

Українські військові формування XX століття
Події, персоналії, документи

**Василь Кук -
Головний командир
УПА**

ОДНОСТІЙ

**«Я зберігав найдорожче – пам'ять
про моїх загиблих товаришів»**

Про боротьбу:

«Микола як людина, якщо нас хвалять і приєднують як героїв, то нас поважають і люблять. Але якщо нас хвалять і приєднують на нашій землі – ми не можемо не відкрити бачення боротьби за свій народ, за свою державу. Як і хіба можна відкритися, коли відкритися, майже всю нашу діяльність, створили контрольний пункт, якого ніколи не було в радянській імперії?»

Про нас:

«Майже всі мої бойові товариші загинули – хто від рух вліво, хто від рух вправо. Адже перемоги вперше США – це перемоги бойових дій, а в основному цивільне населення, яке дозволило і дає і яку постоїть, за що і поклалися більшовицькі терористи в тилборі. Тепер я один, але зберігав найдорожче – пам'ять».

Про Україну:

«У мене немає пристрасті, є лише президентська відмова «Я уявляю у національно-патриотичній боротьбі». Багато людей зводилися прийняти це життя – і я не відмовляюся».

Щодо пристрасті звання Героя України Василь Степанович говорить: «Якщо народ, так немає вказівки США? Народу "Герой Совету" переробили на "Герой України". Знає людина я не говорю».

Василь Киріло

Видання здійснено за допомогою
Андрія Худо та Олеси Пограничної

Світлий пам'яті героя!
Час та історія підтвердили та ствердили
привабливість і цінність їх ідеалів та їхнього героїчного часу!
Вони перемогли!
Славною славою перед майбутнім подивилися!

*Андрій Худо
Олеся Погранична*

Українські військові формування ХХ століття
Події, персоналії, документи

Василь Кук - Головний Командир УПА

Віталій Манзуренко
Олександр Іщук

Рівне
Видавець Олег Зень
2008

Бібліотека журналу «Однострій»
Серія «Українізм української формианика ХХ століття
Події, персоналій, документи»
Координатор проекту Сергій Музичук

До написання цієї книжки активно долучилися:

*Людмила Бабка (Прага, Чехія), Володимир Бойко (Львів), Дмитро Ведення (Київ), Василь Гуменик (Львів),
Володимир Марко (Київ), Сергій Музичук (Рівне), Олександр Пограчиний (Львів), Микола Писіменко (Львів),
Володимир Сергійчук (Київ), Андрій Худяк (Львів) та працівники Галузевого державного архіву Служби
безпеки України (Київ), Видавництва «Літопис УПА» (Харків, Канада), Центру дослідження
національного руху (Львів) - за це висловлюємо їм щиро подяку*

Особливу подяку складаємо
синові Василя Кука Юрію

Віталій Манзуренко, Олександр Ізук
М 23 Василь Кук - Головний Командир УПА. - Рівне: видавець Олег
Зень, 2008. - 80 ст.

Художник Богдан Пиргач

ISBN 978-966-2096-44-6

Книжку присвячено Василю Куку, який після смерті Романа Шухевича у 1950 р. став Головним командиром УПА, Головою Проводу ОУН та Головою Генерального Секретаріату УГВР. Людина, яка все своє свідоме життя присвятила справі визволення України. У дослідженні зроблено спробу розповісти про повстанського командира та його нелегку долю на основі архівних документів, які зберігаються в Галузевому державному архіві СБ України, та деяких документів з особистого архіву В. Кука. Матеріали його архівно-кримінальної справи з колективні співразніть тепер проливають світло на багато питань, які виникають навколо цієї безумовно історичної постаті, а протоколи допитів В. Кука є надзвичайно цінним джерелом з історії українського визвольного руху 1930-50-х років ХХ століття.

Також у книжці чи не вперше зміщено детальну розповідь про дружину Василя Кука - Улану Кроченко, яка розділила зі своїм чоловіком його трагедію до кінця.

Видання проілюстровано великою кількістю фотографій, більшість з яких досі не публікувалися, та унікальними архівними документами.

Для ширшого кола читачів

ISBN 978-966-2096-44-6

УДК 94(477.8)
ББК 63.3 (4Укр-4Рів) 624

© Манзуренко В., текст, 2008
© Ізук О., текст, 2008
© Пріор Б. оверсайз, 2008

ПЕРША ПРАВДА ПРО ТРАГЕДІЮ ВАСИЛЯ КУКА

Серед провідників національно-визвольного руху українського народу в ХХ столітті найбільше трагічною залишається постать генерал хорунжого Василя Кука, який у 1950-1954 роках очолював воєнну Україну. Трагедія останнього Головного командира Української Повстанської Армії і керівника Генерального Секретаріату УГВР за українського підпілля на різних землях не тільки в тому, що він, підступно сполонений більшовицькими спецслужбами, не зміг зі зброєю в руках до кінця вивести свого вождя і свого обов'язку; а й що на довгі роки його ім'я, як і могили викладені в умовах утисненого постолю, викладатимуть різні здогадки й припущення серед ніякого громадянства як за кордоном так і на рідній землі бо мова йде відому від багатьох своїх побратимів він залишився живим.

Трагедія Василя Кука і в тому що він так і не наважився залишити власне писемно сповіді перед Україною, у якій повинні би свої кроки під час шестирічного ув'язнення, зокрема підписання відомого листа до української еміграції 1960 року, яким закликав припинити боротьбу з радянською владою.

Одним нещодавно до смерті, відомою, очевидно, потребу цього й усвідомлюючи свій внутрішній обов'язок перед історією Василь Кук відкрився перед львівським ілюстратором Віталієм Мантуренком, якому не тільки дозволив в особистому спілкуванні, а й дозволив використати матеріали тієї арештно-кримінальної справи з колишніх спецархівів що проливає багато світла на всі питання які виникають навколо цієї безумовно історичної постаті.

У цій праці Віталій Мантуренко вважає за свій обов'язок відкрити все те нове, про що він дізнався як від Василя Кука, так і з архівних документів, для ширшого загалу, щоб кожний міг переосмислити події й значення постаті останнього Головного Командира УПА Вігана, передано, голіжку увагу він зосереджує саме на тому періоді життя свого героя коли той був на чолі українського підпільного національно-визвольного руху після загибелі Романа Шухевича наголошуючи на тому, що Василь Кук намагався запровадити нові форми боротьби в змінних умовах. Йдеться насамперед про обмеження сунавських кадрів і перенесення їх у сільні регіони України що започатковувалося ще за життя Романа Шухевича спеціальною програмою.

Найбільше автор пробує розібратися в тих трагічних перипетіях у яких опинився Василь Кук після його заковання енкаведистською спецслужбою в травні 1954 року. Це тільки тепер ми можемо допитися про спеціальні «Міркування щодо використання заарештованого Кука Василя в інтересах Радянської держави», підписані головою КДБ СРСР Іваном Серовим 8 грудня 1954 року. А вони передбачали використання останнього провідника підпілля України з «метою морально-політичного розгрому націоналістичних центрів за кордоном і розкладання сунавських елементів усередині країни» щоб, за свідченням В. Мантуренка, використовувати керівників заворонених центрів ОУН, загострити ворожнечу між ними та для «демонстрації повної ліквідації підпілля».

Проваливши на наш погляд з те, що автор не лише подає конкретні документи, які засвідчують здійснення такого плану в наступних роках, а й пояснює чому Василь Кук пішов на це: після довгих роздумів, які далися незгодою, той погодився підписати листа до керівництва українського руху за кордоном, аби воно зрозуміло, що Головного Командира УПА перебуває в ув'язненні, вкрай кур'єр, які йдуть на Захід нібито від нього - то три більшовицьких спецслужб. Відповідно, звернення Василя Кука дало можливість встановити процес шукання українського підпільного руху у часини якого з'явився в другій половині 50-х років минулого століття саме завдяки ось таким зв'язкам, які повністю контролювали чистоту. Як стверджує автор Василь Кук і в подальшому внаслідок нещодавнього створення в Україні підпілля, оскільки спецслужби могли швидко заслати туди своїх провокаторів. У цьому він навіть переконував поета Василя Стуса з яким зустрічався на початку 1960-х.

Наводимо конкретні документи на підтвердження свого розуміння поведінки Василя Кука після заковання його більшовицькими спецслужбами а також пояснення останнього, В. Мантуренко сподівається, що ми усвідомимо ту трагедію, яку внаслідок останнього провідницької воєнної України, відтак по-іншому будемо ставитися до його постаті.

Важливість цього видання полягає і в тому, що воно пером Олександра Іщука чи не вперше детально розповідає і про дружину Василя Кука - Улану Кроченко яка розділила зі своїм чоловіком його трагедію до кінця.

Володимир Сергієвчук,
доктор історичних наук, професор

ВАСИЛЬ КУК – ГОЛОВНИЙ КОМАНДИР УПА

Навколо імені Василя Кука тривалий час ведуться дискусії. Особливо поспішали вони після його смерті. Дослідники зовнітньої історії України та представники різних політичних напрямів, не тільки в Україні, а і в багатьох інших країнах активно висловлюють свої думки стосовно постаті Василя Кука та його місця в сучасній історії. Зрозуміло що за життя Провідника багато з них не заважалися звелечити чи навпаки поминити цю роль. Адже повстанський командир був спроможний своїм гострим, доцільним словом поставити будь-чого на місце. До кінця життя йому вдалося зберегти толерантність, світлий розум, виняткову ерудитку, яку пам'яті. Він мав тверді переконання, ніколи керувався на дорозі життя, але ця твердість переконань не була абсолютом якого не можна змінити. У свої дев'яносто років Василь Кук не переставав навчатися. Коли з'ясувалося, що для писання статей та спогадів, краще використовувати комп'ютер, він навчався працювати на ньому та спілкуватися за допомогою електронної пошти. Утім, прокинувшись майже все XX століття володівши величезним масивом практичного досвіду та правдивій інформації, про історію створення і розвитку ОУН та УПА, мавши за плечима величезну конспіративну практику та 17-ти літній досвід боротьби в підпіллі, він не поспішав викладати все відоме йому для широкого загалу. Можливо, Василь Кук не був звичайний, що ми знаємово зрозуміли порів'яти тернистості та бурхливості роки, через які йому вдалося пройти.

Вільність дійових осіб та свідоє тих років, у жорстокої боротьбі, яка не вимагала компромісів, віддали життя і не дозволи до нашого часу. Наві, які переживали найважчий час, спробували подати історію боротьби такою, якою вони її бачили, у світлі свого розуміння. Ми знаємо що у викладі баченого та пережитого не всім вдається бути правдивим та щирим до кінця. Спати хочуть себе звелечити інші – шахики не надати своїй особі тієї ваги, на яку справи заслуговують. Та ветеранам заходило більше, коли їх не розуміють або намагаються використати інші інста в своїх цілях.

Уже в часи незалежності України Василь Кук отримував багато пропозицій від різних політичних партій та інших представників, адово мати в своєму розпорядженні "воровську голову", так іноді жартівливо він себе називав, було дуже спокійливо. Ми знаємо, що не всі витримали, дехто подався та такі пропозиції і під час виборів до Верховної Ради був, так би мовити, на коні. Та вже по виборам по нього забували, як забували і про всі попередні обіцянки. Неодноразово різні політичні сили пропонували Василью Куку стати депутатом Верховної Ради. Напевно людина з великими амбіціями спокійсяв би на таку пропозицію. Та не таким був останній головний командир УПА. Можливо він бачив, а виглядає інтуїтивно відчував, що не все гаразд у нашому суспільстві, не за таку Україну він та його побратими боролися.

Під час однієї з наших зустрічей Василь Кук розповів, що напередодні останніх виборів представники однієї з політичних партій знаку його кликали до Верховної Ради Подивившись своїм гострим, тільки йому властивим поглядом він несподівано замислив мою думку про те, Відтоді минуло багато днів. Вже немає його серед нас, а я хвилюю себе чому його кликали моя думка. Може, у своє 94 роки він хотів вийти на трибуну Верховної Ради та поставити питання руба перед нашими народними депутатами і про остаточно визнання воєни УПА, і про своє бачення майбутнього розвитку України, за незалежність якої віддали своє життя білий повстанський армії командиром та головним представником, який він вважав себе до кінця життя. Про це вже можна тільки здогадуватися. Дуже нещастюю людинаю був Василь Мансуренко. Мавши свою думку з багатьох питань, і з минулого, і з сучасного політичного життя, завдяки величезному життєвому досвіду, він намагався дослухатися і до думки інших, однак ніколи не примушуючи співрозмовника. Шлях яким довелося пройти цій неординарній людині, можливо, згодом докладно вичитати та описати дослідники історії ОУН та УПА.

Уже зроблено перші кроки в цьому напрямку. Серед багатьох періодичних видань наукових досліджень та книг, присвячених історії ОУН та УПА, де розповідається про драматичне життя лідера збройної підпілля в Україні потрібно відзначити науково-популярну працю Дмитра Велесенського "Одіссея Василя Кука. Воєнно-політичний портрет останнього командувача УПА" яка з'явилася в жовтні 2007 року.

У нашому дослідженні зроблено спробу розповісти про повстанського командира та його вилетку долю на основ архівних документів, які зберігаються в Галузевому державному архіві (ГДА) СБ України і деяких документах з особистого архіву Василя Кука, передаючи авторів і також багатьох особистих зустрічей.

Ознайомившись з кримінальною справою, мені вдалося за декілька місяців до його смерті, лише після письмового клопотання Василя Кука до керівництва СБУ Переглянути архівні документи у мене виникло чимало питань, на деякі з них я встиг одержати відповідь та коментар Василя Степановича. Інші питання, на жаль, залишились без відповіді. Тому спробуємо на них відповісти за допомогою переглянутих архівних матеріалів та інших доступних нам документів.

У ГДА СБ України зберігається архівна кримінальна справа № 51895 ФП на В. С. Кука. Воно є цінним історичним джерелом для з'ясування багатьох подробиць його життя та діяльності, як останнього Головного командира УПА. Ми не будемо беззаперечною покла дати на архівні документи МДБ-КДБ УРСР Відомо, що на свідстві в КДБ заарештованій намагалися говорити частково правду менше свідити про свою діяльність щоб

у майбутньому не давати судовим органам зайвих підстав зближати покараних. Однак протоколи допитів Василя Кука є одним з найцінніших джерел інформації, які збереглися.

Справа складається з чотирьох томів, які загалом нараховують 1028 сторінок. Перший том – 279 сторінок, другий – 307, третій – 286, четвертий – 156. На кожному томі напис: "Совершенно секретно" та вислівки: "Без разрешения 5 Управління КГБ не видавати і не вислать". Протоколи допитів фіксувалися на папері російською мовою. Дев'ять частин з них збереглися у двох варіантах: перший – рукописні свідоцтва, другий – передрук

на друкарській машині. Документи завірені підписами слідчих КДБ УРСР підполковника Майорова та полковника Поліщука, а також Василя Кука. Деякі свідоцтва власноручно написав арештований, деякі переписані на російську мову та надруковані на друкарській машині. Інші свідоцтва написані рукою його дружини Уліани Кроченко та підписані Василем Куком. Тому, попри великий об'єм кримінальної справи, багато інформації, а саме протоколів та свідоцтва, в ній повторюється. В ГДА СБ України збереглися також фотографії Василя Кука, його записні книжечки, звіти та підлітлі брошури, які він написав. Частина з них представлена в цьому виданні.

***

Молодь. Все це в 1949 році більшовицькі офісфіканти, а маму й батька заарештує до 10-річного тюрмування за звинувачення за те, що приймали на виховання сивооку, мого сина Кука, люди дивного дітища.

У батька нас було восьмеро дітей: Філімон – помер молодцем у 1919 р., Гіня (1911 – 1919 рр.), померла від захриплення; Василь, 1913 р. народження; Іларій (1915 – 1938 рр.) – спочивший польський офіцаром, член СВН; Єва (1917 – 1946 рр.), член СВН, жила вельмино в Львові, померла на хворобі серця; Іванко (1919 – 1939 рр.) розстріляний польськими офіцаром під час війни у вересні 1939 р. на Волині в околиці м. Дубна, член СВН, відбитковий; Філімон (1920 р. народження), член СВН, померла влітку в 1940 році, відбирав в роки тюрмування за звинувачення і заслужив; Іван (1924 – 1984 рр.) влітку/зимою, арештований у 1940 р., заслужив до 8-річного ув'язнення за причетність до СВН, одружений арештований у 1949 р. і заслужив до 10 років тюрми, член СВН".

Року 1923 Василь Кук вступив до Золочівської гімназії, директором якої був священник о. Микола Хмільонський, колишній капелан УГА. Вчителі цієї гімназії майже всі були учасниками визвольних змагань 1917-1920 років: УСС, УГА та УНР, тому вже змалку майбутній повстанський командир виховувався у патріотичному дусі.

"У 1928/29 навчальному році, – пише Василь Кук, – я став членом команди СВН, наступного року – провідником команди СВН у Золочівській гімназії та у повіті. З 1930

Найкраще про себе розповів повстанський командир у власноручно написаній автобіографії, датованій 10 червня 1995 року. Вивчитися місцезнаходження оригіналу автобіографії не вдалося. Можливо, автор віддав її для ознайомлення комусь з дослідників, можливо, передав в один з приватних чи державних архівів. Тому в своєму дослідженні будемо опиратися на автобіографію, надруковану в журналі "Сурма" Об'єднання бувшин воїнків України у Великій Британії під назвою "Василь Кук – полковник УПА", де вона подана із збереженням списку авторів.

Народився Василь Степанович Кук 11 січня 1913 р. в селі Красне Золочівського повіту на Тернопільщині (на той час – Австро-Угорська імперія, тепер Бузький район Львівської області) в багатодітній родині Степана та Параски Куків. Батько Степан Матвійович Кук (1879–1958) – працював робітником ("візером") на краснівській залізничній станції ще до Першої світової війни. Пізніше вже при польській владі був "козакінером" (замідувачем складу) залізничних будівельно-ремонтних матеріалів. Мати Парасковія Федорівна з родини Постолок (1888–1976). Вона, – пише Василь Кук, – "безо невеличкого сімейного господарства, у якому було всього два з половиною морки поля (1 морк дерівацько 0,6 га). Але завдяки великій працьовитості та охайності від зимово 1930 році мій батько збільшав своє господарство до 8 морки, побудував власну лавіч, мав корову, коня, величезний сад і пасіку в

**Мати Парасковія Федорівна в родині Постолок (1888–1976).
Публікується вперше.
Батько Степан Матвійович Кук (1879–1958) (з особистого архіву В. Кука)**

Агестат зрілості, отриманий після закінчення Золочівської гімназії. 1932 р. (з особистого архіву В. Кука). Публікується вперше.

Фільм Кук (1920–2003) (з особистого архіву В. Мануєленка). Публікується вперше.

Бач Кук (1917–1946) (з особистого архіву В. Кука). Публікується вперше.

Василь Кук. Світлина 1932 року, (з особистого архіву В. Кука). Публікується вперше.

року був членом Золочівської повітової Екзекутиви (Проводу) ОВН. Я був референтом повітової й одночасно організаційним референтом... У 1931/32 рр. я мав працювати за межі у Львові з членами Крайової Екзекутиви (КЕ) ОВН Дмитром Мирном, Ярославом Спецьком, Ярославом Старуком... За дорученням КЕ ОВН я часто виконував кур'єрські завдання: перевозив зброю та вибухові матеріали з Кривога до Львова (з краєвської лабораторії Ярослава Карчице та Михайла Кляшківця). Доставляв велику літературу на Волинь... У тому часі, бачу, ще німавістам, мене декілька разів затримувала польська поліція, але після декількох діб мене звільняли за браком доказів... У 1933 р. мене вже другий раз ув'язнили на пірсув в золочівську тюрьму за поширенням летючих ОВН.

У вересні мене звільнили, а в жовтні того ж року польська знову мене арештували й у 1934 році разом з братом Іларієм заступили за саботажні протачальні акції на два роки в'язниці. Варшава нас відвідала Степан Шуртович. Відбувся я торжеско ув'язнення у Золочеві та у м. Радомі. Звільнили мене у 1936 році у зв'язку з амністією після смерті Юзефа Пілсудського, лідера польської держави.

У 1936 році я знову очолюю ОВН на Золочівщині...⁷⁴

Повернувшись з тюремного ув'язнення Василь Кук активно береться до організаційної роботи очолює Золочівський повітовий провід ОВН. Щоб не бути знову арештованим, у травні 1937 року переводить на неформальне становище. Відтоді він "стає професійним революціонером-підпільником, озброєним револютером і агітатором". Уже з осені 1937 року підпільна діяльність проводить у Підгайському повіті, де він організовує вишколи членів та симпатиків ОВН, залучає до лав організації патріотичну молоддь, створює підпільну друкарню.

"То головним моїм завданням, – пише Василь Кук, – було організувати підпільну друкарню Крайового Проводу ОВН. І така друкарня була заснована в селі Уричів... Вона мала кодову назву "Мандраїна". Тут друкувались відомі Крайового Проводу ОВН, вивільнені матеріали, брошури тощо. Тут були надруковані моя праця про конспірацію під псевдонімом "Інженер" і арном Лука Лемішка. "Пам'ять буряки"... На базі підпільної підпільної друкарні було організовано у Підгайщині спеціальну школу для підготовки кадрів професійних революціонерів. Впер разом вступили члени ОВН, замість потрапляти в тюрьму, йшли у підпілля... У 1939 році, у зв'язку з можливістю вибуху війни, стала дуже актуальною справа військових вишколів. У друкарні надано написати мого влискому "Трагедійний виліт"⁷⁵.

До військових вишколів залучено багатьох наших приятельників, які служили у польському війську й окрема підстаршків. Я zorganizовував кілька таких підстаршківських і окремих вишколів. А коли в вересні 1939 року почалась війна, то у Слав'ятинських лісах діяла вже постійна сотня. Простанці розформовали окремі військові польські частини, ліквідували поліційні станції, мобілізували зброю і потрапили до боротоби проти нових окупантів⁷⁶.

Василь Кук (в центрі з велосипедом) під час подорожі на Миколаїв. Травень 1939 р. (з особистого архіву М. Посівника).

За наказом Крайової Екзекутиви ОУН восени 1939 року Василь Кук прибув до Львова, де склав звіт зі своєї підпільної діяльності, і його направили до лемківського міста Сянов (південний схід Польщі), яке перебувало під німецькою окупацією. У 1939–1940 роках він організував нелегальні переходи через німецько-радянський кордон для кур'єрів ОУН, особисто приймав звіти підпільників, які прибули з України, збирав інформацію про становище в Україні, технічно забезпечував підпільників, які відбували до України.

У Кракові Василь Кук познайомився з Степаном Бандерою, а також: "познайомився я з Романом Шухевичем восени 1939 року у Кракові, в бюро конспірації [Романа Сивака на вулиці] Зеленої, де тоді заходився також неформальний комітет Крайової ОУН". У цьому місті перебувало чимало відомих українських націоналістів, зокрема члени ОУН (б) Василь Сидор, Омелян Польовий, разом з якими він проводив значну організаційську роботу з вивчення націоналістичних кадрів і підготовки до боротьби за відновлення української держави.

У квітні 1941 року Василь Кук брав участь у II Великому Зборі ОУН, де виступав на зборі. Тут його обрали до складу Проводу ОУН, де він очолює організаційну референтуру. Практично зайняв четверту позицію після Степана Бандери, Ярослава Стецька та Миколи Лебеда⁹. У 1940–1941 роках Василь Кук брав активну участь у праці Військового штабу, провадив військові старанні: знавколи, викладав на них засади партизанської боротьби. Крім організаційних завдань, члени ОУН намагалися ознайомити різні спеціальності, знаючи, що в подальшій боротьбі це може бути потрібним. "З краківського періоду... розповідає Василь Кук, – варто ще й згадати про те, що багато членів ОУН реально ознайомили шаферську справу. На одній такій курсі навчався і я з Романом Шухевичем, інколи в одній машині з інструктором відходили за місто й там навчалися управленню кермом автомобіля"¹⁰.

Навесні 1941 року Василь Кук "організував і очолює Центральний Штаб Півдня з метою налагодження у східній частині України членів ОУН і співпраці з метою організації державного апарату на землях вільних від більшовицьких окупантів територій та створення мережі ОУН. Було організовано при тому група: Південь – провідник

Підпільна квартира у с. Лиса, Підкарпаття. Власниця хати - Катерина Лашенюк. 1938–1939 р. (часопис «Сурма», 1997.).

Василь Кук з Теофілою-Гриною Бозовою, працівницею краківської референтури пропаганди при Проводі ОУН, Краків. 1940 р. (з особистого архіву М. Посівника). Публікується вперше.

Обманувальний акт польського прокурора. Зелений, 1933 р. (з особистого архіву В. Кука).

Василь Кук до і після переходу на металургічне становіще. 1937 р. (з особистого архіву В. Кука). Світлина зліва публікується з permesso.

Василь Кук, 1940 р. (з особистого архіву В. Кука).

Михайло Климачук, Середню – провідних Микола Лемка, Пидемку – провідних Зимоїї Матка. У Польських групах брао понад п'ять тисяч осіб, їх діяльність поширилась на всі області України, особливо з Кривого та Кракова¹⁰⁰.

Тоді ж було створено керівну Львівську групу, завданням якої ставилося якнайшвидше дістатися до Львова, щоб організувати проголошення відновлення Української держави. До цієї групи ввійшло біля 20 (два) дюжери подорож 15. – Аге.) провідних членів ОУН. У її складі були: Ярослав Старук, Лев Ребет, Іван Равлик, Дмитро Яцив та інші. Політичним керівником групи призначено Ярослава Стецька організаційно-технічним – Василем Кука, який відповідав за пробуття групи до Львова, зв'язки з місцевими коштами ОУН та за організацію скликання Народних Зборів. Член ОУН, учасник похідних груп ОУН 1941 року Роман Рогозинський розповів, що ця група до Львова пробралась "металургом і тільки власними засобами... уже 29 червня і почала робити заводи з метою скликати Національне Зібрання і виконати завдання "Політичну акцію Проводу". Підтримку для цього світового плану мали вони від місцевої підпільної мережі, її невеличких збройних відділів під командування Івана Клімова-Легенди та від готової до чину громадськості Львова¹⁰¹.

У Львові Василь Кук брав активну участь, і у скликанні Народних Зборів, і в самих Зборах, які 30 червня проголосили відновлення Української держави та сформулювали уряд – Державне Правління. На Народних Зборах він висунув пропозицію – призначити на посаду Голови Українського Державного Правління Ярослава Стецька. На пропозицію Василя Кука Збори ухвалили швидко призначеного Ярослава Стецька виконати Правління, звільнити і призначити його членів.

"Німеческий уряд, – згадував Василь Кук, – дуже вороже ставився інформацію про Акт відновлення Української держави. Німеческа влада намагалася примусити Провід ОУН скасувати Акт 30 червня, а коли їм це не вдалося – застерігали проти ОУН жорстокі репресії, аж до розстрілу. Було наказано заарештувати голову Проводу ОУН Степана Бандеру та голову Державного Правління Ярослава Стецька. У зв'язку з цим левими відмовилося від подальшої служби в німеческій армії, їх звели з фронту і відправили до Німеччини".

У липні того ж року Василь Кук організував і очолював Київську групу провідних членів ОУН та прихильників, біля 30 осіб, переважно зі східних областей, щоб повторити в Києві ту саму акцію, що і у Львові – проголосити відновлення Української держави.

Та ці далекозасожні плани були зрані. Німеческий розвід виклоса направити на слід Київської групи в місті Васильківці, 31 серпня частина членів групи,

серед них Василь Кук, була аристократка. При транспортуванні групи до Львова Василеві Куку разом із Дмитром Миромом – “Орлик” та зв’язковим Тарасом Опанасюковичем у Луцьку вдалося втекти з-під варти і через Волинь добратися до Львова.

Восени та взимку 1941–42 року крайовий провідник ОУН Іван Кинців – “Легенда” та організаційний референт Проводу ОУН Василь Кук впроваджують підривні методи боротьби проти німецьких окупантів. “А з весни 1942 року, – задував Василь Кук, – очолює це й Провід ОУН на Південно-Східних Земках України, до якого входить південні області: Донбас, Крим, Кубань, Одеса і Придніпровські терени, окремі райони Закарпаття. У всіх областях були організовані області та окремі проводи й райони. У зв’язку з аристокатами в Києві та залябано крайовий провідник с/в Дмитра Мирона та Пателієвича Сака, з 1943 року Провід ОУН на Південно-Східних Земках керує всіма областями на ОСЗ”.

У Дніпропетровську в 1943 році була організована окрема група провідник членів ОУН, яка під керівництвом Омелана Лозувача керувала територіально розподіленою мережею програм ОУН, який після особливого обговорення був прийнятий на III Найвищому Великому Зборі ОУН у серні 1943 року”.

Тут у Дніпропетровську, Василь Кук познайомився зі студенткою Уляною Крюченко, яка 1944 року стала його дружиною. Від чоловіка вона одержала псевдо – “Оксана”. Уляна Крюченко 1941 року очолювала Юнацтво ОУН у Дніпропетровську та в Дніпропетровській області, пізніше створювала підрозділи в Новокозаківську та працювала референтом по роботі з молоддю в Криворізькому окружному проводі ОУН.

Навесні 1943 року Василя Кука призначили керівником УПА-Південь, а вже взимку 1943–1944 року він перейшов із відділом німецько-радянський фронт у Кременецькі ліси. У квітні 1944 року потрапивши в оточення, як старший за званням Василь Кук – “Коваль” керував одним із найбільших боїв УПА у Кременецьких лісах, відомим як бій під Гурбами. Начальником штабу був майор Василь Прошок – “Кропива”, а начальником оперативного відділу – майор Микола Сангун – “Явель”. За словами повстанського командира, в бій брали участь десять тисяч повстанців і тридцять-сорок тисяч радянських військово-службовців. У результаті бою значній частині повстанців вдалося врятуватися з кільця оточення.

У червні 1944 року на одній з нарад Василь Кук наполягав на зміні в тактиці УПА. Святий Василь – “Червонозеря”, полковник УПА, начальник штабу з’єднання “Холодний Яр” на даний свідчив: “...[Кук] сказав, що в даних умовах більшу частину УПА потрібно розбити на маленькі групи, включно до роти. Ці групи УПА розкидати по всій території України і зайнятися агітаційно-пропагандистською роботою по підготовці озброєного повстання і по збору сил для цього. Командирів військових з’єднань УПА залучити так самих з таким розрахунком, щоб по першому наказу про повстання можна було зібрати швидко частини. При цьому “Левих” відзначити, що боївни дії УПА проти Червоної Армії в даних умовах нічого не дають, крім поразок і розвалу УПА”.

В одному з численних інтерв’ю Провідник розповідав, що “знамення ОУН і УПА до червоноармії, які виходили проти німецьких окупантів, було прапорець. До червоноармії в 1944 році вийшли багато листів, у яких зверталася: “Брати-червоноармії!” В одній із таких листівок написали: “Українські повстанці вітають Вас як свого рідного брата по зброї. Ми з Вами – сини одного народу й однієї землі. На: із Вами одностово ввійшли і створили застатки на спільній землі. Бийте німецького злодія – Гитлера, а після цього разом із усім народом відримо на крихітнішого злодія Східної та його банди! Брати, не вступайте проти самостійницького руху українського народу! Не сприймайте українських повстанців! Допоможіть їм в їх священній боротьбі, передавайте їм зброю!... Цілями частинами перемістите їх на створення національної повстанської армії”.

У листівці “До ратників біди” ми писали: “Брати! Одержали, повертайтеся додому. Український народ допоможе Вам пробратися до рідних сіл і міст. Організуйте бойові повстанські загони...”

У липні 1944 року Василь Кук разом з Михайлом Степанюком – “Сергієм”,

Уляна Крюченко – студентка Дніпропетровського транспортного інституту. Дніпропетровськ, 1939 р. (з фонду ГДА СБУ).

Повстанський прапорець - бейон, номінал 5 доларів. Галичина, 1942 р. (з фонду Слов'янської бібліотеки у Празі). Публікується вперше.

Листівка УПА, 1943 р.
(З архіву В. Махзуремка). Публікується вперше.

Головний Командир УПА у 1943-1950 рр. Роман Шухевич – «Тарас Чупринка».

Яковом Буселом – “Заславський” став засновником Народно-визвольної революційної організації (НВРО). Заарештований 25 серпня 1944 р. органами НКВС Михайло Степанак свідчить, що в результаті загострення протиріч між керівниками ОУН у грудні 1943 року його взяли під варту у Львові і відправили в Рівненську область, до Ростислава Володимир – “Торбена”. Саме в цей період Михайло Степанак разом із уже зазначеним членом Проводу ОУН вирішили створити нову організацію, яка б оминала назву ОУН.

Зі своєю метою поблизу села Дермань Золотушівського району Рівненської області в липні 1944 року “Лемія”, як командир УПА-Південь і керівник усієї клітки ОУН на Східній Україні скликав конференцію, у якій брали участь Михайло Степанак – “Сергій”, Яків Бусел – “Заславський”, шеф округової пропаганди “Серета”, Ярослав Дудар – “Верес”, командир групи УПА “Богун” Петро Олішник – “Елей”, шеф штабу з’єднання “Холодний Яр” Євген Басюк – “Чорноморець” та ін. (разом 10 осіб). Конференція ухвалила рішення про створення Народно-визвольної революційної організації. Василь Кук – “Лемія”, відбуван у листопаді 1944 року на засіданні Проводу, пролітаючи Романів Шухевичу про діяльність нової організації, але отримав догану від керівника ОУН, який повідомив його, що вже створено Українську Головну Визвольну Раду (УГВР) і тому недовільно мати ще одну подібну організацію⁶⁷.

В загальному НВРО-організі в ривках ОУН не становила та все ж свідчила про наявність ревізіоністських і реформістських тенденцій серед керівного складу. Їх виразники прагнули передусім до однозначного й остаточного переходу руху на демократичну позицію, визначення устрою української держави в програмі ОУН чи іншої політичної організації, яка могла б поєднати на її місці. Вони заходили певне нахвилення в ідеї соціальної справедливості, намагалися розширити лави українських націоналістів за рахунок населення Центральної і Східної України. Можна стверджувати, що критика “папуцького класу більшовицьких вельмож” та капіталістичного ладу перетворювалася з європейською соціал-демократичною думкою, “Лемія”, “Сергій” та інші намагалися пошукати стратегію української революції з національними революційними повстаннями заради СРСР. У цьому зв’язку виникала потреба у зміні назви лави ОУН на щось розширніше-загальне та відхід у програмі від суто націоналістичного світогляду. Саме це простежується у програмних документах Народно-визвольної революційної організації.

“З 1945 року, – пише далі Василь Кук, – а безпосередньо першою діяльністю ОУН на Східно-Українських Землях, у Подільському краю, а після смерті Провідника Південно-Західних Українських Земель Климента Соудра, у липні 1945 року /також і на Південно-Західних Українських Землях, і в цей час постійно перебував на так званій. У тому часі мався декілька бродячих під псевдо Василь Лямачик: “Про це говорити нам бюджет СССР на 1945 – 1946 рр.” та “Халустине робство” (робота над основним бюджетом була завершена в 1952 році. – Авт.).

Коли навесні 1945 року стало очевидним, що Радянській Союз виграє війну, Провід ОУН (6) зібрався в крайній негоді під селом Потік біля Бережан на Тернопільщині, щоб визначити стратегію і тактику подальшої боротьби. На цій нараді були присутні Роман Шухевич, Дмитро Майський, Дмитро Гриняй, Василь Кук, Яків Бусел, Роман Кравчук, Микола Арсенич. Вони обмірковували форми й методи пропаганди в підрадянській дійсності, зазначали кожне слово в розмові учасників перемовин, а саме Дмитро Майський та Якова Бусела з представниками радянської влади, що відбулися 28 лютого 1945 року на хуторі біля села Кожовки, визначили основні напрями діяльності УГВР, ОУН, УПА та ЗП УГВР. Той рішуче було відхищено, як загалом Василь Кук, “пропаганда німітронах відбивається від цього надання діти УПА співомовці і технічної допомоги чи будь-яких інших форм співпраці”⁶⁸.

У 1947 році, зважаючи на потребу посилити керівництво визвольно-революційним рухом, а також загинув двох членів бюро Проводу ОУН,

Ростислава Волошинка у серпні 1944 року та Дмитра Майського у грудні 1945 року, Роман Шухевич провадив Василя Кука своїм заступником на керівних посадах в провіді ОУН та УГВР. За словами останнього, йому було доручено керувати "Східною кривою (ДЗУЗ, Поділля, східні області)"¹⁹.

Вже на цій посаді "Лемків" продовжив раніше введено, а саме на Волині в 1943 – 1944 роках, практику випуску листівок російською мовою. Архівні документи свідчать про те, що йому вдалося залучити до східноукраїнського самостійницького підпілля представників російськомовного та етнічно українського населення.

У виданій 1949 року підпільній брошурі Петра Федюка – "Полтаван – "Хто такі бандерівці та за що вони борються" простежуються соціал-демократичні ідеї та деякі інші ідеологічні засади реформування ОУН.

Потрібно зауважити, що з початком 1950-х років стало зрозуміло, що подальший відкритий опір приведе до безглуздих жертв, тому Василь Кук неодноразово видавав розпорядження про мінімізацію бойових акцій, перехід до глибокого підпілля з подальшою легалізацією його учасників, збереження бойових сил та збільшення молодіжного резерву.

На питання, чи були розбіжності у підпільній роботі між Романом Шухевичем та Василем Куком, відповісти однозначно неможливо. Ші дві історичні постаті в підпіллі посідали чільне місце, водночас різно відрізнялися один від одного. Особиста зв'язка Романа Шухевича Катерина Зарницька розповіла на допиті: "Шухевич, хоч завжди і давав високу оцінку "Лемкаву", як енергійній і здібній людині, але завжди відзначав, що він не вміє й не хоче з ним працювати і завжди індивідуально вирішує всі питання. У свою чергу "Лемків", як організаційний референт Головного провуду ОУН і керівник оунівського підпілля на Волині, в Подільському краю й на Сході завжди ретельно бері свої організаційні зв'язки на цій території і при вирішенні тих або інших питань уникав радитися із Шухевичем..."²⁰.

Взимку 1945 року Василь Кук не допустив до особистої зустрічі з собою зв'язку Романа Шухевича Галину Дидик та надіслав своєму командирів листів з докором стосовно порушення встановлених правил користування лінійкою зв'язку. Конспіратор з великим спокоєм Василь Кук суворо дорікнув Романові Шухевичу за небезпечні поїздки на лікування в Одесу в супроводі Галини Дидик 1948–1949 року.

Незважаючи на деякі розбіжності з Романом Шухевичем військовий-політичний досвід і здібності керівника заслужено забезпечували "Лемків" друге місце в ієрархії серед керівництва підпільного руху.

Згідно постанови УГВР від 26.08.1949 року та наказу Головного військового штабу (ГВШ) УПА за ч.3/49 від 15.10.1949 року Василь Кук відзначений найвищою нагородою УПА – Золотим Хрестом заслуги. Цей наказ підписаний Головним командиром УПА Романом Шухевичем – "Параском Чупринком". Золотий Хрест заслуги надавався тільки у виняткових випадках. Від часу введення нагород наказом ч.3/44 від 27.01.1944 року і до останнього наказу з нагородженнями ч.3/52 від 12.10.1952 року, тобто протягом майже восьми років цю нагороду отримав 31 повстанець. Така мала кількість відзначених свідчить про високий статус цієї повстанської нагороди²¹.

Після смерті Романа Шухевича (5 березня 1950 року) Василь Кук – "Коваль", як друга особа в підпіллі, згідно з повідомленням від 8 липня 1950 року інформативного органу УГВР часопису "Бюро інформації Української Головної Визвольної Ради" (1951, № 8) заступив "Чупринку" на всіх становищах: Голова Провуду ОУН, Головного командира УПА та Голова Генерального Секретарату УГВР з наданням звання полковника²². Від березня 1950 року до травня 1954 року Василь Кук керував національно-визвольною боротьбою в Україні. У підпіллі він користувався такими псевдонімами: "Василь Коваль", "Лемків", "Ле", "Юрко", "Ведміль", "Василь Ліманец", "Іванкер Лука Лемішан", "Безіменний", "Кочегар", "С-Вар", "789/1", "11/315", "100" та ін.

Свердлову оцінку дій Провідника подав Давидо Шушук²³ у своїй книзі "Із

Член Провуду ОУН Петро Федун – «Полтаван», 1949 р. (за книжкою Видеєвська Д., Вострушкіна Г. «Повстанська розвідка діє точно й відрізняє...»).

Саме таку сагітлу В. Кука одержав кожний оперативний працівник держбезпеки та міліції в західних областях України, 1947 р.

Дмитро Шумук – командир південної групи УПА на Житомирщині, літо 1944 р.

Головний Командир УПА (1950–1954) генерал-хорунжий В.Кук. Початок 1950-х років.

ГУЛАУ" у вільній світ", виданій 1991 року в Торонто (Канада): "Я зневажив тоталітарні системи із-за того, що в тих системах не вільно провадити своїх переконань. У Проводі ОУН тільки один Василь Кук відчув дух часу і намагався перебудувати все на демократичний лад, щоб іти в ногу з вільним прогресивним світом, але, по суті, в дані умовинах це було неможливо і всі його намагання завалилися. Василь Кук видався мені одним з наймудріших людей в Проводі ОУН..."

Розглянемо ще одну характеристику на Провідника з іншого боку, яку подає дитя ОУН(ж) Максим Скоруський – "Макс"²⁰. Ось, що він писав у своїх спогадах "У наступаті і виступаті" (Чикаго, 1961 рік): "Провідник Левина зробив на мене враження фантазика, якого мало подивляти, але й треба цінувати. Його віра та переконливі слова справили на мене велике враження, і в відчу, що ця людина може не тільки говорити, але й її переконання не завагаються. Це мені імпонувало і він мені найбільш подобався з усіх додержаних високоствалених зверників, що очолювали УПА".

Василь Кук, як показало все його життя, був не лише хоробрим, а й обережним, розсудливим і твердо мислячим командиром. У липні 1950 року він переліз на Захід великого за обсягом листа, в якому докладно з'ясував ситуацію в Україні, ставлення до політичних негод в Європі, чим керується командування УПА у своїй боротьбі. Цей лист надто великий, тому подано лише уривок:

"...5. У нашому соціальному світі найвищою боротьбою ми відважимо і більшовицької соціалізм, і капіталізм. Боротьба проти існуючої більшовицької соціалістичної системи в економічному житті, але не думайте повертати і до капіталізму зі всіма наслідками, що він їй може в Україну принести... Соціально-економічна система в Україні повинна:

- а) відповідати духовності народу;*
- б) сприяти економічному розвитку та розвитку всіх продуктивних сил УД (Української держави);*
- в) забезпечувати економічний добробут цілого народу і високе культурне життя кожного громадянина.*

"...Під терміном «безкласове суспільство», в основному, розумію такий суспільний лад, де виключеном буде будь-яке упрямийове становище одної класу чи «сучасні люди» і де уможливленою буде всякня та осягнуття... Більшовицьке соціалістичне суспільство має наскрізь класовий характер і його німа з безкласовим суспільством не сполучає.

"...Не викладає нам доцільним зв'язувати свободні ОУН з будь-якою філософською системою, матеріалізмом, ідеалізмом, еволюціалізмом тощо. Всі ці філософські системи дуже мало мають значення у нашій національній боротьбі, і тому ми всяку філософію на даному етапі нашої боротьби залишали до кращого, спокійнішого часу... Подібно мовлячи з обов'язковим виключенням членами ОУН християнської моралі. Свободні ОУН в процесі боротьби зробили власну націоналістичну революційну мораль, і тільки ця мораль повинна всіх членів ОУН зобов'язувати... ОУН на Землях не стоїть на позитиві атеїзму, різьме пропоставляється більшовицькому науковому релігійному життю і активно виступає там, де це актуально, в обороні церкви, але зв'язувати націоналістичному ідеалізмом з християнським ідеалізмом і християнським мораллю в такій мірі, як це роблять ЗЧ ОУН, для всіх нас на Землях цілком не до сприйняття... Патямна релігійна віра ми трактуємо як особисту справу кожного члена ОУН, кожного громадянина. І такою постановою наскрізь себе запроваджує. В рядках ОУН повинні мати місце всі, що різьме боротьбу за УССД (Українську Самостійну Соборну Державу), без огляду на їх ставлення до релігії, без огляду на виключення себе членами тої чи іншої церкви... Ми не маємо української держави з тоталітарною монополітарною диктатурою. Відважимо кожному, так для боротьби, як і до будови державного життя, приймати всіх членів і вартісних українців, без огляду на їх моральну приналежність, соціальне положення чи ін. інші різьми. Ми відверто заявляємо, що ми – за демократичний устрій в УД, але ми також за сильну державу, за твердий порядок у ній, проти анархізму".

Зуважимо, що цей лист не був спрямований для суто пропагандистських цілей, це був документ для внутрішнього з'ясування ставлення до різних питань ідеологічної та політичної діяльності.

З початком 1954 року боротьба надалі тривала, незважаючи на тяжкі втрати і серед керівництва українським збройним підпіллям, і серед рядових підпільників. Головний командир УПА вирішив перейти для підпільної роботи на Волинь. Він вирушив заохоченою естафетой з Галичини та добратися до потрібного пункту на волинській землі йому не вдалося.

"23 травня 1954 року відступив, у лісі на північ від с. Криве (Відом'ї) через роботу через прокопаторів, під час переходу на Волинь я був захоплений спецділенням КГБ у полях. Перебував у тюрмі КГБ у Києві та Москві в цілодобовій ізоляції від зовнішнього світу".

Так в автобіографії Василь Кук одним реченням подає факт арешту. Насправді, щоб вийти в полон останнього Головного командира УПА, спецслужби радянської влади провели титаничну працю. Зрозумілим, що шляхом масових військових операцій не вдалося знести основні сили революційного підпілля, була зроблена основна ставка на оперативно-розшукову роботу і проникнення агентури в керівні ланки визвольного руху. Керівництво міністерства державної безпеки (МДБ) Радянського Союзу критично оцінювало дії органів держбезпеки УРСР і було налаштоване активізувати цю діяльність. Заступник міністра внутрішніх справ СРСР Василь Ряснов 8 жовтня 1946 року закликав до міністра внутрішніх справ УРСР Тимофія Стрюка інформації про результати реалізації плану "Берлога" ("Барліг") щодо Романа Шухевича, Василя Кука, Миколи Арсенюча, Романа Кравчука, Олександра Гасина. Наголошувалося, що діями лише однієї оперативної групи зазначений план буде використати важко. Було запропоновано створити окремо діючи чотири оперативні групи, під керівництвом досвідчених оперативних працівників, залучивши до кожної групи рухомий загін (50-70) вояків і окрему спецгрупу, які одночасно будуть вести розшук.

Інформація щодо керівників визвольного руху збиралась по арештах. Працівники органів радянської безпеки допитуючи і керівних, і рядових членів збройного опору, постійно розпитували про Василя Кука та просили дати йому характеристику, щоб скласти словесний портрет і мати чітке уявлення про цю людину. Під час проведення цієї клопіткої роботи виявилось, що Василь Стенякович був професійним конспіратором з 17-ти річним досвідом роботи в підпіллі. Тому одержана на допитах інформація не давала змоги докладно його ідентифікувати. Ось що вдалося довідатися від полонених повстанців:

Сиген Басюк, псевдонім "Чорноморець", "Компанієць", полковник УПА, начальник штабу з'єднання "Холодний Яр" на допиті 28 вересня 1944 р. показав: "Леміш, він же "Ле" – псевдонім, військового звання не має, командуючий групи УПА-3 "Схід". Детальнішими даними про нього я не володію..."

...Група УПА – "Схід" – "Леміша", нараховує біля 6 тисяч осіб"¹⁰.

Юрій Стельмак, псевдонім "Рудий", "Кайдан", поручник УПА, командир ВО "Завислот" на допиті 25 лютого 1945 р. показав: "Леміш" – член Центрального

Максим Скорупський – «Мико» – командир чоти військового підрозділу ОУН(м).

Заївакові В. Кука. Зліва направо: «Добуш»; Михайло Засць – «Зенко»; «Петро» (з фонду ГДА СБУ).

Микола Дужий - «Вировий» - секретар Президії УГВР.

проводу ОУН, уродженець Львівської області, років 35, низького росту, креслений, обличчя кругле, ніс промовий, очі темні, уста і бороди вибраті, волосся темно-русе, зачесане назад.

«Леміша» я бачив у черні 1941 року в Житомирі і більше не зустрічав. Думаю, що він повинен знаходитися десь на території Західної України»⁷⁶.

Микола Дужий, псевдоніми «Марок», «Вировий», секретар президії УГВР, відповідальний редактор військово-політичного видання УПА на допиті 19 червня 1945 р. показав: «Леміш» – член центрального проводу, про його я багато чув, але ще він положення займає в ОУН і де знаходиться, не знаю, особисто ніколи його не бачив»⁷⁶.

Петро Дужий, псевдоніми «Доров», «Аркадій», «Віталій», член Проводу ОУН на допиті 20 липня 1945 р. показав: «Медвідь», він же «Леміш», «Ле», низького росту, блондин, фізично слабозрозумілий, зворий, рудий, не одружений.

Член центрального проводу ОУН, організаційний референт. Довгий час знаходився на Волині. В даний час знаходиться в Тернопільській або Станіславській областях»⁷⁷.

Федір Воробець, псевдоніми «Волинець», «Олеся», поручник УПА, керівник ОУН на ПСУЗ та воєний округу УПА «Тютюнник» на допиті 23-28 лютого 1946 р. показав: ... «з членів центрального проводу мені відомі: ... на псевдо «Леміш», він же «Ле», років 35-ти, низького росту, середньої тілобудови, бронет. Організаційний референт центрального проводу. Знаходиться на території Галичини»⁷⁸.

Катерина Зарвиза, псевдоніми «Монета», «Калина», керівник УЧХ на ЗУЗ, зв'язкова Проводу ОУН на допиті 30 березня 1948 р. показала: «С «Лемішом» я особисто знайома не була і нічого не чула про його місце слову»⁷⁹.

На основі отриманої інформації, а також виявленням згодом фотосвітлин, був складений словесний портрет Василя Кука і поширений серед оперативних працівників МДБ УРСР. Це орієнтування подалося в повному обсязі мовою оригіналу.

35-40 лет, роста среднего (160 - 165) (по другим данным низкого роста). Фигура средняя, но не плотная (по другим данным плотного телосложения). Если стоять - прямая. При ходьбе - нагибается вперед. Глаза средние (по другим данным широкооткрытые), немного опущены, немного слезоточивы, зрачки средние, зоба и выдины не заметны. Волос светлого цвета, зачесываются вверх с пробором на середине. Цвет глаз светлосерый (по другим данным голубые), размер средний. Лады ровненькие (по другим данным матовые, несколько продолговатые). - пряморельефные, не полные, но больше средних, прямой, небольшого изгибаемые на пискит. Брови дуообразные, средней ширины. Нос прямой, средний, горизонтальный, не приподнят (по другим данным продолговатый с маленькой горбинкой). Рот - средний, углы рта прямые, не опущены. Губы средней толщины. Подбородок прямой, не широкий, не острый. Уши средние, круглые.

ОСОБЫЕ ПРИМЕТЫ: Зубы белые ровные. Два верхних передних - широкие (редко выдвигаются от остальных), говорят негромко, немного через нос. При разговоре спокоен, видно хороши зубы, рот полуоткрыт. Собеседнику смотрит в глаза и слушает внимательно.

Поводка ровная, небольшого умеренными изгибами»⁸⁰.

Наступне орієнтування МДБ УРСР від 2 вересня 1949 року вказує: «Часто носить простий селянський одяг, так само відомості його бойовий. При спілкуванні з населенням і підлітками «Леміш» та його побратими поведінка строго конспіративна, клямок і імен один одного не називають, своє майже кохаться, завжди прибували і буди будуть прибувати ретельно приховують», діти казалися, що Василь Кук «говорить спокійно, умишним голосом, не викидає літеру «з», а також опрацює на джоробу шапку, йому постійно носить при собі фляжку з насторою поданою, а на народит керівного складу особистий куфар згоді для його дитячому кошу»⁸¹.

Як бачимо, за шмих орієнтуваннями було досить тяжко відшукати повстанського командира, тому радянські спецслужби почали шукати нових форм боротьби.

Ще один етап в зтяжній боротьбі радянських спецслужб з підпіллям - це

Прикмети В.Кука, які поширювалися серед оперативних працівників МДБ УРСР (з фонду ГДА СБУ).

спільний наказ МВС-МДБ № 0074/0029 від 21 січня 1947 року, згідно якого загальне керівництво переходить до компетенції органів державної безпеки. Їм підпорядковують внутрішні та прикордонні відділи, винищувальні батальйони, передають відомості оперативні об'єкти і техніку, а в жовтні 1948 року передають і органи зв'язку. У 2-му Головному управлінні МДБ СРСР (контрольовані) створюється відділ 2-Н, як координаційно-кураторської підрозділ боротьби з націоналізмом.

Цілковито в Україні станом на 10 вересня 1949 року створюється управління 2-Н МДБ УРСР, яке очолює полковник Р. Саркис. До складу управління входить наступні основні відділи:

1-й відділ – розшук членів Центрального та крайового проводів в Україні (станом на 1950 рік), наприклад, 1-е відділення вело розшук [Ріомана] Шухевича, 2-е – [Василя] Кука, 3-є – [Ріомана] Кравчука під загальним керівництвом заступника начальника Управління 2-Н;

2-й відділ – оперативна розробка провадів середньої та нижчої ланки, окремих підпіллях груп;

3-й – обліково-інформаційний;

4-й – радіозв'язок та оперативна техніка²².

Для посилення роботи на місцях, згідно з наказом МДБ УРСР № 15/2/9876 від 19 березня 1947 року, в областях УМДБ в Західній Україні створено відділи 2-Н на чолі із заступниками начальників регіональних органів. Особливий склад їх був досить великий. Наприклад, у Львівській області станом на 1947 рік до цього підрозділу входило 142 співробітники.

Станом на жовтень 1951 року відділ 2-Н УМДБ по Тернопільській області мав 64 штатні одиниці, серед них – 42 оперативних працівників, і включав такі підрозділи:

1-е відділення (11 працівників) – розробка членів Центрального і крайового проводів ОУН (6);

2-е відділення (14 працівників) – розробка окружних і надрайонних провадів, легальні мережі ОУН, кураторство над райапаратами;

3-є (3 працівники) – робота щодо мельниківського підпілля;

4-е – керівництво агентурно-бойовими групами;

5-е – оперативний облік і інформація;

Радіо група, яка обслуговувала апарати "Триєва".

Керівництво радянських органів безпеки розуміло, що така мала кількість оперативних працівників не дасть бажаних результатів, тому для надання допомоги в протидії підпіллям станом на вересень 1947 року до УМДБ направлено 570 працівників (переважно з областей Нечорноземної зони та півночі Європейської частини СРСР). Зокрема, на 11 вересня 1947 року до Станіславського УМДБ відправлено 312 оперативних працівників з 9 областей російського Нечорнозем'я, 161 – з Ленінградської області, Карело-Фінської АРСР – 25, військових округів Півночі та Прибалтики – 60 (в 1950 р. кількість відраджених становила 337, у 1951 р. – 353, в 1952 р. – 352 чоловіки).

У свою чергу МДБ УРСР у травні-червні 1948 року направило на ЗУЗ 1600 оперативних працівників зі східних областей, 120 інспективників Львівської школи МДБ та 72 керівних працівників²³.

Після тимчасового зняття МДБ і МВС з-надзвичайного в 1953 році звідання протидії підпіллям 8 серпня було передано 4-му (секретно-політичному) управлінню МВС УРСР, а з березня 1954 року – 4-му управлінню КДБ при РМ УРСР, яке проіснувало до 9 березня 1960 року.

Для оперативно-розшукових заходів по кожному територіальному проводу або окремих групах і бойових підпіллях органи держбезпеки різних рівнів створювали оперативні групи. Для розшуку кожного члена центрального проводу ОУН формували міжобласні оперативні групи, подібні групи створювали й для розшуку учасників окружних, надрайонних і районних проводів.

За найважливішими оперативно-розшуковими заходами порушували централізовані справи. Так, 1944 року була заведена справа "Барліг" з розшуку

Катерина Зерницька - «Монета», керівник Українського Червоного Хреста на ЗУЗ.

Брошура Петра Федуня - «Полтави» - «Хто такі бандерівці та за що вони борються» (з особистого архіву В. Манзуренка).

Дмитро Ключківський - «Клим Савур» — командир УПА-Північ

членів центрального проводу ОУН в Україні, дублювати своїх паралельно вело кожен УМДБ асидентних областей. У цих справах збиралися повідомлення від оперативних джерел, інформаційно-аналітичні матеріали щодо тактики націоналістичного руху. Його підпілля в Україні, діяльність лідерів національно-визвольного руху, плакатозвітні документи стосовно перебув іх розшуку, ліквідації або затримання.

Відповідна розшукова справа на "Борсуку", крім оголошення у весескопий розшук, була заведена на Василя Кука. Так само були заведені розшукові справи на членів Проводу ОУН. Наприклад, розшукова справа на Романа Шульженка - "Вова", Дмитра Ключківського - "Щур", Василя Паласу - "Кріт" і тощо. Половом кожного члена Проводу ОУН керував певний профільний підрозділ центрального управління МДБ - МВС - КДБ. Безпосередню розшук "Леміш" організував 1-й відділ 4-го управління КДБ УРСР на чолі з Петром Свердловим і його заступником Григорієм Клименком. Серед багатьох оперативних заходів організованих цим відділом, один з них мав назву "Пастка".

На допиті 5 лютого 1949 року **Левоній Благий**, псевдонім "Шпак", керівник Рогатинського окружного проводу ОУН свідчить: "член Центрального Проводу" на прізвище Кук Василь, має псевдо "Іван", "Старий", "Леміш", "Кочегар". Він керує підрозділом на ПЗУЗ - "Північно-Західні Українські Землі", - території Волинської, Рівненської області, а також керує підрозділом на СУЗ - "Східні Українські Землі". Орієнтовно - перебувають на межі Тернопільської, Рівненської та Кам'янець-Подільської областей²⁴.

У зв'язку з цим, були створені міжобласні оперативно-військові групи, завданням яких було провести розшук керівників ОУН не при'їжджуючись до тієї чи іншої області. Персонально Василя Кука розшукували: 1-й відділ управління 2-Н МДБ УРСР; відділи 2-Н УМДБ у Тернопільській і Львівській областях. До серпня 1951 року безпосередню за "Борсуком" полювали оперативно-військової групи Львівського УМДБ на чолі із заступником начальника полковником Віктором Фокієм²⁵ (у складі 27 оперативних працівників, 17 офіцерів і 270 солдатів ВВ) і Тернопільського УМДБ (заступник начальника УМДБ полковник Семен Хоруса²⁶, 15 оперативників, 5 офіцерів і 104 солдатів ВВ). Для порівняння зазначимо, що над розшуком членів Проводу ОУН тоді працювало 82 оперативники, 65 офіцерів і 1224 солдатів ВВ МДБ²⁷.

Згідно з інформацією наданою дослідником історії спецслужб Дмитром Веденським, за висвіткою **Лаврентія Бері** 1952 року відставний чекіст полковник **Сергій Каріє-Данкелько**, який в лютому 1944 року від переговорів з членами ОУН **Дмитром Майським** та **Яковом Бусолом**, дістав завдання підготувати листа з пропозицією розпочати мирні переговори з керівниками підпілля в краю "полковником **Ковалем**" - **Василем Куком**. В листі пропонувався всім повстанцям скласти зброю, вийти з підпілля під гарантію збереження життя, свободи, працевлаштування, здобуття освіти. Було також обіцяно повернути сім'ї підпіллянців із засланця та звільнити реаліційних авторитетів, зокрема метрополита **Йосифа Сліпого**. Одночасно пропонувався не брати до уваги реакції **Степана Бандери**. Дмитро Веденський стверджує, що відповідним кавалієром цей лист був переданий **Василеві Куку**. На жаль, в архівних документах цього листа розшукати не вдалося.

Подією цікавий опис чекістсько-військової операції, проведеної з 9-11 жовтня 1952 року на межі Львівської й Тернопільської областей об'єднаним загоним внутрішньої охорони МДБ Українського округу. В ньому вказується, що «**БАРСУК**» имееть більший опит підпольної, конспіративної діяльності проти существовующего соціалістического строя, базирують на преданные контр-революционные націоналістические кадры. Он неоднократно, находясь в критическом положении, применял методы умирнения, уходил из под удара органов и войск МГБ. В 1946 году «**БАРСУК**», оказавшись в блокадеванном населенном войсками в одном из населенных пунктах, с целью ослабить бдительность пенсковых групп, дал приказ выйти с повинной в этом населенном пункте 30 бандитам с оружием. В момент сдачи бандитов, названными войсками войска в населенном пункте был временно прекращен. «**БАРСУК**», воспользовавшись этим, скрылся на района операции. В 1947 году «**БАРСУК**» во время проведенной операции

Полковник Віктор Фокій - заступник начальника УМДБ по Львівській області (з книжки Веденського Д., Виструлюка Г. «Повстанська розвідка діє точно й відважно...»).

в теченні нескількох часів знаходився под водою в пруду дыма посредством тротинової трубки⁶⁸. Що з цього відбувалося насправді, а що подіяли члени, як легенду, ми можемо тільки здогадуватись. Та це вказує на те, що Василь Степанович мав воювати і, якщо потрібно, використовувати навіть хитрощі загорьольних козаків, звичайні під водою за допомогою очеретини.

І ще дивний, на перший погляд, тактичний хід у підпілній боротьбі, про який дізнаємося з протоколу допиту члена Проводу ОУН Василя Галаса⁶⁹ від 17.07.1953 року щодо передислокації членів підпілля у совідні області УРСР. Він свідчить, що 1953 року Василь Кук, як Полоний командир УПА, вирішив змінити тактику боротьби. Зрозумівши, що збройна боротьба на Західній Україні в такому ж режимі приведе до повного знищення підпілля, він вирішив передислокувати частину підпілля на схід України.

"Переброяка оновився предпологалась всеми возможностями и маршрутами, вплоть до попутных машин.

Принем каждому участнику ОУН на Станиславской, Тернопольской и Львовской областях, следовало в Киевниц-Подольскую область, предпологалась дати пункт встречи, откуда уже распределяли по местам базирования.

Участники ОУН из Волынской в Ровенской областей должны были следовать в Житомирскую область, также к обусловленным пунктам встречи⁷⁰.

"Кали б совети діяли тільки військовими методами, вони б не дозволяли відійти" - стверджував в одній з розмов Василь Кук. У листі до Петра Федуна - "Полтаван" він вказує, що МДБ веде оперативну розробку "визначивши певно і реально, керуєть чимодібні оації офіцери"⁷¹.

Основним інструментом органів радянської безпеки в боротьбі з підпіллям був агентурний апарат. За січень 1949 року в Дрогобицькій області з 59 успішних оперативно-військових заходів 49 здійснено за агентурними даними. Найкращим результатом вважали впровадження оперативних агентів у безпосереднє оточення лідерів підпілля та керівників значних територіальних ланок. Особливу роль відводили агентурно-бойовим групам (АБГ) та легендарному підпіллі, яке відіграло значну роль у ліквідації осередків руху, а також в оперативних іграх із закордонними центрами ОУН. У 1951-1953 роках діяло 7 легендарних проводів (Калузький, Коломицький та Кам'янець-Подільський округи та чотири райони), 6 осередків груп, які відіграли свою роль у асолюванні останніх лідерів підпілля. У розпорядженні УМДБ існували також окремі АБГ. Наприклад, львівське УМДБ до 1952 року мало АБГ "Тайфун", "Метеор" та "Гроза" з 24 бойовиками. Станом на 01.01.1953 року діяло 27 АБГ з 145 учасниками та дві АБГ при управлінні 2-Н для забезпечення оперативних ігор із закордонними центрами ОУН. За їх допомогою лише в Станіславській області до 1954 року було знищено чи захоплено понад 300 учасників опору⁷². Саме з допомогою агентів-бойовиків ліквідували або затримали членів Проводу ОУН в Україні Романа Кравчука (21 грудня 1951 р.), Петра Федуна (23 грудня 1951 р.), Василя Галаса (11 липня 1953 р.) та Василя Кука (23 травня 1954 р.).

Серед всіх членів Проводу ОУН в Україні Василь Кук найбільше, а саме повних 17 років (від травня 1937 до травня 1954 р.) перебував у підпіллі. Роман Шухевич визначив, що він був "видатним конспіратором", рівного якому не було в керівництві ОУН. Інгуліця повстанського командира нещодорово ретувала його від біди. В розмові з побратимами він постійно наголошував, що потрібно заборонити легальні зв'язки для передачі підпілній інформації. Навіщо вігнути для себе велику небезпеку з цього боку і одного разу це сталося.

Навесні 1951 року Петро Федун - "Полтаван" через легального кур'єра передав до нього листа, запечатаного в тюбіку зубної пасти. Однак цей лист, разом з паролем про дату і місце зустрічі, потрапив до співробітників МДБ УРСР, які замкнули його на інший, а сам тюбік начинили отруйним газом. Зустріч між справжнім кур'єром Кука та паставною особою з МДБ відбулася у Львові на вулиці Академічній 16 квітня 1951 року. Обмін листами відбувся успішно. Василь Кук отримав тюбік з листом, перебуваючи в кривій. Коли почав відкривати тюбік, то йому сильно почали лести очі. Тоді він зорієнтувався, у чому річ, одразу ж кинув його на підлогу і разом зі своїми охоронцями австрією в замкнутого простору

Василь Галаса - "Земан" - член УГВР і Проводу ОУН.

Полковник Сергій Карін - Даниленко - перший керівник оперативної НКДБ по Західній Україні (з книги Веденєва Д., Виступів Г. "Повстанська розвідка діє точно й відважно...").

Петро Свєрдлов — начальник 1-го відділу 4-го управління КДБ УРСР (з книжки **Вєдємєєв Д., Виструкіна Г.** «Повстанська розвідка діє точно й швидко...»).

крайки та повернуто та не заходив назад, поки добре не провітралось приміщення. Дія пригноєного газу сильно вплинула на його зір, і він став гірше бачити⁶⁰.

Це був не перший випадок, коли чехістам вдавалось намети бачити з поганою отруйним газом або вибухівкою. Щодо методів боротьби з корінняством підділля, то радянським органам безпеки було дозволено все без обмежень. Широко застосовувались різні смертоносні спорядки та спеціальна техніка. У Чумацькому лісі на Ковельщині (жовтень 1951 р.) від час вибуху бомби, вивантаженої чехістами в підлітму пошту, загинув окружний провідник ОБ'Н на північній Рівненщині поручник-політвояковик "Аг", тоді ж було поранено Василя Паласа та його дружинку.

11 грудня 1951 року у селі Радомішталі Луцького району в країні, це була в господарстві селянина Корєцького, було підляго заступником керівника крайового провуду "Москва" Івана Трєщєва – "Вероловниця" та його трьох сорорниць. Вибухівка містилась в авіаційній батареї, яку вдалося передати через агентуру⁶¹.

Після цих випадків Василь Кук категорично наказав розтаковувати всі пакети з організаційною поштою, яка проїхала через пункти зв'язку так: перекувати їх в укритті за деревами або в ямах, до пакета прикріплювати мотузку і так тягнути за неї, щоб пакет розірвався на безпечної відстані. Лише якщо після цього нічого не трапилось, рекомендувалось ознайомитись з поштою.

Як вказувалося, розшук "Лємліа" організував 1-й відділ 4-го (секретно-політичного) управління КДБ УРСР на чолі з начальником відділу Петром Свєрдловом⁶² і його заступником Григорієм Клименком⁶³. В Івано-Франківському лісі (Львівська область) була країнка, де в 1947–1952 роках епізодично перебував Василь Кук. Для зустрічі невідомого повстанського командира чехісти підготувались дуже серйозно. Укриття розміщували, сирість висушували привусами, мобілізували засередни й надані приміщення об'яного вилкаду. Для оперативного поводження в ньому замаскували два радіосигналізаційних апарати "Тривога", вивішали їх антенні назовні під кору дерев. Значно, що загалом нежиттєвої країнки виключе підору в досвідченого підлітманка, били ніж за місяць до очікуваної зустрічі (вночі з 20 на 21 квітня 1954 р.), туди поселили трьох переквербованих чехістами ковік УПА.

Проти ночі 23 травня 1954 року, нічого не підозрюючи, до цієї країнки з Рогатинського району приїхав Василь Кук, зі своєю дружинкою та двома сорорницями Володимиром Задвірним – "Добушєм" та Миксєлом Фєніком – "Нєзором". Серед агентів, котрі його зустріли, одного з них "Лємліа" знав особисто, як заїздового підлітманка, тому в той момент ніякої небезпєки не відчув. Пізніше під час допитів згадував, що його насторожило тремтіння рук одного з бойовиків і те, що інший боввик, який їх зустрів, зайшов до країнки не скинувши чобіт. Також дивували заємність у бункєрі добрі їжі та радянських книжок.

Під час обіду який подали агенти, він розповідає, як під час переслідування з собаками познати свої слїди спеціальним порошком – "каїнсько-сумішшєм". Перед тим як лягти відпочивати, доручив одному з агентів почитати свій американський автомат, який йому подарував Василь Охримович та показав, як ним користуватися. Це свідчать, що агенти і вперодшована країнка не викликали жодної підозри у Провідниця. Можливо, втрату пильності можна пояснити тяжким переходом до країнки і великою фізичною втомою.

Як тільки втомлені Василь Кук з дружинкою-заступи, переквербовані боввиківи заєшкочили автомат, витягнули з-під подушки Уляни П вистрєл ТТ та зв'язали сонник. На прохання розв'язати їх і отримати за це гроші – 20 тисяч карбованців та золото – один з агентів⁶⁴ сказав: "Я колишній єсбєт і знаю правдою – хто наказав зв'язати, той і наказав розв'язати. Хіба не Ви очили нас цього?". Після чого агенти викликали за допомогою радіосигнального апарату "Тривога" оперативну групу. Шведкоприбулі лейтенант Валєнтин Алєєв⁶⁵ та старший

Валєнтин Агєєв - співробітник управління 2-й КДБ УРСР. Фото 1945 р. (з книжки **Г. Самнікова** «Операція «Рейд»»).

Григорій Клименко - заступник начальника 1-го відділу 4-го управління КДБ УРСР. Світлина 1960-х років (з книжки **Г. Самнікова** «Операція «Рейд»»).

групи майор Григорій Клименко вітає "Леміша" словами: "Ну ось пореші ми і зустрітис, Василь Степанович!". На що отримали відповідь: "Довго ж вам довелося за мною хазяйствувати".

Після цього лейтенант Валентин Агеев разом з двома оперативниками пішли до охоронців Василя Кука, які були в декількох сотнях метрів від кривави і ще не знали, що їхній командир арештований. І тут знову ми бачимо дивну та незрозумілу службовість охоронців. Прийшли невідомі люди, котрих вони досі не бачили та заявили їм: "Ви арештовані за наказом провідника". Ті без жодних сумнівів у почутому та вимот, що такий небезпечний для життя наказ вони виконують тільки від званої їм особи, дозволили себе за'їзати.

Василь Кука та його дружину Улану обшукали та довели до привести себе в порядок. Тут же на місці склали протокол обшуку. Що мала при собі людина, яка 17 років була в підпіллі? Це мали бути речі першої потреби та поряд з тим речі, які дозволяють боротися та вижити в підпіллі тривалий час. На нашу думку, цей документ вартує того щоб подати його. Протокол складений російською мовою, подано його повністю, без жодних змін та доповнень.

Протокол (личного обшуку)

23 мая 1954 года *и.л. Ивановский лесной массы, Олеського р-на, Львовской области*

Мы, зам. начальника 1 отдела 4 Управления КГБ при СМ УССР майор Клименко, ст. оперуполномоченный 1 отдела 4 Управления КГБ при СМ УССР лейтенант Агеев и оперуполномоченный того же отдела в управлении КГБ при СМ УССР лейтенант Карпюк произвели личный обшук у задержанного Гавара СВН КУКА Василия Степановича у которого обнаружено и изъято:

1. Автомат американской системы № 1549530
2. Пистолет ТТ № ИС-1011
3. Патроны к автомату – 117 шт.
4. Патроны к пистолету – 15 шт.
5. Магazines к автомату – 6 шт.
6. Обоймы к пистолету – 2
7. Ремеш офицерского костюма с перстнею – 1
8. Подарки для мажистана – 2
9. Фляжка нормальный – 1
10. Чаша ручная белого металла безмарка фирмы "Feisa" Швец – 1

11. Деньги советскими госзнаками – 8906 руб. (восемь тысяч девятьсот шесть рублей)

12. Золотая монета царской чеканки достоинством 5 рублей – 1 шт.

13. Килкас немерного образца – 1 шт.

14. Рубль бумажный № 64 597883 выпуща 1938 года

15. Самодельная факсимильная печать изготовлена на рязне Буличевского Райсовета депутатом трудящимся, Станиславской области – 1

16. Самодельная факсимильная печать изготовленная на рязне Риваньского Районпресбюро – 1

17. Обложки самодельной печати на рязне – 2 шт.

18. Карта топографическая, польского издания Зановического, Олеського, Педкаженицкого и др. районов, Львовской области – 1

Василь В. Кука, зроблена під час арешту, 23.05.1954 р. (з фонду ГДА СБУ).

19. Книжка в синій м'якій обложки с кодом для шифрованной переписки на 20 страницах. Начинается с «13-милек», оканчивается «941-потрібно» - 1

20. Книжка в синій м'якій обложки с кодом для шифрованной переписки на 25 страницах. Начинается с «84 – організація; 941- потрібно» - 1

21. Паспорт советский на имя Крутенко Николая Борисовича, выданный большевическим РОМ МГБ Станиславской области У – ИС № 740665 – 1

22. Военный билет серия Г № 238494 на имя Крутенко Николая Борисовича, 1922 года рождения, выдан Большевическая РВК, Станиславской области 16 марта 1948 года – 1

23. Записная книжка с различными организационными записками – 1, 51 страница

24. Антисоветская листовка «Селня, работники, імпелітанта» (одна) страница с разметкой для зашифровки текста при передаче

25. Антисоветская брошюра «Мазета» М. Воєслава с разметкой для зашифровки текста при передаче – 1 (одна) на четырех листах

26. Антисоветская листовка «Колосистика слідної і західної України» на 2 (два) листах с разметкой для зашифровки текста при передаче

27. Антисоветская листовка «Українці-бійці і командири

т.м. Радянської Армії» на 2 (двах) листах з розміткою для зашифровки тексту при переписці

28. Запис об'єднанень на порядку зустрічі на пункті «Пронка» на 1 листі на папірсовій бумазі со стовкої мести зустрічі

28. Запис об'єднанень о зустрічі на пункті «Бригада» і др. на 1 листі на папірсовій бумазі со стовкої мести зустрічі

29. Цифрові коди та адреси на 4 (чотири) листах папірсовій бумазі для кур'єра

30. Запис об'єднанень о порядку зустрічі сканьки на 1 листі папірсовій бумазі

31. Код «А» на 1 (одном) листі папірсовій бумазі

32. Слони швейцарь і жезельніт дірки незвідомой местности на 1 (одном) листі папірсовій бумазі

33. Записка «К МКЛ» 1/53 за підписом «ПСЛ» - на 1 (одном) листі, опечатована на металіку

34. Тибель-календарь (из настєнного калєндаря) - 1 (одна)

35. Природоохитительна записка к оуноцким докумєнтам приминиваєсь по ливки організаційной свєли «П.М. 3/52» - на 1 (одном) листі папірсовій бумазі

36. Тибель-календарь на 1955 год (из настєнного калєндаря) - 1

37. Код для зашифровки тексту при переписці на 4 (чотири) листах папірсовій бумазі. Начиняєсь «37 - організація», заканчиваєсь «д. 5327» а адресами банд-диверсії

38. Код для зашифрованной переписки «Кармелок» начиняєсь «27 - мало (чи мало) країна» і заканчиваєсь «8 - Стєгислав» на 1 (одном) листі из учебной тетради в клетку салатового цвета бумазі

39. Антиговетская американская листовка в виде чешской кроны - 1 (одна)

40. Бумажкии кошель из черной кожи

41. Две фотокарточки Кука В. С. для паспорта.

42. Две фотокарточки неизвестных лиц 6 х 9

43. Счет на расходы на розной бумазі 1 (одна)

44. Различные заметки на 9 листах из учебной тетради

45. Ответы разстановки на вопросы за подписью «Шварц» на 2-е полугодие 1952 г. на 6 (шести) листах опечатан на металіку

Радянський паспорт на ім'я Миколи Крутенка, яким В. Кук користувався у підпіллі. (З фонді ГДА СБУ). Публікується окремо.

Військовий квиток на ім'я Миколи Крутенка, яким В. Кук користувався у підпіллі. (З фонді ГДА СБУ). Публікується окремо.

Брошура «Марена», в протоколі обшуку помилково вказана назва «Мазета» (з фонді ГДА СБУ). Публікується окремо.

Листівки з позначками шифрування для листувань з Василем Галасюю — «Земаном» та Анатолієм Мавсським — «Уліком» (з фонді ГДА СБУ). Публікується окремо.

46. Ответ Роватинского надрайма за подписание «Штурма» за 1-е полугодие 1952 г. на 9 (девять) страницах на итальянском

47. Информария итальянского характера о военной части (120 человек) на 2-х страницах

48. Список лавочниковых базидитов СВН за 1951-1952 гг. на Роватинскому надрайму на 3 страницах, за подписание «Штурма»

49. Некролог о смерти Шугловича на 8 (восемь) страницах

50. Оригинал брошюры «Материалы до X-рине УПА» на 11 (одиннадцать) страницах

51. Приказ № 0652 за подписание В. Коваль на 2 (два) страницах

52. Приказ № 2/53 за подписание В. Коваль на 3 страницах

53. Письмо «К дирекции «Плоска Америка» на 5 (пять) страницах

54. Обращение УТВР на 6 (шесть) страницах

55. Замечание относительно украинский записки радиопередат на 18 (восемнадцать) страницах

56. Различные заметки исполнительные рукой Кука на 38 (тридцать восемь) страницах

57. Заметки «25-р. СВН» - на 6 (шесть) страницах украинской тетради

58. Различные заметки исполнительные рукой Кука на 4 (четыре) страницах украинской тетради и клетку

59. Различные заметки исполнительные рукой Кука на 9 (девять) страницах украинской тетради и одну заметку

60. Различные записки характеристики железнодорожников на 7 (семь) листовых из блокнота

61. Топографическая карта Львовского р-на, Тернопольской области - 1 (одна)

62. Географическая карта Львовской, Тернопольской, Славянской и Дрогобычской областей

63. Биографическая карта местного шотландских стьюк Тернопольской и Львовской областей

64. Географическая карта западных областей УССР

65. Топографическая карта Бережовского, Роватинского, Перемышльского и Лембергского районов

Брати В. Кука - льво та Ікарія. На звороті лівої світлинки напис: «Заховай мене цію зиму, щоб не пропав. Привіт усім. Бувай здоров. 20.9 -» (з фонді ГДА СБУ). Публікується вперше.

Макса ГВШ УПА 06/52 від 12.10.1952 р. про народження кавейного медалью «Х-рине УПА» (з фонді ГДА СБУ). Публікується вперше.

Фото В. Кука для вироблення радянського паспорта та військового квитка (з фонді ГДА СБУ). Публікується вперше.

Сторінка записної книжки з виразуванням темної та світлої частини ночі (з фонді ГДА СБУ). Публікується вперше.

Листівки з позначками для шифрування листування та додатковими поясненнями (з фонді ГДА СБУ). Публікується вперше.

Світлина, амлучені під час арешту В.Кука, але не внесені до протоколу обшуку. У нижньому ряді: ліворуч – У. Крюченко, праворуч – В. Кук, інші – невідомі. (З фонду ГДА СБУ). Публікується вперше.

66. Сборник рассказов на английском языке
 67. Два носовых платка
 68. Бритва опасная «Отец» - 1 (одна)
 69. Пам'яток - 1 (одна)
 70. Зубна щетка с фундуларом
 71. Мыльница мыловая для бритвы - 1 (одна)
 72. Ремешок для бритвы бритвы - 1 (одна)
 73. Расческа - 1 (одна)
 74. Карманное зеркало-подзорница - 1 (одна)
 75. Мундштук - 1 (одна)
 76. Ножницы (маленькие) - 1 (одна)
 77. Автоматическая ручка - 1 (одна)
 78. Фундулар для очков (целлюлозный) - 1 (одна)
 79. Банданная повязка (резиновая) - 1 (одна)
 80. Различные медицинские и ветеринарные баночки - 5 (пять) баночек
 81. Различные медицинские и ветеринарные флаконы - 3 (три) флакона».

Складали протокол обшуку, пологоного командира з дружиною автомобіля відвели до Львова, а з'їзди спецрейсом літака до Києва. Для ведення справи Головного командира УПА було створено групу під керівництвом начальника слідчого відділу КДБ УРСР підполковника Петра Півоварця.

Потрібно зауважити, що пологені відразу стали тасюнами в'язнями, їх пологенні прізвись. Василь Кук прологен під кодом "в'язень № 300", дружина Улана Крюченко – № 88. Їхній арешт тримався у великій тасюмності, про це знали кілька працівників КДБ та найвище керівництво КПУ і СРСР. Під час візитів представників нагляду від прокуратури у внутрішню в'язницю КДБ камерам, де вони перебували надідали нежлого вигляду, а подрузжия вивозили в місто від пологенним привіритим опаративних працівників.

Офіційно радянські органи безпеки продовжували пошук легендарного командира, навіть проводили оперативні дії з його захоплення. Так робили тому, що радянське керівництво органів безпеки мало розроблені "Міркування використання арештованого Кука Василя в інтересах Радянської держави" від 8 грудня 1954 року, які підписав перший голова КДБ СРСР Іван Серов. Тут передбачалося використання пологоного з "метою морально-політичного розгрома націоналістичних центрів за кордоном і розслідування суцільських елементів усередині країни", щоб компромітувати керівників закордонних центрів ОУН, та іноі зв'язки з ізоновимим розвідками, загострити ворожачу між ними та для "демонстрації повної ліквідації підділля". Планувалося також з допового Василя Кука налагодити контакти із ЗП УТВР, щоб впроваджувати туди свою агентуру та переконувати князів зв'язку з діючим підділлям в Україні».

У четвертому томі архівної справи знаходиться постаново про подовження терміну перебування під вартою арештованого від 20.06.1956 року де вказано:

"...Амльсовская деятельность Кука подтверждена показаниями арестованных вместе с ним ооновцев – Крюченко (жены Кука), Лойдаровой, Фенкиа и другими материалами дела.

В настоящее время Кук в условиях содержания используется органами КГБ в важных контрразведывательных мероприятиях, видлу этого арешт Кука сохраняется в тайне, а документация его преступной деятельности временно не проводится...».

Цей документ машиннописний, а виділений текст написано від руки. Це зроблено для того, щоб технічний працівник КДБ, який друкував цей документ не мав інформації щодо арешту Василя Кука та його дружини.

Насильким високою була секретність перебування останного Головного командира УПА під арештом вказує і те, що наступна постаново про припинення слідчих діій від 04.09.1956 року виготовлено надрукованою в чотирьох екземплярах, а було потрібно лише три. Перший екземпляр направився в КДБ при РМ УРСР, другий – відповідарівний відділ, третій – до справи. 7 вересня зв'язався акт, де вказано:

"Мы наметено доставляемся работницами 4 управления КГБ при СМ УССР майор Рубин и капитан Полюшко с остальными материалами дела в том, что мыма сего часа уничтожены 4 экземпляра документа против сложения, в том и уничтожены..."

(Рубин (Полюшко))».

Зважаючи на те, що Василь Кук був заарештований

23 травня 1954 року, а 13 березня 1954 року було створено КДБ при РМ СРСР, відповідно КДБ при РМ УРСР його кримінальна справа має номер дна. Новостворене силове відомство розпочало власну нумерацію кримінальних справ, тобто від нуля. Від 1962 року вказані архіви справи одержала номер 51895-ФП.

Доктор історичних наук Анатолій Чайковський в "Кіевському вестнику" (2007. – 10 лп.) пише, що "закретиво для дослідників вони що займається його (Василя Кук) – Акт.) кримінальна справа, де, без сумніву, можна знайти чимало такого, про що багато хто не хотів би згадувати". Щоб задіяливати в подальшому цікавість істориків, ми не мали би не мати змоги зменити ознайомитися з цією справою, будемо даєти максимально подати перекладжерию.

Архіва справа останнього командира повстанської армії починається з постанови про затримання. "КУК заарештований 23 мая 1954 года в м.д. Новоукраинский десный район, Одесского района, Днепропетровской области, как участник банды подполья СВН, проводивший вооруженную борьбу против Советской власти" ⁷⁰ на основі ст. 98 УПК УРСР, було прийнято рішення: "КУК Василия Степановича координаторе задержания с содержанием во внутренней тюрьме КГБ при СМ УССР" ⁷¹. Постанову підписав 23 травня 1954 року заступник начальника 1 відділу 4 управління КДБ при РМ УРСР майор Григорій Климентко, того ж дня її затвердив голова КДБ при РМ УРСР Віталій Нікітченко ⁷². На нашу думку, ця постановка була складана пініше, вказаної дати на документі – 23 квітня. Адаже жодної вказівності, що "Леміш" буде захоплений саме в цього дня у працівників КДБ не могло бути.

Наступного дня, а саме 24 травня 1954 року подано постанову про арешт. У ній зазначається тільки та інформація яка була відома на той час радянським органам безпеки. Ось, як це вказано в документі: "КУК является кадровым участником антисоветской организации украинского национализма и до дня задержания вел активную вооруженную борьбу против существующего строя в СССР.

Является членом т.д. центрального «протода» СВН и «Украинского Панового Освободительного Совета», КУК на протяжении ряда лет был одним из организаторов и активнейших подпольной антисоветской деятельности украинского подполья и его вооруженных банд на территории УССР. С 1950 [года] до дня задержания им руководил всей антисоветской деятельностью СВН на территории УССР, являлся членом т.д. центрального «протода» СВН.

За время пребывания в подполье КУК натисал ряд антисоветских националистических связей, которые распространялись среди участников СВН и населения.

Находясь на незаконном положении КУК держался под кличками: «Василь Коваль», «ЛЕМИШ», «ЮРКО», «МЕДВЕДЬ», «БЕЗЫМЯНИНЫЙ», «КОЧЕГАР» и другими ⁷³.

Треба звернути увагу на досить цікавий факт. У цій постанові зверхє вказано, що Василь Кук є громадянином СРСР. Як могла людина, яка від 1937 року пішла в підпілля при польській владі, пініше боролася з німецькими окупантами, а вже при арешті 1954 року стати громадянином СРСР, ми можемо тільки здогадуватися. Навпевно, радянські органи безпеки вирішили, щоб не мати клопотів в подальшому з громадянством підпільного командира, надати відряду громадянство СРСР без жодних клопотів з його боку.

Уже на першому допиті, який відбувся о 19 годні наступного дня після арешту (24.05.1954 року) його запитали:

"Что побуждало Вас вести и активничать до последнего времени подпольную антисоветскую деятельность националистическим элементом в западных областях Украины?"

Ответа? Я считал, что Украина в составе Советского Союза не является суверенным государством и поэтому до последнего времени продолжал вести работу по руководству остатками националистического подполья за созданием так называемой "Самостоятельной Украины" ⁷⁴.

Четвертого дня після арешту, а саме 26.05.1954 року, у вказаного командира забрали одяг, в якому він був при арешті, а всім видали арештантський.

Квитанція № 583 от 26.05.54 Приказом от арестованного № 300

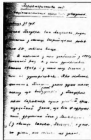
1. Френч перекл. згод. дп. б/у 1 акт

2. Значенч о правах. к. УПА 1 акт

Віталій Нікітченко – генерал-майор, голова КДБ при РМ УРСР (з книги Владислава Д. Вострухака Г. «Повстанська розвідка діє точно й відважно...»).

Характеристика С. Вандери, яку В. Кук склав на вимогу слідчих (з фонду ГДА СБУ). Публікується вперше.

Степан Бандера — Провідник ОУНР.

Ярослав Стецько — член Проводу ЗД ОУНР, голова Антибільшовицького Блоку Народів.

Василь Сидор — «Шелест» — полковник, заступник Головного командира УПА, командир УПА-Захід, член Проводу ОУНР.

3. Броня бріджки зац. цв.	1 шт
4. Пуловер кашан.шерст.	1 шт
5. Піджак х/б черн б/у	1 шт
6. Рубашка х/б б/у	1 шт
7. Кальсони б/у	1 шт
8. Фурасжка х/б т/с	1 шт
9. Сапоги хром. б/у	1 пара
10. Носки х/б	1 пара
11. Портовик бас	1 пара

Примки /Борисенко³⁰

Серед перших питань, які особливо цікавили слідчих, — це фінансування діяльності підпільної армії. Виявилось, що це була організація, яка сама себе утримувала без жодних грошових надходжень із-за кордону, а навпаки, навіть надсилали їх зворотно за кордон.

"... (в 1951 році. — Авт.) з співпідзахисниками ми послали приблизно 40 тисяч рублів денег і приблизно 10 тисяч американських долларов, которые надійшли в распоряжении организационного управления националистического шара с временной ликвидацией ситуации.

Эти деньги мы послали для того, чтобы националистическое формирование за границей могло шире развернуть антисоветскую националистическую работу.

Наряду с этим, тогда же мы послали также небольшие антисоветские издания, в частности отдельные листовки, брошюры и статьи³¹.

Василь Кук розповідав авторові, що під час допитів ставлення слідчих до нього було досить коректне. Чекісти знали, що Провідник добре знайомий з торремним життям (був ув'язнений польською владою в 1934-1936 роках). Тому пологий перебуваючи у внутрішній торні КДБ, живив деякі хитрощі: на прогулянках відмовляв кількість разів плескати шапкою то по одній, то по другій нозі, показуючи шм 64-й номер своєї камери, записав умовні позначки в туалеті, у книжці підкреслював слова і просив передавати цю книжку дружині. Василь Степанович, розповідав, що ще під час польського ув'язнення знав декілька способів позбавити себе життя, незважаючи на те, що наслідки вези за ним підобовне спостереження. Можливо він би так і вчинив, та перші допити привели його в жах. У процесі допитів Василь Кук довів співзачисникам для себе, що на території Закарпаття радянські органи безпеки разом із польськими організували фальшиву кур'єрську лінію зв'язку та за її допомогою викривають усіх кур'єрів, надісланих ОУНР в Україну. Декількох людей із жовтими становцями в ОУНР, яких він знав особисто багато розів, розстріляли, і про це слідчі відкрито говорили йому, намагалися зламати, переконати в безнадійності боротьби. На черзі були нові кур'єри, а, отже, нові жертви — цього він "Леміна" ніхто не приховував. Він зрозумів, що в підпільній залиналися поодинокі правдиві підпільники. Якщо в Польщі кур'єрський зв'язок був під наглядом "керівника СБ ОУНР" Леоніда Лавинського — "Леміна", то в Україні активно діяло легендарне підпілля, яке відіграло фатальну роль у знищенні різного рівня осередків повстанського руху та почало вести оперативні ігри з закарпатськими центрами ОУНР.

Досвідчений підпільник вирішив боротися і в торні. Зробити це треба було негайно і коварно, щоб слідчі, які з ним працювали, нічого не зафіксували. Як вдалося це зробити ув'язненому провідникові спробуюмо показати далі.

Згадуючи про ці, одні з найцікавіших днів свого життя, Василь Степанович розповідав: "На допитах я намагався подати зрозумілому інформацію. Сповідуюсь, у залязанні, тільки те, що було й (слідчим орижак. — Авт.) відомо. Скажимо будь-які дані про можливі особисті та про це життя і діявост в той час, на мою думку, повстанців³².

Про це яскраво свідчать його відповіді на запитання слідчого, чому він не повідомляв про діючих підпільників та повстанців: "...Думаю, что рано или поздно мне придется стать перед советским судом, который может осудить меня за всю антисоветскую подпольную работу в высшей мере наказавши. Поэтому и рассказываю так, если хотя бы, мне придется полюбуйте, то какой при этом смысл любить и дружить людей."³³

Враждою на допитах він дав характеристику визначним особам націоналістичного середовища за кордоном. Давши свої характеристики, Василь Степанович намагався подати такі дані, які не змогли ні зашкодити самій людині, ні дозволити в подальшому

радянській службі безпеки вести оперативну роботу. Ось які характеристики він дав на керівників національно-визвольного руху Степана Бандеру, Ярослава Стецька, Степана Левківського.

Степан Бандера. Сам самцями, родом з Галичини з околиць Стрийчини, років около 50, освіта вища.

Я особисто з ним знайомий з 1940 року. Останній раз я з ним зустрічався весною 1941 року і з того часу більше з ним не зустрічався. Про особисте життя Бандери знаю дуже мало, тому що всі мої зустрічі з Бандерою мали характер суто діловий, організаційний. Знаю, що він одружений, дружина його з Левківцями (з околиць Сянока, Пільши) і у нього діти, але скільки не знаю. Як у нього відносини з дружиною, як він веде себе як батько родина мені не відомо.

У відношенні до мене поводився дуже культурно, велично, скромно. Інтелігентно досить розумний, здібний, велика чистота і притримка над собою. Добрий організатор, прохник. Любить владу, керівництво, відповідальність.

Під час польської окупації західних областей України був членом Краєвої Екзекутиви ОУН, а потім, здається, і її керівником. Польський суд засудив його за протидію до ОУН і протипольську діяльність на довгий ув'язнення. В 1939 році, після розпаду польської держави, був у Кракові. В 1940 році на II з'їзді ОУН був обраний головою Проводу ОУН. В 1941 році [в м'їсті] Чернівці національний німецький лестока і перебував в ув'язненні до 1945 року. З 1946 року голова Проводу ЗЧ ОУН.

В своїх політичних поглядах відстоює і обороняє старію промові націоналізм: критично відноситься і критично відома господарська інфіантизм – у економіці; волюнтаризм і диктатура партії – в державному устрої; християнство – в світогляді і ідеології⁹¹.

Ярослав Стецько. Сам самцями, років приблизно 45, родом з Тернопільської області, освіта вища, одружений.

Особисто зустрічався я з ним ще під час польської окупації західних областей України в м'їсті Львові при польгодержавній різниці організаційних справ. В 1940 році я з ним знову зустрічався в м'їсті Кракові і з того часу доводилося мені з ним часто зустрічатися, оскільки і він і я були членами Проводу ОУН. Всі зустрічі мої зі Стецьком Ярославом мали характер суто діловий, організаційний. В 1941 році Стецько був запрошений німецькою лестокою і з того часу я його більше не бачив.

Принципи, особисте життя Стецька мені невідомо.

Інтелігентно – розумний, здібний, відзначається добротою поведінкою, початковий, має нахил до абстрактного теоретизування, організатор слабкий, в приватному житті максималіст. Привинцьор слабкий, бо дуже неясно, крива виключно свої думки, ажкани в розмові багато чужиняваті сажі, складну конструкцію речень і т.п. До розв'язування різниці життєвих питань часто підходить по догматичному, метафізично і тому цілком не реально⁹².

Степан Левківський⁹³. Років понад 50, освіта вища, родом зі західних областей України.

Я з ним знайомий з 1940 року. Польшовий я з ним в м'їсті Кракові. Тоді він був пропагандистом референтом Проводу ОУН.

Давидно спокійний характеру, мудрий, працюючий, багато читав, особливо теоретичні праці з ділових філософії, різні радянські видання і т.п. Має певний, популярний стиль у писаних статтях. У поводженні з людьми задовгий, культурний, добродушний, творчий.

До різниці поглядів націоналістичного світогляду ставлявся критично, не докритично. Знає матеріалістичний світогляд марксизму-ленінізму і в значній мірі під впливом того ж світогляду.

В приватному житті мало інфіантизмий, мало дбає про свої побутові потреби.

Брав участь у I з'їзді ОУН в 1929 році за це був польським судом суджений. З якого часу він заарештований я не знаю. Зараз в він членом проводу ЗЧ ОУН, одначе до політики Бандеру відноситься критично і в конфлікті, який існує заарештованим між ЗЧ ОУН і ЗП УГВР займає нейтральну позицію⁹⁴.

Понад тим слідних також дуже цікавила структура та діяльність повстанських армій. Про це вони постійно запитували всіля, без винятку, вонтих до полону командирів та воєнків УПА. Було задано це запитання і її командирів.

"...Українську Повстанську Армію, существованню до 1947 [роки] возводило

Олекса Гасин — «Лямар» — генерал-хорунжий, член Проводу ОУН.

Дмитро Гущай — «Леробийніс» — генерал-хорунжий, член Проводу ОУН, член УГВР.

Іван Лигвичук — «Дубовий» — полковник, командир УПА-Північ.

Марія Савчин - «Марічка» -
надройна УЧК Переміщини.

главно командиром УПА. Главным командиром УПА был ШУХЕВИЧ Роман, известный в подполье УПА, как генерал - хоружский «ЧУПРИНКА».

После его гибели главкомандиром УПА явился а. КУК. Мне тоже было известно звание генерал - хоружского.

Главное командование УПА состояло из различных отделов, в частности, оперативного, отдела подготовки военных кадров и т. д. В состав главного командования УПА входили «ШЕЛЕСТ», ГАСИНИ и «Перебийнис».

Главному командованию УПА были подчинены военные округа, которые имели условные названия. Эти округа соответствовали организационному строению ОУН.

Так, на территории, где действовал т. к. «кредо» ОУН «Карпати», имелся военный округ «УПА», который условно именовался «Гвардия», командиром этого округа являлся полковник УПА «ШЕЛЕСТ».

На территории деятельности крайнего «кредо» ОУН «Подлясье» существовал военный округ УПА, условно именовавшийся «Лысыя», командиром которого был полковник БОНДАРЕНКО (погиб в 1946 году) в оной Тернополь).

На территории деятельности львовского крайнего «кредо» ОУН находился военный округ условно именовавшийся «БУТ», командиром которым являлся полковник УПА «ВОРОНИЙ», который погиб в 1946 году в Львовской области.

На территории деятельности «кредо» ОУН Закарпатье существовал военный округ УПА, условно именовавшийся «САН», которым руководил полковник УПА «КОМПАК» (погиб в Польше в 1947 году).

На территории деятельности крайнего «кредо» ОУН северо-западной украинской земли находился военный округ УПА, именовавшийся «ПІВНІЧ», командиром, которым являлся полковник УПА «ДУБОВИЙ», погиб в 1951 году.

Военным округам УПА были подчинены отделы, являвшиеся административными единицами.

Таких отделов в военный округ входило 4 или 5. Они как правило, считались в период войны.

На территории отдела могли быть размещены и фактически размещались военные подразделения УПА, причем самым большим военным подразделением считался курень, насчитывавший 500 человек. Это были наиболее подготовленные и удобные военные единицы для ведения вооруженной борьбы против Советской власти в тот период времени.

Каждый курень делился на сотни (роты), сотни (кредо) и рой (отделение) по 5-10 человек/каждое.

Вопрос: Когда и каким образом УПА прекратила свое существование?

Ответ: Развитие о ликвидации формирований УПА у нас сразу созрело в 1946 году, и с тех пор мы имели бы предпринять меры к тому, чтобы расформировать эти подразделения, поскольку уже тогда было очевидно, что вооруженная борьба этих подразделений против Советской власти в тех условиях является бесперспективной.

В 1947 году фактически подразделения УПА были уже расформированы, а лица, участвующие в этой ликвидации, частью ликвидированы, частью были перебиты в вооруженной борьбе, а остальные эти формирования из числа участников ОУН находились на маломальком количестве в виде вооруженных банд ОУН в западных областях Украины⁷⁶.

Як уважно б не вичитувати сторінки цього допису, видно, що одержана від Провідника інформація про повстанську армію була загальною і некорисною і в подальшому для знання іслучного тоді підпілля в Україні було неможливо. Командири УПА, яких він перебив, на той час вже загинули: Головний Командир УПА Роман Шухевич – «Чупринка» загинув 05.03.1950 р., Василь Сидор – «Шелест» – 14.04.1949 р., Олександр Гасин – «Лисар» – 31.01.1949 р., Дмитро Гринчак – «Перебийніс» – 22.12.1945 р., Володимир Якубовський – «Бондаренко» – 17.06.1947 р. (журн В. Кук повідомлює надрой дати смерті 1946 р. – Ави.), Михайло Галко – «Комек» – 07.01.1946 р., Іван Литвинчук – «Дубовий» – 19.01.1952 р. Шляхо Василь Левковича – «Вороний» у протоколі допису пишавмо, що він загинув 1946 року у Львівській області. Насправді 1946 року він був загинаний в кривій

Нотатки В. Кука «Повстання
ОУН» (з фонду ГДА СБУ). Публі-
кується вперше.

й потрапив у полон у незарезаному стані. За відмовку у співпраці був засуджений на кару смерті, яку пізніше замінено на 25 років ув'язнення.

Радянські органи безпеки, виходячи до полону когось з вищих командирів УПА чи провідників ОУН, намагалися тримати це в суворій таємниці, щоб в подальшому спробувати перекерувати полоненого та використати його для оперативної роботи. І в цьому протоколі допиту, і в інших Василь Кук не згадує про командирів вищого рівня, що діями і були в підпіллі.

У цьому протоколі Провідник розповідає про надання йому звання генерал-хорунжого. В наступному протоколі допиту від 03.06.1954 року читаємо:

"... Після зйомки Романа Шухевича в 1950 году я вважався керівником ОУН, главою командиром УПА, мав звання генерал-хорунжого, а також вважався предводителем Генерального секретариата УГВР⁹⁰."

Серед протоколів допиту Василя Кука знаходиться також протокол допиту Миколи Денети – керівника Рогатинського надрайонного проводу ОУН, який стверджує про наявність наказів, які підписував генерал-хорунжий Василь Кук:

"... 13 лютого 1952 года [я підписав акт «Шухера»] приказом до подполковника генерал-хорунжого «Василь Ковалев» о присвоении и повышении звания УПА участником войны ОУН по Рогатинскому надрайонному проводу, а также о награждении как жителя, а также и похвалой «подполковнику» бросовыми крестами⁹¹."

У 2003 році досліднику національно-визвольного руху Олександрові Вовку (м. Київ) керівництвом ГДА СБУ був наданий документ (рукописна копія – "відпис"), що походить зі справи реабілітованого колишнього члена УГВР, провідника Північно-західних українських земель Василя Галаса.

Постанова

Українська Головна Військова Рада постановляє надати Головному Командирові Української Повстанчої Армії полковникові] Василеві Ковалеві військовий ступінь генерал-хорунжого, з датою старшинства від дня 14 жовтня 1952 року].

В Україні, 20 жовтня 1952 р.

Українська Головна Військова Рада⁹²

Згідно з цією постановою УГВР від 20 жовтня 1952 року, Василеві Куку присвоєно військовий ранг генерал-хорунжого, з датою старшинства – 14 жовтня 1952 року. Дещо пізніше – 2005 року відомий український історик Володимир Сергійчук (м. Київ) розшував в архівах російською мовою версію постанови УГВР щодо присвоєння Головному командирові УПА Василеві Куку військового звання генерал-хорунжого⁹³. Вказаний документ поданий російською мовою для НКВС УРСР один до одного повторює рукописну версію з архіву СВ України.

Отже, військовий ранг генерал-хорунжого Василь Кук одержав у жовтні 1952 року і відтоді вживання військового рангу полковник стосовно останнього Головного командира УПА є помилковим.

Спробуємо дослідити, що робив Василь Степанович в тюремному ув'язненні для того, щоб подати незаконну виступу за кордон про своє положення. В квітні 1955 року він запропонував радянським службам безпеки відіслати за кордон кур'єрів. У процесі дотепері полонених командир, із запитом слідчих зрозумів, що Василь Галаса – "Зенон" та Марія Савчин – "Марічка"⁹⁴ зарештовані⁹⁵. Тому серія кандидатур для переїзду за кордон він запропонував саме їм. "Лемінг" розрозумів, що кур'єром за кордон відправляє Василя Галаса, а заручниками в Україні залишає його дружину та сина. В своєму повіщенні Василь Кук вказує, що 1954 року готується переїзд на Захід одного з авторитетних членів Проводу ОУН, до якого за кордоном мало бути повна довіра. Він мав представити підпілля в Краю, викласти позицію підпілля з усіх важливих і суперечливих питань, а також відповісти на всі запитання, що стосуються політичної діяльності підпілля і воєнної жетти в СРСР. Таким кандидатом миг стати тільки Василь Галаса⁹⁶. Честіти зрозуміти, що "Лемінг" під виглядом співпраці намагався зруйнувати плани КДБ з поглиблення розколу між закордонними центрами, тому вирішили це питання по-своєму, і за кордон кур'єром була направлена Марія Савчин.

Далі Василь Кук подає характеристику Василя Галаса – "Зенонка" та Марії Савчині – "Марічки" і вказує, що було б непогано відправити їх як кур'єрів (відрахована в тексті зробив слідчий. – Авт.).

Василь Лавочкін – «Вороний», полковник, командир 80-ї Бр.

Наказ ГК УПА № 04/52 від 14.10.1952 р. про санкціонування Х-рівня УПА (з фонду ГДА СБУ). Публікується перше.

ВІДПОВІДЬ УКРАЇНСЬКИХ ПОВСТАНЦІВ НА «ЗВЕРНЕННЯ» Т. ЗВ. МІНІСТРА «БЕЗПЕКИ» УРСР КОВАЛЬЧУКА

Листівка-відповідь українських повстанців на звернення міністра держбезпеки УРСР М. Ковальчука (з особистого архіву В. Манзурюка). Публікується вперше.

1. *Василь Василь* – старий член СРН, в 1945-47 [годах] член проводу СРН в Полтаві, в 1949 [году] був керівником СРН на Півдні, в 1952 [году] член проводу СРН в Києві. За грошей його давно знаєт "Калина"¹, а вище навіть все те, що в 1947-48 [годах] узяв з Полтави за границю. Навістити он за границей і по статках печальників в націоналістической печати. Знаком он с територією Полтави, може там иметь звязи з лід, знаєт можливість амок.

Сторожак [власне] старом: Был в 1940 [году] арестован, в 1949 [году] была арестована его жена, уволена и звербована органами МГБ и пребывала после этого вместе с женой в подполье.

Мало известен в руководящих националистических кругах за границей.

2. *"Маричка"* – жена Василь, должна иметь за границей [знаток] из числа участников УПА, действующих в Польше и уходящих в 1947-48 [годах] за границу. Знает польский и немецкий языки, знает некоторые районы польской территории. Как женщина может оказывать большую помощь в дороге при закупке патронами, и получать некоторые

необходимость в дороге информации и т. п. Угодить "Васю" за границу [без жены] может только за границей, самое лучшее решение.

Сторожак [власне] старом: Была арестована и звербована органами МГБ. Про это, по всей вероятности, за границей известно с сообщением Полтавы². Поэтому ее роль только "исполнительная" и никакой самостоятельной функции у нее выполнять не может³.

Що спонукало зверувати кур'єром за кордон саме Марію Савчин, знаємо тільки здогадуватися, оскільки велика частина архівних документів ще поза увагою дослідників. На нашу думку, ідея Василя Кука дійшла до когось з високих посадовців в радянських органах безпеки чи керівництва країни. У січні 1949 року, у Львові, чехісти захопили "Маричку". Її допитували заступник міністра держбезпеки України генерал-майор Віктор Дроздов та заступник начальника 2-го Головного управління МДБ СРСР генерал-лейтенант Яків Єдунов. Посади цих чехістів вказують на те, якої ваги у підпільному русі надавали Василеві Галасі. Була надана пропозиція – переконати його в безперспективності боротьби та в необхідності вийти з підпілля. Одержавши згоду від Марії Савчин, її звільнили 25 січня 1949 року та сподіваних результатів це не дало, і вона далі допомагала чоловікові в підпільній роботі. Після її повторного арешту разом з чоловіком органи радянської безпеки намагалися створити всі умови для поліпшення їх утримання в ув'язненні з подальшою пропозицією про співпрацю. Марію лікували від туберкульозу, амуштували навіжне харчування. Подружжю пропалували візантійні пам'ятки історії й архітектура, передові підприємства, водони в театрі та кіно. Звичайно, робили це під прикриттям бригад зовнішнього спостереження. З ними постійно зустрічалося високе керівництво українських і радянських спецслужб з пропозицією про співпрацю.

В квітні "Тисяча долів"⁴ Марія Савчин розповідає, що вона свідомо, за згодою чоловіка погодилася на пропозицію КДБ УРСР вирушити на захід кур'єром та працювати там на користь органів радянської безпеки. Внаслідок проведеної операції "Маричка" потрапила до Західного Берліна і відразу пішла до американського консульства. Інформація про справочку став підпілля в Україні, хоч не в повною обсязі, але потрапила на Захід і мусило давати свої результати. Марія Савчин, знаючи, що в Радянському Союзі заручниками залишилися її малолітній син Петро та чоловік, пішла на це, щоб аргументувати від смерті, і кур'єри, яких постійно вислали в Україну, і залишки підпілля, яке там ще діяло. На запитання, що спонукало її до цього вчинку, коли на терезах життя, з одного боку були її чоловік та син, а з іншого – тисячі повстанців, відповіді може тільки Марія Савчин, яка проживає в США.

Паралельно з варіантом відправлення кур'єрів на захід. Провідник намагався з'ясувати про своє становище в листі за кордон до Миколи Лебедя. Листа планували передати через когось з моряків торговельного флоту.

Василь Кук підготував декілька проектів цього листа. В першому проекті листа він вказує, що "Більше часу

пройшло з тих пір, як одержали ви пошту від мене, але в тому я не схизмаю не вимі. Проймаю а деякі шри, щоб послати вам вістку про те, що дитинця у нас те обставинами все так неблагодібною складається, що нічого притомно з того не вийшло”.

Знаючи, що цей лист неодноразово читатимуть чекісти далі він пише, що “в матеріальному відношенні в житті масовими завжди суцільний переїжди за останнім п'ять років не знавмо. Вертухаю ескопа (партизан, советский, колхозарський і т.д.) і ескоду (в селі, в місті, на виробничій, в колхозі і т. д.) живе дотрою і чим явде, тим прище. А простий народ ескоду, і в місті, і в селі, живуть в злидньому “чужо”.

У простому народі багато ескопа причам до невдоволення і проривається його у різніх формах. Мо надати цьому невдоволенню організаційні форми політичного стропану тепер не можна і політично не доцільно.

Треба стверджувати, що совлади все те добре бачить і приймає рад їм щоб ліквідувати причам, пародично причам невдоволенням нас, як наприклад: злиднотю податків, злиднотям обсягом ескопа, злиднотям полям, підзарплата їм на загальному сільсько-колхозарському продукцію, злиднотям їм на товари капіталістично-колективні, покращення організації поставок товарів, підвищення зарплати по деяким галузям виробництва і т.д.

Всі ці злидноті совлади не суцільні, результатів їх поща що невеликі, але злиднотями їх собі не можна.

Що відноситься до районських центрів в економії, то вони серйозні і мля широкі обставинами процесу, що який забудь років десяти (а це зовсім можливо), то СРСР не тільки доведе, але і пережене США по всім елементам економіки⁹⁰.

В іншому варіанті листа до Миколи Лебеда Василь Кук пише про те як “в 1951 році, перед самим виходом а чужь-чужь не осіти, еско дурну устрою мені колажувати діти” (в тому же такі раді дитинця знову відкувати мене дурну, не меча коварну іррашу, але чим разом все злиднотило для мене цілком⁹¹). Про перший випадок, коли “Леміну” з отриманою коптою в голюку переслали гірничий газ, ми вже розповідали. Тоді часом зорієнтувавшись, Василь Степанович встиг вискочити з закритого простору крявки і лише на деякий час втратив зір. Про другий випадок він розповідає авторам, що під час довгих перемовин зайняв з опозиціями до одного села. Тут йому запропонували свіжого молока та поїсти. “У нас було золоте правило, – згадував командир, – спочатку харчі маа стурбувати господар. Коли ми це йому запропонували, то він відмовився в категоричній формі. Напевно в їзі було сподієти, а може й трутка”.

Уважно переглянувши один з варіантів листа до Миколи Лебеда написаний від злиднотім заглядом чекістм, ми бачимо такі розсилення: “дуройм”, “чужь-чужь”, “коварчу іррашу” та інше. Виникає питання чи могла освічена людина, яка досконало знала нісім мов, серед них польську, англійську, німецьку, французьку, латинську, старослов'янську, так занисати в листі. А може це попередження про небезпеку?

Відомо, що в листопаді 1955 року чекісти вирішили розкопати і від імені Василя Кука надіслали листи Миколі Лебедю (через іменного марша) та відомому книговидавцеві Івану Тикторові в Канаду. У знаочений час передача “Голос Америки” з нагоди 85-річчя Лісії Українці умовним знаком підтвердила, що листи дійшли до адресатів. Після цього відразу ж було налагоджено листування із заморозними центрами СВН та в них з'явився умовності, які Василь Степанович відмовився слідчим пояснювати, посилаючись на номінацію⁹².

В згаданому листі до Миколи Лебеда Провідник розповідає про трагічну долю Василя Острівського: “...знають людям, які знають до еско, еско марш-екоду прориваюся зорієнтуватися. А моя людина в наміз умовні прориваю те це прорива дитинця. Про це я добре переконався на Василеві. Дитинця брє з ніж радик, ескопимою їско з еско наймонітими прориваюмою кошого

Микола ГК УПА 3/52 від 12. 10. 1952 р. Про надання військових ступенів та нагородження воєнк і старшин УПА до Х-роче УПА (в фонді ГДА СБУ).

Василь Охримович - «Грушан» - майор-політвояковик, член ЗП УГВР. Світлина 1951 р. (з вмітки Веденєва Д., Бєструхіна Г. «Повстанська розвідка діє точно й відважно...»).

Кирило Осмак - президент УГВР. Світлина з Владімірської терни. Росія, 07.06.1958 року (з архіву «Літопису УПА»).

виробництва, а коли перейшов їм на самостійні заходження то продержався не довго, тоді дав а йому дуже добрий псевдонім, старий козацько-політичний робітників. Дуже швидко пішов людям. Про життя наше могло творити відому прикрасу про мілярів міляр помаленьку тільки раз»⁸⁰. Під час однієї з зустрічей з автором Василь Кук розповідав, що отримував від Василя Охримовича листи, в яких той говорив про потребу зустрічі та він із деяких дрібниць зрозумів, що ці листи пишуться вже під контролем КДБ. Наприклад: ім'я американського президента в листі було подано як «Ейзенгауер», згадка з радянської орфографією, тоді як у існуючому коді було прийнято писати «Айзенгауер». Провідник був упевнений, що Василь Охримович спокійний, тому він з ним тільки просте листування, не деталізував своїх поглядів. Про заволодіння Василя Охримовича були поінформовані всі важливі члени Проводу ОУН в Україні – Василь Кук, Василь Паласа, провідник Рівненського окружного проводу Анатолій Максимський – «Ульян» та інші.

Післяжовтня це і відомий дослідник історії спецслужб Дмитро Веденєв: «Тим часом органи МВС дізналися, що Кук знає про оперативне використання «Грушан» (Василь Охримович – Аля.) та намагався вести контртуру. Це зрештою вивело на кордон перспективного агента, який навіть добровільно дав згоду задати йому вичерпальне порозуміння для конспірації при переході кордону»⁸¹.

Однак чекісти вже мали достатньо матеріалів про ОУН та заволодіння підпіллями, щоб почати власну гру із заборонених. Сфабриковані документи йшли туди від імені Голови Проводу ОУН Василя Ковалка та від імені Голови Секретаріату УГВР Леміза (в обох випадках Василя Кука).

У серпні 1953 року на адресу ЗП УГВР надійшла радіограма за підписом Василя Кука, в якій йшлося про те, що Степан Бандера відійшов від постанови III Збору ОУН 1943 року, що він ні формально, ні фактично не є провідником ОУН. Керувати, Зенону Матлі та Степану Бандері пропонувалося очолити керівництво ЗП ОУН і реорганізувати їх згідно з позиціями Проводу в Україні». 1953 року ніхто не поставив під сумнів зміст радіограми. Майже через місяць після її з'ясування, що вона була частково радіограф радянських спецслужб. В розмові з автором Василь Кук заперечив її автентичність. Це ствердження вилітає цілком вірогідним, особливо з огляду на те, що це була пропозиція з'явитися в одній групі людей, що вже були нестриманими політичними суперниками. Так радянські органи безпеки намагалися посварити еміграцію та підпілля в Україні.

В інтерв'ю кореспондентки газети «Известия» Явни Соколовської в жовтні 2003 року «Леміза» розповідає, що «якщо бітваска за всі цість, росія мав відслідкувати "арма" відраховати від його імені за кордон до ОУН і дозволу». Основна частина проєктів листів, які він запропонував чекістам надіслати за кордон, замінювалися невизначеними в його архівній справі.

Щодо самого Василя Охримовича, то в грудні 1955 року сліди докладно розшукували політовий командир про нього. Власне доля Василя Охримовича склалася трагічно: 20.05.1951 року його в складі групи з чотирьох осіб («Мав», «Рубан», «Осам») скинули з американського літака в районі Майданського лісу на Дрогобиччині. По лінії зв'язку він дійшов до Головного командира УПА, дорогою зустрівся з членами Проводу ОУН Петром Федунком і Романом Крапчуком та передав пошту від ЗП УГВР. Разом з Василем Куком провів у кривій лімі 1951–1952 року, де обговорив багато питань, зокрема про підтвердження на Заході всіх повноважень ЗП УГВР, які були визначені ще в 1944 році Романом Шухвичем. Діставши відповіди уповноваження від Провідника, цього вдалося досягнути тільки йому. Василь Охримович вкритично терміново передав важливу інформацію на Захід. Навесні 1952 року він пішов в Прикарпаття до своїх радистів для зв'язку з ЗП УГВР, де 06.10.1952 року його заарештували співробітники МДБ.

У політвояковому житті Радянського Союзу відбувалися великі зміни. Після смерті Йосифа Сталіна українську карту в боротьбі за владу намагався розіграти Лаврентій Берія. Він 16.05.1953 року підготував спеціальну записку про відоління в роботі органів МДБ УРСР по боротьбі з націоналістичним підпіллям. Між смертю Й. Сталіна і арештом Л. Берія було 114 днів. За цей час Лаврентій Берія провів заміщення (на волю вийшло понад мільйон в'язнів) та надумав швидко

вернути національне питання і України, і в Прибалтиці. Для цього, за його наказом, до Москви прислали керівника розвідки ЗП УГВР Василя Опримовича через якого чекісти намагалися вийти на підпілля щоб переконатися його в неможливості подальшої боротьби. З цим же метою до столиці СРСР із сибірського заслання привезли сестер Степана Бандери, та Володимирської в'язниці – Присланиця УГВР Кирила Осмака, а також мітрополита Йосифа Сліпого, якого намагалися використати для розв'язання загальноукраїнського проблем. Лаврентій Берія та його оточення, за короткий час наданий ним історико-хотля розв'язати проблему яка так довго не мала свого рішення

Про Президента УГВР Кирила Осмака повідомлялося так: "Спроба переконати Осмака в тому, що ОУН – націоналістичний ворог українського народу не принесла позитивних результатів а на зроблену йому пропозицію посприяти в боротьбі проти ОУН той заявив, що був і залишиться далі вірним українським націоналістом і ризикне готовий піти на смерть, ніж погодитися на участь у закладі, спрямованні проти ОУН та її діяльності"

Василь Опримович також відомився від співпраці з радянськими органами безпеки та гри з американським розвідкою, що мала кодове назву "Пастка". Найбільше чекісти цікавили, де перебував у той час Василь Кук. На це отримали відповідь: " навіть каже я знав, де перебував Кук бачив би зберетти це в таємницю"⁹⁹ Не пробачив йому також і висилку в Москву до Лаврентія Берія. Тому військовий трибунал КВВ 23.03.1954 року просудив Василю Опримовичу найвищу міру покарання – розстріл. Вирок було виконано 18.05.1954 року а багато питань залишилось у чекісти так і не виснаженими Як запитання ставили Василю Куку про розстрільного повстання, в арській справі не виключено Тут знаходимо тільки відповіді на запитання, що мають загальну назву "Розмова з Опримовичем .

"Зустрівся я з [Василем] Опримовичем осіною 1951 року] Він розповів мені між нами відбулася в основному спостережливі спроби зв'язатися з жителями і клуботом за кордоном ставом кудсьому в націоналістичному крайнє, діяльність різніх загордонних політичних партій, тежар Заряд мені важко відтворити зміст устат розмов, тому що від того часу пройшло вже 4 роки, це по-перше, а по-друге розмови його в більшості спостережливі спроби для мене далека, а я хотів і ніякої участі не браючи і хотів в більшості відповістих отримати вже тоді свою копітучу міру адлясти, а для відвіда в Україні не предостояли мажже ніякої вагності і інтересу

Про інші справи, як
а) життя в українських еміграції;
б) діяльність українських еміграційних партій,
в) життя і діяльність еміграції дружок народів (рослян поляків і інших)...

Розпитав він в каліхатних ризик, саме як про це приблизно висла загордонна преса або передава закордонне радио На ці теми написав також [Василь] Опримович декілька статей, які були поміщені на вимушені мажжемажж і розмощеженні коміж керівними членами підпілля

Засвоєння цих статей зароз і не пам'ятаю

Основною метою наших розмов було питання петоро думати і спроби між ЗП УГВР і ЗВ СВН, які мали місце закордоню. Все одно у відповідності цаг загордоню історію, в їх історію і в зароз білшарю загостреним [Василь] Опримович зявляю на ЗВ і в першу чергу особисто на [Степана] Бандерю. Но про всі ці справи сторію між ЗП і ЗВ [Василь] Опримович по суті не сказав нічого новиса, чого б не було вже написаво іншими особами з партій ЗП на ЗВ

З інших сторю які цаг перурилар у розмові з мною [Василь] Опримович були такі

а) Школа парашутистів в Західній Німеччині

Міжрості, в якій методиста цаг школа в тепер не принадле Школа належить американській армії. Чутькаль лекції і проводить християн зачителя американської офіцарю. [Василь] Опримович розказує мені, що у цій школі очили його присяжкі з парашутизм і обслуговування радці (забув Марю, радіоаппаратура і кодуючі). Разом з [Василем] Опримовичем очили у цій школі цаг двоє хлопців, які разом з ним прибули в Україну. Пам'ятаю цаг хлопці які мені назвали, але зароз я їх не пам'ятаю

б) Спосіб шифрування радио дитя

[Василь] Опримович повідомляє мені цей спосіб, але він настільки складний, що відтворити його зароз неж не зможу Цим способом зможе було в тепері шифрувати і писати до ЗП

в) Посылка за кордон листів легальним шляхом через польщу

Він сказав, що він мав адрес осіб, проживаючих в ризикх каліхатлістичахх крайнє на які зможе було б вислати письма з короткими вістками про ситуацію в Україні.

г) Посылка за кордон делегатів від підпілля

Так як переділа мені [Василь] Опримович то ЗП, а особливо [Микола] Лебідь і [Іван] Дригал, дуже нахотіли на тому, щоб від підпілля в Україні були послані за кордон утворенням делегатів від УГВР і ОУН для того, щоб авторитетно розвирити рад віджикав спроби, які стосуються діяльності ЗП і ЗВ в тому і історично за кордоню загостреним. [Микола] Лебідь і [Іван] Дригал, а також і [Василь] Опримович були тої думки, щоб в характері тихих делегатів відібрали за кордон Кошля і Поліщак. Одним із важливіх завдань [Василь] Опримовича, поручити йому ЗП, було переконати керівництво підпілля в Україні у неможливості як найскоріше послати тихих делегатів за кордон *"

Розпитували Василя Кука (27.07.1955) і про президента УГВР Кирила Осмака"¹⁰⁰ Ось, що він розповів про його

"Летом 1944 [їзод] [составлял] съезд УГВР на котором и был избран президент УГВР Я на том съезде не присутствовал, так как в это время находился на территории Ровенской области]

О съезде УГВР и о избрании президента я узнал от [Романа] Штурмана в конце 1944 [їзод] или в начале 1945 [їзод]. [Роман] Штурман называл мне тогда последнего президента, но теперь я этого президента не помню. Но слов [Романа] Штурмана знаю, что президентом становился, человек походил примерно тогда лет 55 с высоким образованием

Зліва направо:
Володимир
Кіпрський —
«Дем'ян»,
Василь Кувайс —
«Орел»,
Василь Лориница —
«Байда», «Добуша»,
«Петро»,
Миколай Звездь —
«Лемко»
(з армією «Літопису
УПА»).

С установленням в заходній області] советской власти, примерно в 1945 или 1946 годах [он был арестован органами советской безопасности.

Он [Василь] Огірновича, который лично с ним знаком, я узнал, что его фамилия, кажется Ослух и что он находится где-то в Сибири в лагере заключенных»¹⁰.

Питання, яке задавали вищому командярам, не оминув і останнього Головного командира УПА — це курси радистів та кур'єрський зв'язок, організовані ОУН в передвоєнний період.

«Что касается курсов радистов, то мне известно, что в 1940-41 годах] в Кракове организовались курсы радистов местной краковской городской ОУН. Курсами этими руководил военный отдел ОУН (отделение обучения). Кто был инструктором на курсах радистов я не знаю, а также не знаю кто с членом ОУН их посещал. Курсы эти были нелегальными, т.е. проводились без ведома немцев. Целью курсов было подготовить радистов/связистов из числа членов ОУН для нужд военного отдела ОУН, а также для обслуживания радиосвязи между разными территориальными организациями ОУН и ее отделами.

Организация радиосвязи собственными силами ОУН являлась в то время делом сложным и трудным и потому до начала войны (июль 1941), как мне известно практически почти что не существовало.

В основном связь в ОУН в то время осуществлялась через курьеров. Для поездок курьеры пользовались разными легальными и нелегальными (поддельными) документами. Ближе для этих целей ОУН получало от своих доверенных лиц, работающих в разных немецких учреждениях.

...Что касается обучения немцами радиосвязистов из числа некоторых членов ОУН, то помню, что была в то время инструкция, чтоб эти члены ОУН в случае письма из немцами на территорию Украины с радцами, Swedish немцам не передавали, но оказывались с местной ОУН и по ее поручению связывались по радио с ОУН-скими центрами заграничной связи.

Вой этой работой и этой радиосвязистами-радистами руководила ОУН-овская служба безопасности. Служба безопасности ОУН имела и порученный звант также-то свои пункты с радцами, и как мне известно с их помощью могли связываться по радио на расстояниях приблизительно до 500 км [или километров]. Ничего больше я об этом не знаю»¹¹.

Щавля слідних і діяльність ОУН в Україні під час німецької окупації. В повстанні від 14.12.1955 року стосовно паші на Кіровоградщині, що відбувалися 1942 року.

«В 1942 году] Кировоградское областное руководство ОУН направило в Чигиринский район Кировоградской области] три или четыре подпольщиков для организационной деятельности и в частности для изучения условий по организации вооруженного партизанского отряда в лесгах этого района.

Одним зупини з цих підпольщиков продовжалися в Чигиринському районі органістально недовго. При польщі львівського співробітника Лурского она была раскрыта и арестована. Все подпольщиков, арестованных в Чигиринском районе оставило держало в Кировоградской тюрьме и там их все после непродолжительного времени расстреляло.

Подпольщиков этих подпольщиков теперь я не помню.

Что касается фамилии Чурчицки, то помню, что такая

фамилія вгадується в книжці Горького "Холодний Яр"⁷⁰.

З різних джерел радянським органам безпеки було відомо про існування записної сітки СВН. Не оминуло це питання (29.09.1955) й арештованого:

"Мне ничего не известно о существовании записной сети СВН. Я знаю, что никакой записной сети СВН не существовало. Была только одна подпольная сеть СВН с мезонетом. Что касается мезонета, то они никогда не были организованно в какую либо особую или записную сеть. Мезонеты были связаны с отдельными подпольщиками только индивидуально, за прищипом персонального знакомства.

Никаких списков людей в подполье не составлялось по конспиративным соображениям. Списки лиц, что их отдельные подпольщики иногда составляли касались только техке кателорый лиц, которым такие списки в случае провала на и чем не могли повредить, например: списки арештованных, осужденных, заключен и т. д."

Слідчі постійно просили Провідника опізнати чи дати характеристику на багатьох членів СВН та повстанців. Що відповідав на це позлолений і як могло допомогти це в подпольному в оперативно-розшуковій роботі радянським органам безпеки подано як приклад один з документів від 24.04.1957. Ось, що він розповідає:

"На предьявленной мне фотокарточке на которой должен быть "Виктор", он же "Исквер", "Долг" я такого человека не видел и не знаю и не помню, чтоб я когда либо с таким человеком встречался.

Что касается "Юрия" то помню, что такой в 1942-43 (годах) был в Крыму Раге в подполье на железной окружности СВН. С "Юрием" я в этот период времени никогда встречался.

"Окряма"⁷¹ я также знаю. Таким был у Ровенской обл. (мест) на должности командира УПА"⁷².

Ця коротка характеристика з десятки слів, яку дав Головний командир УПА на Дмитра Клячківського – "Окряма", може тільки здивувати. Адже він був одним з перших організаторів УПА на Волині, командир УПА-Північ. Внісши ч. 3/52 від 12.10.1952 року до X-ліття УПА Дмитро Клячківський відзначений найвищою нагородою УПА Золотим Хрестом заслуги серед інших найвищих командирів УПА. Це був один з останніх членів УПА⁷³, який власноручно склав Василь Кук.

Тому ж саму незрозумілу для читачів "забудуваність" виняв Провідник і відносно своїх зв'язків. Ці люди ходили в його найближчє оточення, перебували разом з ним протягом довгого знавчого періоду, ховались від ворога в криницях, у провалокі зафіксована відповідь, згідно з якою з загінбеллю керівника зв'язку "Байди"⁷⁴ була втрачена і вся інформація про зв'язківця.

"Примерно в 1944 году при мне насчитывалось до 100 человек боевиков, выполнявших роль связных. Эта связь строилась в зависимости от территории и значила этими боевиками людей из организации на этих территориях. Они эти боевики и связные не имели непосредственной связи со мной, а поддерживали связь с группой моей сети "Байды". Если мне нужно было связаться с тем или иным органи-

Зв'язкові В. Кук і Дмитро на стовпці в лісі. Зліва сидить Михайло Заєць — «Земко» (з фотолі ГДА СБУ).

Зв'язковий В. Кук і Лев Четиль — «Орест». Захоплений 1952 року (в книжці Веденєва Д., Виступківа Г. «Повстанська розвідка діє точно й відважно...»).

Микола Козак - «Смог» - майор СБ, крайовий провідник ОУН ПСУЗ.

збройним зброєю то я хто дала через свідання, відповідно знаєш українців ОУН на межі між територіями. По мере спадку і розпаду націоналістички кадрів зменшувалось і кількість боєвику і скільки обслуговуєш мене свідок з організаційними зміними ОУН. Кількість боєвику-свідок зменшувалось ще і тому що они тоже погибали. К 1950 року при мене было примерно 20 человек боєвику-свідок, а затем в 1952 году их количество уменьшалось до 3-х человек. В 1953 году погиб «Байда» после чего у мене до последнего времени было лишь 2 боєвику, они же погибли после свідок. Это «Добрик» и «Малар». Все остальные боєвику и свідок за период с 1944 года погибли⁹⁹.

Діло підізнає командир подав зовнішні описи своїх записки, які вже записали.

Байда: правийого трізнара не знаю. Приблизно з 1920 року народження. Освіта непомно-середня. Ріст високий. Волосся чорне, лисий. Будова кретка, ніс нормальний, брови дуги чорні. Полудна розмашиста ступени.

Ортак: правийого трізнара не знаю. Приблизно з 1922 року народження. Ріст середній, блондин, вставлені металеві зуби. Полудна тверда. Обличчя поже, кругле. Освіта непомно-середня¹⁰⁰.

Зенко: Приблизно з 1920 року народження. Блондин, чело високе, високого росту, ніс малий, полудна тверда ступени, розмашиста. Освіта непомно-середня¹⁰¹.

Височенні: Приблизно з 1925 року народження. Блондин, ріст малий, обличчя округле, поже, полудна «розмашисту», оберезка. Руки короткі, поже, брови дуги, ніс нормальний, уста повні.

Петро: Приблизно з 1923 року народження. Ріст високий, ширлий. Темний русий. Обличчя ширле подпасте, брови дуги, чело високе, ніс орталий, полудна на ерек, полудна розмашиста, ступени, тверда. Освіта непомно-середня.

Бодан: Приблизно з 1925 року народження, високий, ширлий. Волосся чорне, брови дуги манасті, ніс середній, уста повні. Полудна тверда. Освіта непомно-середня.

Наступна характеристика на підпілля «Осінка» складена у вересні-жовтні 1935 року:

«Осінка фамілі його я не знаю. В 1940 року міг мати приблизно років 17-18. Родом злість з Станіславівської області, з якого району не знаю. Ріст середній, обличчя здається кругле, колір волосся, очей і т. п. сьогодні вже не пам'ятаю. Знаю я його по Краєву з 1940 року і видно мені, що він вже підробити початку до особистих документи. Підробити документами в той час організація підсудувалась рідко, тому що лето було роздубити потрібні документи легално.

Післях десь приблизно з 1942 року мали багато осіб з організацій перейшли в підпілля потріба в металевих документах дросла і провідник зайнявся цію Осінка.

До 1944 року він перебуває в Галичці, а пізніше скірує на кордон. Таміше кро його роботу я не знаю, бо в той час я перебуваю на Студі і на Волці. В той час як я його знав вигляд він ще дуже по дитячому, тому тоді були його поводи на жетяги, колпачку і т. д.¹⁰²

Записували Провідника і про односельця, намагачинсь зийти й тут сліди дієвого підпілля. У відповідь одержали добре замасковану ірешку: «В селі/Краєві я проживаю до 1935 року». Всі відомості, які я знаю про мешканців селі/Краєві, стосуються того періоду.

Криворук Іван, приблизно 1905 року народження, освіта непомно середня, робітник, по спеціальності слюсар. Приймає участь в культурно-освітній діяльності села Краєві. В розмові лізла часто відстоюючи комуністичку ідеологію, але в уповільному вигляді...¹⁰³

Щавала слідчих структура та діяльність Служби Безпеки ОУН. На запитання, коли та чому було ліквідовано СБ, Василь Степанович відповів: «Референтури СБ були в основном ліквідовані в кінці 1951 года. Одначе в некоторых зеньках націоналістического подпілля эти референтури перестали действовати еще раньше. Причиной для ликвидации референтур СБ являлось то, что организация украинских националистов несла большие потери в людях. Поэтому часть лиц, работающих ранее в СБ пришлось перенести на руководящую

Михайло Зесец - «Зенко», охоронець Р. Шухевича (1943-04.03.1950), помічник заступника В. Кука (з фонду ГДА СБУ).

работу в организации украинский национализм. Так было, например, с «Мреюв», «Смоком», «Львовом», «Кайдакыном» и многими другими.

Кроме того, причиной ликвидации СВ является и то, что организация украинский национализм в 1950–1951 и последующие годы по причине ликвидации имеет участие в националистическом подполье резко сократила свою подпольную агитационную деятельность. Поэтому пришлось пойти по пути ликвидации референтур СВ, ранее существовавших в националистическом подполье¹⁰⁰.

На заданиях, как СВ боролась с агентурой органов радянської державности, Василь Кук відповів:

«Мне, как одному из руководителей СВН, периодически докладывали о методах, наиболее важных действиях «СВ», иногда присылали протоколы допросов лиц, арестованных «СВ», но в настоящее время в силу давности я могу припомнить только отдельные случаи из деятельности «СВ» по выявлению агентуры органов безопасности.

Вопрос: Какие случаи припоминаете?

В 1946 или 1947 году руководителем «СВ» крайнего провода ПЗЗЗ «Савка»¹⁰¹ присыл мне материалы о том, что из Киева к нему направили агента органов безопасности некоем ФОНУ Людмилу, которая являлась к нему, сплывая в этом и при ее содействии «Смоку» присылали к себе на Волынь еще двух человек, одним из которых был по фамилии ТАРАН. При помощи ФОНУ он «раздобыл» их в связи с МГБ и уничтожил. ФОНУ же осталась при «Смоке» и впоследствии была убита войсками МГБ¹⁰².

Запустили Провидника і про те, як антирадянські сили намагалися створити єдиний фронт для боротьби, особливо їх цікавила взаємодія між українським та польським підпольем.

Вопрос: Какую именно работу по консолидации агитационетских сил проводила организация украинский национализм за границей?

Ответ: Примерно в 1945 году по инициативе ЗЧ СВН за границей был создан т-н «Антибольшевистский блок народов» /АБН/, который объединял различные агитационетские формирования в единый лагерь для борьбы против Советской власти. Сходство этого блока представляли, проводившиеся несколько ранее в 1945 году переговоры организации украинский национализм с польским буржуазно-националистическим подпольем – армия краина /АК/ и с группами т-н «ВНН» /вильность и неподдаемость/. Необходимостью для проведения таких переговоров являлось то, что между украинским националистическим подпольем и польским буржуазно-националистическим подпольем имели место многочисленные фазы национальной режии и взаимных нападеий, что, естественно, порождало подпольную работу как польской, так и украинский националистический формирования.

С этой целью, чтобы прекратить эту взаимную режии, было решено по инициативе Романа ШУХЕВИЧА и СТАРУХА Ярослав, руководившего тогда украинским националистическим подпольем в Польше, начать переговоры с представителями польский буржуазно-националистический организации.

С польскими националистами был тогда установлен контакт и началось мне известно переговоры между представителями СВН и польскими буржуазными националистами состоялись на территории Польши и результате этих переговоров было достигнуто согласие сторон о том, что польские и украинские националистические организации не будут вести взаимной борьбы между собой, взаимно будут обмениваться агитационетской националистической литературой, информацией и будут совместно проводить ооруженную борьбу против орогого националистический в Польше. Насколько мне известно, совместные выступления участников УПА и польский буржуазный повстанческий групп состоялись в городе Прубыше на территории Польши.

Какие-либо формального сотрудничества между СВН и АК, а также организациями «ВНН» заключено тогда не было, поскольку поляки добивались ликвидации установившиеся в Польше режии народной демократии, стремились к созданию буржуазной Польши в границах до 1939 года. Представители СВН, соглашались с необходимостью ликвидации режии народной демократии в Польше, никак, однако не могли согласиться с возможностью восстановления буржуазной Польши в

Людмила Фок - «Марія Перелісина», член ОУН (з книжки Ведмесева Д., Вистружине Г. «Повстанська роміжка діе точно й відважно...»).

Світлана, котра була надрукована разом з «Відкриттям Лиготом В. Кука». Київ, 1960 р. (з особистого архіву В. Мавзуренка).

границях 1939 года. Поэтому формального соглашения с поляками тогда подписано не было

Свидетель о действительном характере и характере волеизъявления с предвостановками польских националистических формирований вскоре стали известны за границей, вероятно, от Станисла Ярослава, который тогда имел непосредственный связь с украинскими формированиями СВН, а также с американскими и австралийскими посольствами акредитованными в Польше

Вероятно этот факт дал толчок за границей к созданию и объединению всех дружин националистических формирований и различным автономистским группам в т.ч. «Антибольшевистский блок народов», который вскоре был создан при активном участии Ярослава Стецька, являющегося главным координатором создания этно-формирований, ставшего затем руководителем этого т.ч. «Антибольшевистского блока народов». «Антибольшевистский блок народов» объединял тогда за границей различные формирования украинских националистов и другие анти советские группы.¹⁰⁰

Не минуло Полковника командира УПА і захитання про рейд УПА. Особливо чомусь цікавив слідоох рейд до Румунії, здійснений 1949 року.¹⁰¹

Подільне (літала 1947 року – Аєм) організація українських націоналістів, діялоювала на території земельних областей України, крім того в 1948 году організувала рейд в Румунію демократическую республику Правда, этот рейд был небольшим всего участником в этом рейде 20 или 30 украинцев украинского СВН –УПА, которые подготавливали на территории деятельности краевого «проезда» СВН «Карпаты» руководителем этого дела и организатором тогда руководителем этого краевого «проезда» СВН «Шляхта»

Українська рейдова група була створена львівськими українцями в населення Румунської республіки і за тем незалежно отворилась в пределы Румынии, где она проводила ряд массовых протестов недалеко от границы

Показ, что в отношении деятельности этих рейдовых групп разглядалось, что она проводила сравнительно небольшую работу среди населения Румынской народной республики и что с антиправительственным подпольем на территории Румынской демократической республики ее контакты не делались.

Кто конкретно возглавлял подольские рейдовые группы банд СВН –УПА в Чехословакию и в Румынию и сейчас не можно, но знаю, что на территории Польши основное участие в подготовке этих рейдовых групп принимал непосредственно Станислав Ярослав. Особливо бачаючи значущість по подготовке і здійсненні рейдових груп в сторону народних демократических провінцій Румун Штуттга.¹⁰²

Серед багатьох документів, які були вилучені при арешті Провідника, було два документи, що стосуються українських закордонних пресних. Перший це – “Завдання щодо українських закордонних радіопередач” від 28.03.1953 року підписаний Зеном Савчиною.¹⁰³ Другий – “До дирекції “Голосу Америки” від 10.04.1953 року, підписаний Українська Полковник Визволення Рада” Під час допиту Василь Галася згадував, що ще 1952 року Василь Кук

дочуни йому написати критичного листа щодо змісту українських радіопередач “Голосу Америки” . Вводили з позицій і потріб країн, у першому документі було вказано на такі недоліки:

“1. Радіопередачі ведуться на низькому політичному рівні. Проблеми всі зазвичай аналізуються коментуються, подають поверхово споглядаючи, порушуються дуже вузький круг питань, відсутність політичної і революційної гостроти та пов’язання з сучасними прагненнями українського народу, з його боротьбою за самостійну і суверенну українську державу

2. Замало порушуються українську національно-визвольну і державно-політичну проблематику, зате переносяться акценти інформаційним про бажучи міжнародні політ. дрібницями, малозначимий інформаційним про культурно освітнє життя української еміграції

3. Виналяється незнання стану і потреб на більшості, відсутність бажучих інформації про життя в Україні та в інших не російських республіках СССР, зате подається навіть найдрібніші відомості про життя країн та зв народних демократій

4. Зосем або майже зосем промовчується революційно-визвольну боротьбу підвального народу в Україні – як боротьбу УПА і визвольного підпілля, так і боротьбу всього народу, зате говориться про найменший прояв спротиву, навіть про помалу поступок, про будь який малозначний акт українців Середньої та Південної Європи що більше, подається потрібні відомості про конкретичний повстанський рух у подібних країнах.

5. Не подається у радіопередачах позитивних української національно-державної тематики, що формувала б образ майбутньої української держави, заговорювал б прагнення українських народних мас до цієї держави морально мобілізувала б народ до боротьби за неї

6. Дуже слабо і на низькому рівні ведеться критика більшовицької теорії та практик, не розробляється цих справ по-проблемно брак фактів, слаба аргументація поверховий розбір мало пов’язується критика більшості з тим що вони, більшовики, зробили і роблять в Україні і там, яких страшний ситуаційний і жертвямдали вони українському народові

7. Радіопередачі ведуться без належного насичення і духом українського патріотизму (це насамперед відноситься до акцій “Голосу Америки”).¹⁰⁴

Член Проводу та керівник Бюро інформації УГВР Петро Федун “Полтава” 1950 року теж підготував критичного листа щодо змісту українських передач “Голосу Америки”, Чи дійшли ці критичні документи на Захід і чи були зроблені висновки, нам не відомо

При арешті у Головного командира УПА була вилучена записна книжка. Слідчих вока зацікавила і арештованому (14.06.1954) було задане наступне запитання

Вопрос. В блокноте имеется составление от руки календаря похода и захода солдат и жандарм. Середна на каждом листе около календаря имеется отпечаток сражень и список кирачивоний. Что означают эти отпечатки?

Ответ: Указанные отпечатки на листках календаря

1. Главный командир УПА (1950-1954) генерал - хорунжий Василь Кук - "Леміш", "Коваль".

2. Його дружина Уляна Крюченко.

3. За'яковий Михайло Засядь - "Леміш".

1

2

Державні нагороди В.Кука.

1. Орден "За заслуги" III ступеня та посвідчення до нього, 26.11.2005 р.
2. Орден "Богдана Хмельницького" III ступеня та посвідчення до нього, 14.10.1999 р.
3. Нагорода Українського козацтва "Козацький хрест з мечами".
4. Універсал Українського козацтва про нагородження В.Кука "Козацьким хрестом з мечами", 14.10.2003 р.

3

4

1

2

3

4
5

Нагорода Об'єднаних Королівств Великої Британії та Північної Ірландії

1. Золотий Хрест з мечами 1-го класу ОВВУ за заслуги та грамота до нього, 15.07.1997 р.
2. Срібний Хрест за заслуги 2-го класу ОВВУ та грамота до нього, 25.08.2001 р.
3. Пам'ятний Хрест 50-річчя ОВВУ.
4. Голос ОВВУ майор С. Фостук, нагороджує В.Кука Золотим Хрестом з мечами 1-го класу ОВВУ за заслуги, Львів, 1997 р.
5. Грамота до Хреста 50-річчя ОВВУ.

1. Нагорода Крайової Управи Об'єднання бунівших Воєнів Другої світової УПА "Ювілейний Хрест у 40-річчя Другої світової УПА "Вільна Україна" та грамота до нагород, 01.06.1994 р.
  2. Нагорода Всеукраїнського братства ОЗН-УПА ім. генерал-поручика Тараса Чуприка "Ювілейна відзнака 60-річчя УПА" та грамота до кн, 14.10.2002 р.
  3. Грамота В.Кузко на честь святкування 50-річчя створення УПА, 1992 р.
  4. Почесний Диплом про висловки В.Кузко до кола осіб, чия біографія висточена до довідника "Життя Славетних" та видав. Американського Біографічного Інституту.
- Нагорода В.Кузко та документи до неї, подані на аркушах П-1; зберігаються в архіві ЦДІВР (Фонд біоляві УГВР, відділок В.Кузко).

1

2

3

5

6

1. Повіднення Спілки Офіцерів України (СОУ) за №7, видане генерал-хорунжию В.Кучу 20.04. 2006 р.
2. Повіднення до відзнаки "Хрест Заслуги" СОУ №2, 27.05. 2006 р.
3. Генерал-хорунжий В.Кук з відзнакою "Хрест Заслуги" СОУ, травень 2006 р.
4. Представники СОУ нагороджують В.Кучка відзнакою "Хрест Заслуги" СОУ, травень 2006 р.
5. Почесна відзнака "10 років СОУ", 2001 р.
6. Диплом про нагородження В.Кучка Почесною відзнакою "10 років СОУ".

1. В.Кук, Київ, грудень 1990 р. 2, 4. Ювілейні читання, присвячені 95-й річниці з дня народження генерал - хорунжого УПА Р.Шухевича у Львівському історичному музеї. Львів, 25.06.2002 р. 3. В.Кук, Київ, 14.10.2003 р. 5. В.Кук, грудень 2002 р. 6, 7. Презентація фотозбіорку "Армія безсмертна". Київ, 16.01.2003 р.

1

2

4

5

3

6

Святкування 10-ї річниці створення Галицького братства 1 УД УНА у Львові: 1. В.Кучук з синям Р.Шушківич - Юрійс. 2.Серед двійдівників: квін Я.Бачинський (США), С.Фостун, Голова ОБВУ (Великобританія), В.Кучук, Б.Мазів (Канада). 3. Голова Львівської Крайової Укрони ОУН - УПА О.Гуменюк (ліворуч), В.Кучук, Ю.Шушківич. Листопад 2002 р. 4. В.Кучук з каталогом українських нагород. Київ, липень 2005 р. 5. Зустріч з Президентом: В.Кучук та дослідник УПА В.Гуменюк. Київ, 22.12.2005 р. 6. Останній світлина В.Кучука. Львів 2007 р.

составленные от руки означают количество времени, в течение которого ночью светит месяц. Прямые отметки красным карандашом означают когда месяц светит. Отметки же синим карандашом означают, что в это время ночью месяц не светит и ночь является безлунной. Если, скажем, месяц светит в ночь, но в обратной стороне и обратной красным карандашом у синим. Это означало что у ночи является безлунной, темной.

Синим цветом в этих отметках строки обозначало новолуние, а красным цветом – полнолуние, когда дни светят всю ночь.

Кроме этого в некоторых случаях задолжился красные пометки на дни сутки, а восток на другие сутки. Для того, чтобы не спутать этих данных и отмечал это в календаре коричневыми строками.

Для нас, украинский националистический подполье все эти данные имели важное значение. Поскольку все своды и передаточники осуществлялись нами ночью. Именно поэтому нам нужно было точно знать заранее какая будет ночь – лунная или безлунная, темная или светлая.

Для этих целей я составил указанный календарь, который много и использовался в период моего пребывания в марксистическом подполье.¹⁰

Зупинившись ще на одному цікалому факті, який вказаний в архівній справі дес'яток років в різних томах. Це стосується суми грошей, яка були вилучені у Василя Кука під час арешту а саме 18 тисяч 906 радянських карбованців. У першому томі архівної справи (протоколи допиту від 07.06.1954 року) вказано:

Часть денежных средств обывка я взял при себе на основе текущих расходов. В частности при моем аресте взято около 18 тысяч рублей денег, принадлежащих организации украинского национализма. Эти деньги я держал при себе на всякий случай»¹¹

У цьому ж томі (протокол особистого обшуку від 23.05.1954 року, пункт 11 – Акт.) поданося ціна суми грошей: *«Двадцять советскими деньгами (8906 рублей) (восемь тысяч девятьсот шесть рублей)»*. Якщо у вказаному протоколі подана сума грошей менша на десять тисяч карбованців, а арештований на допиті стверджує, що у нього вилучено *«18 тысяч рублей денег»*, то виникає запитання, чи не був цей протокол цілком переписаний слідчим.

У четвертому томі архівної справи знаходиться рапорт старшого оперуповноваженого 4-го Управління КДБ при РМ УРСР капітана Бориса Паллаєва від 23.11.1956 року де вказано що він *«был привлечен дела – формуляры, следственные дела, вещественные доказательства, личности и другие»* вказуються арештованим № 300» а *«8906, за исключением денег в сумме 18 906 (восемнадцать тысяч девятьсот шесть рублей)»*.

На рапорт 23.11.1956 року накладено резолюцію в якій суворо попереджено попереднього слідчого майора Бориса Півінова про те, що він має негайно здати цінності. Мамке два місяці 1.02.02.1957 року подано постанову про здану цінностей, де вказується: *«Наличие у Кука денег в сумме 8 906 рублей (восемь тысяч девятьсот шесть)»* сдано в ФЮ КДБ при СМ УССР до рішення по делу судейських органів»¹²

Отже, з цього випливає: що за два з половиною роки з речових доказів, які були в одного зі слідчих, зникло десять тисяч радянських карбованців. Де пішли ці гроші чи на політичних тюремних умов арештованого, чи на інші цілі можна тільки здогадуватися. Відома же при звільненні 17.08.1960 року Василю Куку було повернуто тільки 8906 карбованців.¹³

Питання, що висить в повітрі з даліших 60-х років – чому радянська влада не розстріляла Провідника постаче час до часу і тепер. Це питання часто використовують і політики, в історичні різні країни, щоб познати роль останнього повстанського командира у його тривалій боротьбі за відвоювання незалежності України.

Спробуємо відповісти на це волеюже запитання посилюючи на доступні сьогодні архівні спомина та книжки.

У лютому 1955 року через дев'ять місяців після арешту чистіти зрозуміли, що одержати конкретні результати, які дозволяють знайти підпілля в Україні та внести розкол між захаркованими представництвами не вдається. Виходом з цього КДБ УРСР задідав листа голові КДБ СРСР Іванові Серову з проханням дозволити використати положення з пропагандистською метою, що принципно б розкол по існуванню підпілля в Україні. Москва цієї пропозиції не підтримала. Тому двічі (29.10.1957, 02.11.1957) з Василем Куком зустрічався голова КДБ УРСР Віталій Нікітічов. В розмові йому було запропонувано написати книжку викривального змісту про українське підпілля та політичне еміграцію: *«Дуайте, – говорив генерал – Ваша доля у Василе руках. Провідник зрозумій, що тут на нього поставлена пастка: після публікації цієї книжки його швидко розстріляють, а їм б буде жалюванно»*.

У книжці *«Велике повстання»* колишній офіцер КДБ Георгій Саніков¹⁴ (арештований за ідейного перека звання арештованого) вище, що спочатку Микита Хрущов¹⁵ вимагав провести над Василем Куком показаний процес для дискредитації борців за волю України і відвадлага-гітлом вироком – «розстріл». Однак лідера СРСР від цього відмовили. Міністро Степан Бандера в Мюнхені 15 лютого 1959 року показало, що такий крок може лише згуртувати світове українство і піднести національно-визвольний дух, і в еміграції, і в Україні. Більш всього СРСР місячими стоїли нікити українця. Ось тут в Москві і задумались про роботу з полоненим. Розстріл Василя Кука співчинив би не тільки негативний резонанс у західній та європейській пресі, а це діло б підставу появи ще одного героя національного масштабу. Щоб задовільти цьому, радянська влада на вказаному рівні ухвалила десять мудрих рішень. Замість того, щоб гойти в тормі ці розстріляні останнього головного командира УПА його випустити на свободу у зв'язку з новим курсом політики Микити Хрущова т зв. «відлигою» та ще й влагодити у житті (надати квартиру та роботу), щоб остаточно спомрагетувати його в очах українців. Так, залюбки багатьом обставинам, які склалися на користь Провідника та відвадівин шість років, 21 лютого 1960 року Василю Куку разом з дружиною

Григорій Савченко – оперативний працівник МВС УРСР. Західна Україна, 1953 р. (з книжки Веденнєва Д., Биструшка Г. «Повстанська розвідка діє точно й відважно...»).

звільнені. До того ж, йому повернули частину вилучених під час арешту речей та грошей.

Серед отриманих речей у відомості про повернення були зазначені: "Ремеш офіцерський – 1, ... части ружьє форми "Рейд" – 1, ... кофас – 1, ... френч апаратного цента – 1, ...", які у червні 1956 року Провідник передав до Львівського історичного музею, де вони зараз і експонуються (див. кольоровий аркуш VII).

Указом Президії Верховної Ради СРСР від 14.07.1960 року № 139/82 Василь Кук і його дружина одержали помилування з одночасним звільненням від кримінальної відповідальності. В указі записано: "З огляду на бажання колишнього керівника Організації українських націоналістів Кука споконувати свою провину перед радянською державою патріотичною діяльністю на користь батьківщини задля чого Комітет держбезпеки України при поширенні на нього та Кривоноса Уласу Никифоровичу указу Президії Верховної Ради СРСР від 17.09.1955 року "Про амністію радянських громадян, що співпрацювали з окупантами в період Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років".

Щодо указу, то тут виникло деяке запитання. Якщо питання щодо громадянства Уляни Кривоносової не ставиться від сумнівів, то щодо громадянства Василя Кука стає незрозумілим, коли саме Василь Степанович став радянським громадянином, пішовши в підпілля 1937 року, він був громадянином Польщі. В архівній справі нема жодного доведеного слідчим факту про співпрацю повстанського командира з окупантами (в цьому випадку з німецькою владою). – *Ант.*

Василь Степанович 19 вересня 1960 року прочитав по радіо "Звернення". Після чого радянські органи безпеки оголосили, що весь цей час вони вели з ЗП ОУН та ЗП УГВР оперативні ігри та подавали їм деінформацію від імені неіснуючого підпілля.

Після оголошення "Звернення" по радіо та опублікування його в газеті "Вісті з України", яка поширювалася серед української діаспори, радянські органи безпеки припинили оперативні радіоігри від імені захоплених кур'єрів.

Чи не найбільше запитань, пов'язаних із його звільненням, викликав більший за обсягом «Відкритий лист Василя Кука до Ярослава Стецька, Миколи Лебеда, Степана Левчанського, Дарія Ребет, Івана Гринюка та до всіх українців, що живуть за кордоном», опублікований 1960 року. Перебуваючи під арештом Василя Кука довгий час мучила думка: як подати сигнал про небезпеку. Полонений командир здогадувався, що всі цість років радянські органи безпеки використовують його ім'я в боротьбі з підпіллям. Підписуючи листа, Василь Кук розумів, що шим вчинком він заплеже своє ім'я, не всі зрозуміють причини, що спонукали його до такого вчинку. Після довгих роздумів, які далися йому нелегко, він погодився підписати листа до керівництва опору за кордоном про те, що підпілля в Україні ліквідовано, а зв'язок під контролем КДБ. Відома, що до 1959 року в Україну надсилали кур'єрів з Заходу, які, відмовившись співпрацювати з органами радянської безпеки, були приречені на смерть. Оголошення "Звернення" звузило процес знищення українського підпільного руху, проте Провідник наслідок на себе звинування у співпраці з КДБ. Виступ, який йому ставлять до нього, врятував життя багатьох людей. Це був справжній подвиг, який потребував великої мужності, ніж для того, щоб загинути героїчно в бою. Багато хто тоді не зрозумів свого Провідника, навіть з побратими, і в Україні, і за кордоном. Та його виправдала історія.

На запитання, що спонукало підписати оголошення по радіо "Звернення" та "Відкритий лист" Василь Кук відповів так: *"Навздо 1954 року ми жили б, у разі бажання, повністю наші сили молоддо, відомо нам. Проте ми на той час намагалися вже не захручати їх у підпілля, наразично на захист смерті, страсти, а залишити молодді на легальному становищі, щоб вона працювала на майбутнє України... Цей лист був моєю зверненням до тих керівників дієвої ОУН за кордоном, котрі вже позно уникли реальної співпраці в тогочасній Україні. В тому я закликав їх припинити справі створення підпілля в Україні... Це кові неперобні жертви, бо підпільна робота вже вичерпала себе... Продовжувати підпільну боротьбу в тих умовах було нецільно. І я про це щиро говорю. А коли вони писали, що ми співпрацювали з німцями, – то було їхня брехня. Одних послати з-за кордону людей і ретерновати тут яків підпільні організації не мало жодного сенсу. І я вважаю, що цього робити не слід. Коли вже*

Уляна Кривоноса - дружина В. Кука. Світлина зроблено після звільнення з в'язниці КДБ 1960 року (з фонду ГДА СБУ).

з'явився заістердсстваник, я зустрічався зі Стусом і йому такж говорив: "Не робить ніякої підпільної організації, до якої вам треба залучать провокаторів, і вас усіх посадять у в'язницю. Крімте використайте силу констатраційного постолю про право "на самоопреділеніє опинити до опиделенія". Формально ви ждете право на таку роботу...". Розповілиши мені про своє знайомство з Василем Стусом, Василь Кук задував, що доволі тривалий час через давну поведінку посто був звязан його підслідним агентом КДБ.

Ознайомившись з архівною справою та документами, написаними рукою Провідника, можна стверджувати, що стили, у якому написаний "Викритий лист", не відповідає стилю автора. Як чекісти в особи офіцера КДБ Георгія Самікова, так і архівна справа підтверджують, що Василь Кук залишився на позиціях переконаного борця за незалежну Україну.

Чекісти, що зверталися після липня 1960 року по консуляції до Василя Кука, задували, що опинившись на волі, він різко змінив лінію своєї поведінки, постійно скаржився на втрату пам'яті, поводитися відкадувало, хоча з колегами по роботі спілкувався дуже приязно.

Важливо, що офіційні чиновки ОУН ніколи не говорили про зраду останнього повстанського командира та це питання тривалий час було відкрите. Після відновлення Українної своєї незалежності, а саме 28 вересня 1991 року першим з-за закордонних верснєчів відідав Василя Степановича Степан Мудрик – "Мечник", член Проводу ОУН. Дуже багато питань тоді було не з'ясовано на Заході, а саме: причини смерті Романа Шухевича, використання органами радянської безпеки Мирона Матвійка, позидія керівників українського відділу щодо заборонних центрів тощо.

У своїх спогадах Степан Мудрик подає, яка була перша реакція вишого керівництва ОУН щодо звернення останнього Головного командира УПА. "В советській газеті "За повернення на Батьківщину" (ч.71/458, вересень 1960 р.) було поміщено замінок В[асиль] Кука-Лемеша та надруковано статтю "Діяльність українських націоналістів не відповідає цілям українського народу і його державі". Провід ЗЧ ОУН вже раніше мав інформацію, що В[асиль] Кук-Леміш знаходиться в руках КГБ, але не було точної дати, коли його арештували. (Дяк вишого дослідження дуже важливо було б знати точну дату, коли саме Провід ЗЧ ОУН довідвся про арешт, але жаль, що дату установити не вдалося. – Лек.) ...Отже, тепер було підтвердження, що В[асиль] Кук знаходиться в руках ворога.

...Звернення В[асиль] Кука-Лемеша було опубліковано в кількох советських газетах. Ми всі цим зверненням були притрачені. Голова Проводу ЗЧ ОУН вислікав [Івана] Кошубу і мене для обговорення цієї справи. С[тепан] Ленківський був ювчаний, потім снігав: "Що Ви про це думаете?" [Іван] Капуба сказав: "Про те, що В[асиль] Кук-Леміш є в руках КГБ, ми вже знали і Вас про це інформували. Але його виступу ми не сподівалися. Виходить, що КГБ його здолато". С[тепан] Ленківський зауважив що звернення Кука-Лемеша написано у стриманому тоні.

В. Кук читає газету «Вісті з України». Можливо саме в ній було опубліковано «Звернення» (з фонду ГДА СБУ).

Я висловила свою думку приблизно так: "Ми від років знаємо, як КГБ шукає можливостей нам підсадити до Проводу агента. Тепер, маючи в руках Голову Проводу ОУН в Україні, КГБ через нього могло би з нами завести далекойдучу гру, наслати з України нам своїх агентів і подати свої адреси для зв'язку, щоб на ці адреси ми слали своїх людей. КГБ таким способом могло би нам завдати великого удару. Не такого, як через оце "Звернення". С[тепан] Ленківський повільно почав: "Якщо КГБ Кука використовує проти нас по-пропагандистському, то для нас є зрозумілим те, що Кук-Леміш не пішов з КГБ на провокацію проти нас на еміграції".

Зустріч колишніх членів Проводу ОУН, зліва направо: Михайло Степанів, Василь Кук, Петро Духий. Світлина зроблена працівником КДБ прихованою фотокамерою. Місце зустрічі невідоме. Після 1987 року (з фонду ГДА СБУ).

Світлина зроблена прихованою фотокамерою біля Софійського собору в Київському державному історичному музеї. Після 1961 року (з фонду ГДА СБУ).

Далі він казав: "...Наша розвідка робила всі можливі заходи, щоб здобути більше інформації про Кука-Лемеша. Все це вимагало часу і терпеливості. Наприкінці 1972 року ми отримали інформацію, що Кук-Лемеш живе у Києві, що у квітні 1972 року його витягли з роботи і лизали без засобів на життя. Знову це все було нам зрозумілим. Якщо Кук дійсно перейшов на бою платформу, то чому його витягли з роботи. Через деякий час наша розвідка нас інформувала про висловлювання одного видного чехіста, який про Кука-Лемеша говорив так: "Він здався, але не перекнувся"¹¹¹.

Під час цієї першої розмови було встановлено, що довгий час за версіями ніхто не знав про арешт повстанського командира тому чехісти пересочували його написати листа до Степана Бандери. Василь Кук розповів, про свою впевненість, що через його зотіли навізати контакт з Степаном Бандерою і в подальшому зв'язати його в Україні: "Ви знаєте, що до Бандери я не писав. Так було до вбивства Бандери. Коли збили його, вони до мене вже втрачали і зацікавлення, що мали до цього часу. Далі вони лише приносили різні відомості, щоб я їх відписував. Довгий час я не погоджувався, але одне звернення я скоротив по-своєму і посподівав його підписати. Це було те звернення, що вони опублікували в газеті. Головна моя мета була – сказати вам на еміграції, що немає підпілля, щоб як зрозуміти, що всі зв'язки КГБ нас під контролем, а люди, котрих ви посилаете, потрапляють у руки чехістам".

У 1970-х роках, коли в Україні республіканське КДБ очолю Віталій Федорчук, як стверджує Дмитро Веденєв, над останнім Головиним командиром УПА нависла роштрильна стаття. Чехісти почали готувати відповідні документи перекласти про діяльність Провідника на Волині. Що зривувало Василь Кука від камери смертників стверджувати також. Навіщо політична ситуація, яка була тоді в світі, не спонукала до цього. Можливо, що радянська влада не хотіла своїми руками створювати ще одного українського національного героя.

Василь Степанович зрів засвітити юридичну освіту, яку він почав на юридичному факультеті Люблінського університету (Польща) та йому дозволяли лише заочно закінчити історико-філософський факультет Київського університету 1964 року. Від 1961 року він працював старшим науковим співробітником у відділах каталогізації та давніх актів Центрального державного історичного архіву в Києві. Працюючи тут, склав усі кандидатські есементи та підготував до захисту дисертацію за темою "Роль селянського Поземельного банку в проведенні сталінської аграрної реформи в Україні". Ця дисертація заслуговувала докторського ступеня та за рекомендації ЦК КПУ захищати Василя Куку заборонили. У 1969–1972 роках він працював виконувачем обов'язків старшого наукового співробітника відділу історіографії та джерелознавства Інституту історії АН УРСР. Навіть писав статті в Українську Радянську Енциклопедію та як говорив Провідник, "як було не живими". На пропозицію написати історію ОУН в потрібному для радянської влади руслі, він запропонував почати з теми "Марксизм-ленінізм про українське національне питання", адже "марксистська теорія дуже відрізняється від правих". За відмову від пропозиції 17 жовтня 1972 року його звільнили з роботи із забороненою працювати в школах та наукових установах. З дипломом історика, який він здобув з великимм трудом наприкінці 1972 року, Василь Кук змушений був влаштуватися на посаду рядового працівника у відділі постачання "Укробутресклами", де й працював до виходу на пенсію 8 травня 1986 року.

В часі радянської влади Василь Кук перебував постійно під пильним оком "людей у цивільному" з метою недопущення можливості здійснення з боку націоналістичних елементів провокаційних дій". У четверговій тоді архівній справі зазначено, що "в 1988 році /Кук Василь /Степанович/ не досягавше предельного відроста с оперуєтєм скар"¹¹². Отже, довгі роки

Дощова погода не завдала весті спостереження. Київ, вул. Банківська, після 1960 року (з фонду ГДА СБУ).

Василь Кук та його дружина Уляма Кричченко. Київ, Міст Патона. Після 1960 року (з фонду ГДА СБУ).

Світлана В. Кука. 1970 рік (з особистого архіву В. Манзуренка).

В. Кук голосує на виборах (з фонду ГДА СБУ).

Провідник був обладнаний різними специфічними методами стеження та веридію завдавав клопотів чекістам то самовільним відходом до Ленінграда, то кваліфікованим уникненням зовнішнього спостереження.

Після відновлення незалежності в Україні у Василя Степановича відкрилось друге дихання. Він очолює науковий відділ Всеукраїнського братства ОУН та УПА, увійшов до Головної будівлі, він активізує лекторську роботу, співпрацював з канадсько-українською редакцією "Літопису УПА". Опублікував окремими академіками і в різних збірках та журналах статті про своїх соратників: Степана Васюка, Романа Шулевича, Василя Галаса, Дмитра Гринца, Дмитра Мірова, Кирила Осмака та інших. Автор численних інтерв'ю та публіцистичних виступів, статей з історії та визначних осіб національно-визвольного руху.

Радянська влада, у Києві на вулиці Чуднівського в будинку так званої крушовської забудови, де кухня має шість квадратних метрів, виділила двоім'язку квартиру з суміжними кімнатами. Так і врятував констанський командир в цій квартирі до кінця життя. Чомусь українські монополізації вродож заістнадили росія незалежної України намагались забути про цю людину та про ті житлові і матеріальні умови, в яких він проживав. Ерудит і жива енциклопедія української історії, він ніколи не вборював ніяких благ для себе. Мешкав у звичайній двоім'язкій кайській квартирі разом з сином Юрієм та мам від української держави 358 гривень пенсії і жодних пільг. Завжди був радий друзям, яких частував власноручно приготовленими стравами. Постійно мав у хаті гостей, бо люди не забували свого Провідника та, на жаль, про нього мало знавували Українська держава.

Напевно кожна людина вістував, коли треба захистувати свої земні справи. Під час останніх розмов з автором Василь Кук неодноразово говорив: "Мій доларі вже ключуть до себе". За місяць до смерті він зателефонував до своєї племінниці Ольги Кук і попросив приїздити до нього. Між ними відбулася така

Василь Кук біля пам'ятника Слави УПА на Оселі «Кілі» в Освелі, Онтаріо, Канада, початок 1990-х років (з особистого архіву В. Кука).

Екслібріс Василя Кука.

Василь Кук. Світлина початку 2000-х років (з особистого архіву В. Кука).

розмова: "Я вже чув, відчував, тому хочу тебе попросити, щоб мене поховали в Києві. Там родився, хрестився, і там хочу спочити". На прохання написати заповіт відказав: "Я бороворотом ніколи не був, ніколи не буду писатися. Якщо вже така Україна буде, як я її бачу, як я її хочу, тоді можуть зробити такий Пантеон Героїв і перевезти мене з Києвом, інакш і всіх нас разом перепоховати".

9 вересня 2007 року о 8 годині ранку на 95-му році життя відійшов у вічність генерал-хорунжий УПА Василь Кук – останній Головний командир УПА. Родина виконала заповіт. Держава не виколотала на іншому його могили поховати в Києві на Байковому цвинтарі – як Василя Кука, могли в Львові на Личаківському полі почесних поховань – як Головного командира УПА, та Провідник нагадав усім давно постанову СУН про майбутній Пантеон Героїв у Києві і вчинив за принципом "Україні все, а мені нічого".

Мав би Василь Степанович років на п'яносто менше, бути б йому лідером України – її Президентом. Та цього не сталося – розминулася Україна в часі зі своїм Президентом. Велич постаті цього невинного на зріст чоловіка історики оцінять з часом. На жаль, при житті це Людина не була належно пошанована. Не всі розуміли, що він був носієм великого інформаційного пласту, а з тим і смертю цієї Людини перегорнула ще одна сторінка української історії, поновили яку вже неможливо.

Одне з багатьох зустрічей автора з Василем Куком.
 Львів, 2003 р. (з особистого архіву В. Мантурника).
 Публікується вперше.

Виступ Василя Кука в Палаці мистецтв, Львів. 5 березня 2000 р. (з особистого архіву В.Гуманюка).

10 жовтня 2007 року в українському астрономічному каталозі УКРАСТРО¹¹¹ була зареєстрована зірка, названа ім'ямем останнього Головного командира УПА Василя Кука. Зірка Vasa! Kuk розташована в сузір'ї Оріона, її прямие сходження: 06:02: 17.237, схилання: + 10:50:28.71, зіркова величина: 12.

Книжка, написані В.Куком.

Протокол допроса

арестованного Кука Василия Степановича от 7 июня 1954 года гора[д] Киев

Допрос начал в 10-45

Вопрос. Каким образом ОУН и лично Вы добывали денежные средства для националистической антисоветской работы?

Ответ. В тот период организация украинских националистов существовала и действовала в условиях панской Польши, то денежные средства добывались различными путями. Так устраивались явочки, главным образом, на почтовые отделения, при которых закладывались денежные средства. Кроме того с членов организации собирались членские взносы, проводились сборы денежных средств с населения по случаю различных традиций, устраивались концерты для населения, а средства, собираемые на этих концертах, поступали в фонд организации.

В период немецкой оккупации денежные средства организации собирались, главным образом, среди населения западных областей Украины путем взимания денежных налогов на население а также путем сбора денег среди населения.

После того, как западные области Украины были освобождены от немецких захватчиков, организация украинских националистов предлагало собрать денежные средства среди населения. Главным образом в тот период сборы средств проводились путем распространения т.н. "бифонов" среди населения. Средства от продажи этих "бифонов" поступали в фонд организации украинских националистов и использовались для проведения антисоветской националистической работы.

Денегные средства собирались участниками нелегальных явочных организаций и оттуда частично поступали в вышеуказанные явочки в надрайоны, окружные и краевые "провода" ОУН. Каждый такой "провод" ОУН оставлял у себя необходимое ему количество денег для ведения антисоветской националистической работы.

Что касается членов центрального "провода" ОУН то каждый из них получал деньги от краевых "проводов" ОУН в зависимости от того, сколько таких денег требовалось ему для ведения подрывной работы.

При расходовании денег, принадлежавших организации украинских националистов, велось соответствующее деление в общей тетради, где записывались приходы и расходы денежных средств, причем расходы, как правило должны были подтверждаться оправдательными документами – расписками членов организации, полученных денег. Эти оправдательные документы должны были уничтожены лишь после соответствующей проверки правильности произведенных расходов.

Что касается денежных средств организации, которые концентрировались у меня как у члена центрального "провода" ОУН а в последствии, как у руководителя организации, то эти поступали по обычным организационным каналам от краевых "проводов" ОУН. Частично денежные средства поступали ко мне после того, как погибли некоторые члены центрального "провода" ОУН. В частности, после того, как погиб ШУХЕВИЧ Роман то ко мне поступило из его средств около 50 тысяч рублей, которые доставил мне бывший сводной ШУХЕВИЧА известный в подполье под псевдонимом "ЗЕНКО", который впоследствии погиб.

Около 20 тысяч рублей ко мне поступило после того как был ликвидирован член центрального "провода" ОУН МАКСИМ.

Летом 1952 года я послал письмо ОХРИМОВИЧУ, находившемуся на территории деятельности "МАКСИМА" и предложил ему, чтобы часть денег, принадлежавших ранее "МАКСИМУ" выслал мне. Выполнив это распоряжение он прислал мне около 20 тысяч рублей.

Таким образом, в общей сложности последние время я располагал денежной суммой около 100 тысяч рублей которые принадлежали организации украинских националистов.

Вопрос. Где в настоящее время хранятся денежные средства и другие ценности организации украинских националистов?

Ответ. Основная часть денежных средств около 100 тысяч рублей хранится вместе с архивами в белых воеве краевки, расположенной недалеко от села [...], Ольского района Львовской области. Кроме того часть средств и золота хранится вместе с архивами центрального "провода" ОУН, спрятанного еще Романом ШУХЕВИЧЕМ в Воробьих лесах, недалеко от гора[д] Львова. Об этом основном явочном организации украинских националистов хорошо знал "ЗЕНКО" и другой сводной ШУХЕВИЧА "ДМИТРО" Однако, они оба погибли и поэтому без них мне трудно было бы отыскать точное место расположения этого архива.

Кроме того в краевке в селе [...], Бережанского района, Тернопольской области, где я скрывался последние два года, в банке закопаны ценности. В этих банках хранятся золотые и серебряные монеты а также различные ювелирные изделия.

В Рогатинских лесах запрятано и хранится в банке золото, принадлежавшее организации украинских националистов. О месте хранения этой банки с золотом хорошо знал рогатинский надрайонный "проводник" ОУН ШУВАР. Однако ШУВАРУ я поручал в 1953 году развезти эту банку с золотом. Он, выполнив мое задание,

разказавал се по якости не знаеш.

Часть денежных средств обычно я имел при себе на всякое текущие расчеты. В частности, при моем аресте изъято около 15 тысяч рублей денег принадлежавших организации украинских националистов. Эти деньги я держал при себе во всякий случай.

Вопрос: Покажите об источниках снабжения украинского националистического подполья?

Ответ: По мере возникновения формирования УПА в период немедой оккупации в западных областях Украины, начиная примерно с 1942 года стали проводиться среди местного населения организованные заготовки продуктов питания в целях снабжения участников националистического подполья. Впоследствии после изгнания немецких оккупантов также же заготовки проводились и дальше примерно до 1946 года.

Кроме того проводились также заготовки одежды - создавались кустарные мастерские по выделке кожи и пошивку обуви и т. д.

В этих целях в системе украинских националистов были созданы т. н. хозяйственные отряды, которые действовали до 1946 года т. е. до их расформирования. Хозяйственные отряды существовали при районных "проводах" ОУН подрайонных и окружных "проводах" ОУН. Они входили в состав организации референтур на правах подреферентур и состояли примерно из двух трех человек. Впоследствии, как я уже сказал примерно в 1946 году они были расформированы и вошла в состав существующих тогда сект ОУН. [...]

Вопрос: Покажите об источниках снабжения украинского националистического подполья оружием и боеприпасами?

Ответ: Особенно большое количество оружия и боеприпасов участники украинского националистического подполья заготавливали в период разоружения бывшей польской армии в 1939 году, а также в период, когда наступали а затем отступали немецко-фашистские авиатанки. Оружие и боеприпасы собирались на полях, а также в некоторых случаях участники националистического подполья нападали на немецкие подразделения и захватывали оружие и боеприпасы. Это и были основные источники снабжения оружием и боеприпасами.

Других серьезных источников поступления оружия и боеприпасов у нас не было. Поэтому в последнее время чувствовалась серьезная нехватка оружия и особенно боеприпасов. Можно прямо сказать что людей, которые могли поступить бы в ОУН, мы не могли бы снабдить оружием и боеприпасами.

Допрос окончен в 17.30.

Протокол допроса с моих слов записан верно мне прочитан в чем я и расписываюсь. Кук

Допросил: ЗАМ. НАЧАЛЬНИКА СЛЕДУПРАВЛЕНИЯ КГБ
Прис. Совете Министров УССР - Подполковник /МАЙОРОВ/
Стевографомила РОМАНОВСКАЯ

ГДА СБ України - Ф 6 - Спр 51855 ФП - Т 1 - Арх 163 170 Сувенір Рухомс

Документ 2

Про питання, як справи американці підійшли в Україні через кур'єрів

Всі кур'єри що їх американці скидали зі своїх літаків на територію західних областей України були офіційними представниками від ЗП УГВР до УГВР і УПА в Україні. Однак американці кожноразом коли такі кур'єри відправлялися в Україну передавали через них і деякі справи від себе, зважаючи при тому, що роблять це з відомою і з дорученням свого уряду в Вашингтоні. Так як і собі зараз пригадую, справи що їх американці передавали через збривали кур'єрів були такі:

- 1) Передача привітів для учасників підпілля в Україні
- 2) Відмічування що американський уряд трактує підпілля організації в Україні як своїх політичних союзників, що діло американського уряду є ривал СРСР і тому всяка боротьба проти СРСР є для них бажаною;
- 3) Висловлювання готовності допомогти підпіллі в Україні матеріально (грошіми і харчами) і технічно (ліками, медикаментами, технікою зв'язку і т. п.) і все це без жодного зобов'язання з боку підпілля
- 4) Побажання і то дуже сильне, щоб підпілля вислало за кордон ксьус авторитетну особу (Голову генерального секретаріату УГВР або головного командира УПА) для того, щоб представники американського уряду могли з ним переговорити рад важливих політичних питань, скористуються боротьби проти радянського Союзу а також домовитися по питаннях тісної співпраці між українським підпіллям і американським урядом
- 5) Висилка підпільників закордон для вишколу військового радянським і іншого а також вислати закордон декількох осіб, які могли б стати там інструкторами по питаннях конспірації, методики підпільної роботи і партійницької роботи, форм і змісту пропаганди і т. п. в умовах радянської дійсності!

Ріше інші дробні питання як

- а) як серії і номери грошей у Москві,
- б) якими особистими документами користуються громадяни СРСР
- в) чи має підпілля своїх людей в різних промислових осередках СРСР у армії, а особливо в окупаційних військах, які знаходяться в Німеччині і Австрії, в урядових кругах і т.п.
- г) якої конкретно технічної допомоги бажає для себе підпілля тощо.
- д) чи згідно підпілля допомогти американським парашутистам як українцям, які б працювали тільки по їх завданням і за їхніми вказівками

Це в основному були б всі ці питання і справи, що їх порушували американці при виступі Кур'єрів від ЗП УГВР до підпілля в Україні в період від 1949 р. по 1951 р.

/документ не доданий та не підписаний/

ГДА СБ України – Ф 6 – Спр 51895 ФП – Т 2 – Арх 55–60 Оригінал Рукотис

Документ 3

Про питання переговорів між німцями і ОУН

Особисто я ніколи участі в переговорах з німцями не приймав і тому по цьому питанню знаю небагато

Всіма справами що стосувались переговорів між німцями і ОУН керував особисто і безпосередньо сам Бандера Керівні члени ОУН, які безпосередньої участі в розмовах з німцями не приймали, знали про ці розмови тільки в загальних чертах

Мені відомо що в 1940-41 р. відбувались розмови між німцями і ОУН в Кракові і Берліні. З боку ОУН в тих переговорах приймали участь Лебедь, Стецько і Бандера, хто представляв німецьку сторону я не знаю

Щодо ОУН було добитися принципового відношення німецького уряду до української справи взагалі, а зокрема щоб німецький уряд визнав за українським народом право на незалежну українську державу, а також сприяв ОУН в її діяльності, справованій до утворення української держави і націоналістичного уряду в ній.

Однак німці по питанню майбутньої української держави, свого відношення до українського народу і т.п. зникав політичних питань формулювали свої погляди тільки в загальних до нічого не зобов'язуючих, фразах. Послашались при тому на свою же компетентність і зазначаючи, що всі ці питання вирішить Гітлер і як вони думать до рішення по тих питаннях буде в принциповому для українців дусі.

Натомість німці добивались в тих розмовах щоб у випадку війни Німеччини проти СРСР ОУН як у тому допомагала. Оскільки мені відомо ОУН тоді ніяких формальних зобов'язань по відношенню до Німеччини не приймали і ніякої формальної договореності між ОУН і представниками німецького уряду не було.

Відомо мені, що німецьке військово-командування погодилось прийняти на військовий випадок особ. рекомендації ОУН і такий випадок дійсно відбувся. Однак я не знаю хто конкретно про це договорилося і які були при тому з обох сторін умови

Відомо мені, що після зайняття німцями у місяці червні 1941 р. міста Львова Стецько утворив у Львові тимчасовий уряд Української держави і він з німцями переговорив про визнання німецьким урядом цього уряду. Німці визнавали уряд Стецька не погоджувались і вразі аргументували Стецька і членів його уряду

Я в цей час у Львові не був і про зміст тих розмов нічого точно не знаю. Коли я перебув у Львові, осінь 1941 р., то відносини між німцями і ОУН були вже цілком ворожі. Німецьке гестапо в той час заарештувало багатьох керівних членів ОУН. З того часу і аж до 1944 р. між німцями і ОУН ніяких переговорів не було. ОУН в тому періоді вела проти німців збройну боротьбу підпіллями і партизанськими методами

В 1944 р. коли радянська армія протиснула німців майже з усіх областей України, німці робили спроби наняти переговори з ОУН і УПА. Однак, керівництво ОУН і УПА в Україні тоді на переговори з німцями не погоджувалось. Відомо мені, що представники німецької армії пробували договориватися з окремими командирами відділів УПА про заключення перемир'я в районі дій тих командирів. Командування УПА таких командирів жоді самостійно вступали в переговори з німцями передавало до суду і карало.

Як переговори в той час (1944-45 рр.) велись між представниками німецького уряду і ОУН за кордоном, я не знаю. Відомо мені тільки що у випадку розмов, які мали місце за кордоном між ОУН і німцями німці збільшали з торем і лагерів багатьох з керівних членів ОУН в тому Бандеру і Стецька

10/X 55 р

Рук

ГДА СБ України – Ф 6 – Спр 51895 ФП – Т 3 Арх 197-200 Оригінал Рукотис

ЖИТТЯ ТА ДОЛЯ УЛЯНИ КРЮЧЕНКО

Останніми роками вийшло чимало статей і книг, в яких йдеться про життя та діяльність керівництва українського визвольного руху, зокрема, Головного командира УПА та керівника ОУН(б) в Україні Василя Степановича Кука (13.01. 1913–9.09. 2007). Серед них праці самого В. Кука¹ і дослідження науковців.²

Проте є ще багато «білих діляк» у біографіях керівників ОУН(б) і УПА, які в майбутньому потрібно буде з'ясувати дослідникам.

В численних працях, опублікованих у ЗМІ та наукових виданнях, трапляються згадки про дружину та помічницю Василя Кука – Уляну Никифорівну Крюченко (1920–1972). Про спілкування з нею та В. Куком у внутрішній тюрмі КДБ УРСР згадує у своїх спогадах колишній співробітник органів державної безпеки Г. Саміков.³

Постать Уляни Крюченко заслуговує окремої уваги, оскільки вона була діяльною підпільницею, брала активну участь у створенні підпільної мережі ОУН(б) в Дніпропетровській області 1941–1943 роках, писала підпільні брошури, листівки, багато років допомагала В. Куку.

У Публічному державному архіві (ГДА) СБ України зберігається архівна кримінальна справа № 51896-ФП в чотирьох томах на Уляну Крюченко, що є цінним історичним джерелом для з'ясування і подорожжя про її життя, і про діяльність останнього Головного командира УПА Василя Кука. Звісно, що повністю довірити архівним документам МДВ-КДБ УРСР не можна, тому що на слідстві в КДБ люди апріорі не могли говорити правду, намагаючись повністю свідчити про свою діяльність, щоб не давати судовим органам зайвих підстав збільшити покарання. Однак, зважаючи на те, що більшість документів того часу не збереглася, як не крути, а протоколи допитів Уляни Крюченко є одним з найцінніших джерел інформації про її тогочасне життя з В. Куком та участь в діяльності підпілля ОУН.

Протоколи допитів У. Крюченко зафіксовано на папері російською мовою. При цьому більшість з них збереглася в двох варіантах: 1 – рукописні слідчі, 2 – передрук на друкарській машинці. Документи завірені підписами слідчих КДБ УРСР Гната та Погорілого, а також У. Крюченко. В інших матеріалах ГДА СБ України збереглася також фотографія У. Крюченко, її малюнок та підпільні брошури, які вона написала. Частина вказаних матеріалів використано під час підготовки цієї книги.

***

Уляна Никифорівна (Ничипорівна) Крюченко народилася 1920 року в с. Оленівці Солониківського району Дніпропетровської області. Однак у метриці про її народження було зазначено, що вона народилася в с. Сурсько-Литовське Дніпропетровського району⁴. Це сталося тому, що незадовго до її народження батьки переїхали в с. Оленівці, а коли У. Крюченко народилася, то її батько зареєстрував її народження за посереднім

місцем проживання.

Батьки У. Крюченко були селянами-одноосібниками, за часів радянської влади їх змуслив працювати в колгоспі. У неї була лише одна сестра – Юлія Крюченко, 1923 р.н.⁵

У. Крюченко закінчила 8 класів середньої школи, і 1936 року вступила на навчання на робітничий факультет при Дніпропетровському транспортному інституті, після закінчення якого 1939 року стала студенткою цього інституту.

До початку війни між Німеччиною і СРСР У. Крюченко закінчила два курси інституту. В подальшому у інституті вона більше не вчилася.⁶

1941 року, коли німці окупували Дніпропетровськ, там почали діяти підпільники ОУН, які прибули з Західної України. У. Крюченко встановила з ними зв'язок. За її свідченнями на слідстві не сталося так.

В Оленівці 1941 року прибула група українських націоналістів з Західних областей України, яку очолював підпільник «Степовий». У складі цієї групи було близько 20 осіб, з яких У. Крюченко на допиті назвали лише «Ігоря», «Сколовського» та «Нюшуку». Ця група мала на меті організувати в Дніпропетровській області мережу ОУН, щоб створити самостійні органи влади. Однак цього їм зробити не вдалося, бо ніші влітку 1941 року стали переслідувати підпільників ОУН(б), які одразу ж почали перемовуватися.

Протягом осені 1941 та початку 1942 року У. Крюченко спілкувалася з учасниками групи «Степового», і, за її словами, якоюсь мірою перейняла від них національний світогляд.

Навесні 1942 року Уляна Крюченко з сестрою приїхали

Уляна Крюченко (друга справа). Родинна світлина (з фонду ГДА СБУ).

Василь Кук та Уляна Крюченко в лісі. Початок 1950-х років, (з фонду ГДА СБУ).

до Дніпропетровська на навчання і поселилися на квартирі у вдома колишнього професора університету Фальцьовського – Олександра Яковича Фальцьовської, з сином якої раніше вчилися в інституті.

Невдовзі до неї приїздив підпільник "Ігор" з групи "Степового" з проханням використовувати її можливості у підпільній роботі. Зокрема, коли У. Крюченко випадково одерже повідомлення на вул. Комсомольській, б. 35, кв. 31, що квартиру використовували для потреб ОУН(б), як вночку!

Щеко, що коли О. Фальцьовська дізналася про зв'язок У. Крюченко з підпіллям ОУН(б), то попереджала її про небезпеку такої роботи, вважаючи, що цим займатися не варто.

Квартиру на вул. Комсомольській відвідувало багато підпільників ОУН(б), чимало з яких приїжджали з Західної України, жили там по кілька днів та організовували зустрічі з потрібними їм людьми, роз'ясували організаційні проблеми.

Саме на цій квартирі влітку 1942 року відбулася перша зустріч між У. Крюченко та В. Куком, де вони познайомилися. Тоді У. Крюченко, за її словами, ще не була в ОУН(б), але вважалася у підпільників "своєю людиною".

За свідченнями У. Крюченко, В. Кук 1942–1943 року жив у Дніпропетровську в будинку на розі вул. Мотр та

Свердловської, біля масової фабрики. Він видавав себе за вченого, бо добре володів німецькою мовою та мав фактично німецькі документи.⁸

До підпільної діяльності в ОУН(б), як свідчить сама У. Крюченко, її залучила Катерина Мешко (згодом – Логун) – "Верещина", яка постійно опрацювала з нею підпільну літературу. Незадовго до появи В. Кука у Дніпропетровську, К. Мешко запропонувала У. Крюченко вступити до ОУН(б), повідомивши, що наразі шляху вже немає, бо "повернення – це куля в лоб". У. Крюченко відповіла, що вона достатньо обдумала свою долю і хоче пов'язати її з діяльністю в підпіллі ОУН(б).⁹ Судячи з усього, вона вже тоді брала активну участь у боротьбі за створення незалежної Української держави і готова була продовжувати цю боротьбу.

До осені 1942 року У. Крюченко жила легально. Підпільники ОУН називали її тоді Юлія – сплорчено від Уляна, використовували її помешкання для зустрічей, зберігання літератури та інших потреб організації. Однак восени 1942 року німці дізналися, що квартира на вул. Комсомольській, 35 є квартирою підпільників ОУН(б), тому залякати там було небезпечно. Як тільки це стало відомо, У. Крюченко за рекомендацією В. Кука залишила квартиру та виїхала до м. Новомосковська щоб створити там підпілля ОУН(б). Відтоді вона вже жила незаконно.

У підпіллі У. Крюченко підпорядковувалася керівникові Дніпропетровського обласного проводу ОУН "Лемку". У Новомосковську вона виконувала обов'язки керівника районного проводу ОУН(б) і створила низку підпільних ланок, зокрема в м. Новомосковськ (8 осіб), селат Знам'янка (3 особи), с. Підпільне (5 осіб), с. Пашанка (1 особа).¹⁰ Мабуть, ці ланки насправді були більшими, просто У. Крюченко не хотіла називати на славі прізвища всіх підпільників, щоб видавати їх органам радянської держави.

У. Крюченко була одним з керівників підпілля в Дніпропетровській області. На тогочасних нарадах керівництва йшлося про її призначення на посаду окружного керівника, однак офіційно на цю посаду її так і не призначили.

В лютому-березні 1943 року У. Крюченко вимушена була повернутися з Новомосковська до Дніпропетровська, бо німці поранили та зарекутували зв'язкового ОУН(б) "Ігора", який добре її знав та міг розповісти про підпілля в Новомосковському районі. В Дніпропетровську вона зустрілася з В. Куком та "Лемком", які наказали їй не появлятися більше в Новомосковську, щоб уникнути арешту.

До червня 1943 року У. Крюченко не працювала і перебувала у своїй сестри Юлії, яка жила на вул. Робочій і вчилася в Дніпропетровському медичному технікумі.¹¹ Юлія Крюченко також асистувала допомогала підпіллям ОУН(б), і саме тоді одружилися з учасником підпілля Девчуком Іваном Іллічем, 1910 р.н., уродженцем Сокольського району Львівської області (псевдонім "Василь", "Гриць", "Старий"),¹² а 1943 року у них народився син.

В червні 1943 року В. Кук направив У. Крюченко для

підлягла роботи до Кривого Рогу. Керівник Криворозького окружного проводу ОУН(б) Василь Гайдар – "Олеся" він же "Юрко" призначив її на посаду референта молоді при цьому проводі. На прохання В. Гайдара, У Кривоноччю обрала собі підпільний псевдонім "Оксана" який користувалася до 1949 року.¹⁰

У Кривоноччю У. Кривоноччю перебувала до 8 вересня 1943 року. Там вона займалася ідейним вихованням учасників підпілля ОУН(б), яких залучало до організації В. Гайдар. Виконавши здійснювалася переважно за допомогою вивчення підпільної літератури та дискусій.

8 (або 9) вересня 1943 року У Кривоноччю була заарештована німцями і понад місяць, аж до дня вступу до Кривого Рогу радянських військ перебувала у в'язниці. Німці кілька разів допитували її та вимагали розповісти про місцезнаходження одного з місцевих керівників СБ ОУН(б) "Костю Пяторока". У Кривоноччю бачила його разів в Дніпропетровську, про що і повідомила слідчим. Німці були б раді арештувати його там але Дніпропетровськ вже був в руках радянських військ. Тоді вона кілька разів виводила У Кривоноччю вулиці Кривого Рогу щоб вивчити та арештувати "Костю Пяторока" однак марно.

В момент вступу німців з Кривого Рогу У Кривоноччю зуміла уникнути розстрілу та вийти з ув'язнення. Спитавшись на волі, вона дізналася про переїзд керівників Південного крайового проводу ОУН(б) з Дніпропетровська до Умані, і одразу ж поїхала туди. На той час в Умані перебували В. Куц.¹¹

В Умані У Кривоноччю жила негласно, була в розпорядженні керівника підпілля та виконувала різні доручення. В квітні листопада 1943 року її під час розповсюдження листівок заарештували німці та протримали у в'язниці 5-6 днів а потім разом з іншими заарештованими дівчатами примусили працювати в офіцерській їдальні що була неподалік у лісі. На донесок У Кривоноччю жувалися фізичним працівцем, сиділа що листівки її вручала незнайомі люди і взагалі забезпечувала участь в ОУН(б).¹²

Скориставшись відсутністю належного охорони, У Кривоноччю втекла до Умані де зв'язалася з керівником місцевого проводу ОУН(б) Осипом Безпальком – "Остапом", майбутнім керівником Півднісхідного крайового проводу ОУН(б).

Зважаючи на швидкий наступ радянської армії і вступ німців, чимало підпільників ОУН(б), зоключившись арештів НКВС-НКДБ, вирішили залучити підпільну роботу в Східній Україні та перейти на Західну Україну. Частина підпільників вийшла до лав УПА інші по зовнішній місії вийшли ОУН(б). В кінці грудня 1943 року О. Безпалько скерував У Кривоноччю на Волинь. Вона 1 січня 1944 року прибула в с. Ізюмля Здобувського району Рівненської області до зв'язкового підпілля Прайська, який підтримував зв'язок з В. Куцом. 7 січня 1944 року Гордієнко відвідав У Кривоноччю до Дерман Рівненської області де вона зустрілася з В. Куцом.¹³

На цьому підпілля робота У Кривоноччю в Східних областях України закінчилася. Далі аж до 1954 року вона

перебувала в Західній Україні. Лише двічі, у квітні та травні 1944 року, з дозволу В. Куца з'їздила до Дніпропетровська та Кривого Рогу з метою розвідати ситуацію після витягання німців, що залишилося з учасників підпілля ОУН(б), які заохочували радянська влада тощо. Головною метою поїмки було розвідати та вивчити можливість розгортання діяльності ОУН(б) на Сході України. У Кривоноччю сподівалася вийти на Схід з В. Куцом, хоча сама він до цього ставився скептично. Під час поїмки вона відрядила кілька колишніх учасників підпілля дізналася, що сталося з іншими людьми. Внаслідок поїмки в неї склалася думка, що той можна було продовжувати підпільну роботу на Сході, відновити ланки зв'язку. Вона переконувала В. Куца що треба повернутися до Дніпропетровська.

Однак В. Куц вважав по-іншому. Він розумів, що з цим ОУН(б) в той час працювати в Східних областях України було неможливо оскільки населення перебувало під впливом військових перемог радянської армії і не тільки не буде підтримувати підпільників, а навіть буде боротися з ними. В. Куц був переконаним того щоб зачекати а розгортанням активної діяльності ОУН(б) на Сході України. Однак він не заперечував проти повернення У Кривоноччю до Дніпропетровська бо бачив що вона хоче бути саме там.¹⁴

Врешті все вирішалося так: що У Кривоноччю все ж до Дніпропетровська не повернулася.

На садиби в КДБ УРСР У Кривоноччю розповіла, що 1944-1945 року скерувала для роботи в Східні області кілька людей. За її дорученням на Донбас поїхала Гейко Ірина Антонівна – "Леса", досвідчена учасниця підпілля з якою вона була зв'язана ще в Умані 1943 року. І Гейко попередньо вивчила умови для підпільної роботи на Донбасі.¹⁵

Наприкінці 1944 або на початку 1945 року У Кривоноччю скерувала до Кривого Рогу підпільницю "Галюку" уродженку Київської області, з заданням відвідати колишніх підпільників ОУН(б) та з'ясувати, чи є можливість вести там підпільну роботу. Через певний час "Галюка" повернулася та повідомила, що зустрілася з кількома людьми які її переконували що учасники підпілля ОУН(б) ще не звичайні органи радянської держбезпеки тому є можливість продовжувати роботу.¹⁶

Влітку 1944-1945 року У Кривоноччю з дозволу Ірини Гейко відрядила до Вінниці Галину Свірську – дружину одного з командирів УПА, яка працювала вчителькою в одному з сіл Галичини. Її чоловік загинув в бою з НКДБ. Переїжджаючи до Вінниці, Г. Свірська отримала від підпілля фізичні документи і пообіцяла докласти там зусилля, щоб створити ланку ОУН(б).¹⁷

У 1944 році У. Кривоноччю познайомилася з жінкою "Лідзою" яка прибула на Волинь з Кіровоградської області щоб встановити контакт з підпіллям ОУН(б). Під впливом не мали змоги перевірити її надійність, імовірно щоб не була провокатором органів НКДБ. Повертаючись на Кіровоградщину "Лідза" отримала від У Кривоноччю підпільні брошури та передала листа до керівника місцевого підпілля з проханням працувати для зв'язку

Однак за словами У Крюченко, зводти його так і не пригадує²⁰.

Відоме в Східні області України У Крюченко за її словами, нікого не співрозуміла.

Перебуваючи на Волоні 1944 року У Крюченко, за її свідченнями ніяких посад в підпіллі не мала та ніякої практичної роботи не виконувала. Однак, це не зовсім вірно, оскільки в це повірити важко. Навесні 1944 року вона деякий час жила разом з В. Куком в м. Дермань в будинку Архима Бухала і його сестри Дорн. Судячи з тогочасної ситуації, постійних сутичок між жителями УПА та частинами НКВС НКДБ, Уляма не могла постійно перебувати з В. Куком. У Крюченко 1944 року постійно жила в Дермані, а з В. Куком час до часу зустрічалась в селі Майдан; навіть в Турбівському лісі до або після спецоперації НКВС НКДБ проти загону УПА наприкінці квітня 1944 року.

У Крюченко і В. Кук одружились у 1944 році, після чого він вчинив замах щоб вона заманила роботу в підпіллі СОН(б) та стала жити легально. Згодом, аж до 1949 року вона жила за різними фактичними документами в різних містах і селах Західної України, не займаючи ніякої посади в СОН(б) час до часу зустрічалась з В. Куком.²¹

Восени 1944 року В. Кук з великою кількістю учасників УПА перейшов у Бережанський район Тернопільської області. В січні 1945 року він приїхав до У Крюченко в с. Дермань своїй бойовиці. Вони приїхали на конях та забрали її. Шлях виявився довгим, з кінця січня аж до березня 1945 року У Крюченко поступово пересувалися лісисто-підлісними долинами. У березні 1945 року за наказом Кука У Крюченко оселилась в с. Божівці Подільського району Тернопільської області, де жила підпільно без будь-яких документів до осені 1945 року. Спочатку вона мешкала у Онуфрія Скасовога а від квітня до серпня 1945 року – у місцевій мешканки Бублички (мабуть, вулиця №6 – авт.).²²

В березні 1945 року В. Кук зустрівся з У Крюченко а згодом виділив для неї спеціальну вежілку „Лютя“ до місцевому „Ціпа“ (стражак ім. Катерини Поліва) постійно допомагала їм контактувати між собою організувала зустрічі. З Б. допомогою В. Кук та У Крюченко зустрічались у місцевих лісах.

Влітку 1945 року У Крюченко отримала від керівника Ювентва СОН(б) Бережанського окружного провуду СОН(б) підпільниця Галини Григорівни Скасів – Уляма доповідь про закінчення семилітньої школи. За цим документом в Божівській сільраді її виділили доповідь про те, що вона є мешканкою села.

Слід зазначити архівні документи свідчать про те, що між В. Куком та Г. Скасів у 1945 році майже час були не лише ділові контакти в підпіллі, але, можливо, й сімейні зв'язки стосуючи про що невдовзі дізналися і У Крюченко. Невдовзі, що стосуючи між У Крюченко та Г. Скасів, що були друзями (Г. Скасів спочатку навіть не знала що В. Кук одружений, оскільки він це старанно конспірував навіть перед підпільниками) згодом не були позбавлені суверенітета.

На злагоді у МДБ УРСР Г. Скасів розповідає що

близько позаймовилась з В. Куком в січні 1945 року під час його перебування на Бережанщині. Він перевіряв Бережанський окружний провід СОН(б), розмовляв з усіма керівниками підпілля. У Г. Скасів склалися про В. Кука позитивне враження, оскільки мова його була розумна одностайно він був скромно не протиставляв себе підлеглим малочисельній агітвотній довідці роботи на Слобо Україні. Два місяці В. Кук часто зустрічався з Г. Скасів допомагаючи їй порадами в роботі з виконанням метод.

Підпильниця з оточення В. Кука та керівники Бережанського провуду СОН(б) також дуже високо характеризували його, вважаючи, що він має непересічні таланти провідника та конспіратора, армізований характер та вміння здобувати прихильність зовсім незнайомих людей, вирішувати самі складні питання, однак мав одну слабкість – до жнок.

Незважаючи на такі обставини з Г. Скасів, і У Крюченко деякий час продовжували разом працювати в підпіллі, навіть двічі спільно провели збори ювентв Бережанського району 25 квітня 1945 року Г. Скасів заарештували органи НКДБ але потім впустили на волю з заданим доповісти розумити В. Кука та інших керівників підпілля. СБ СОН(б) зацікавила її у зраді проводилося відповідне слідство, причому її загрожували каро смерті. Г. Скасів просила у В. Кука взяти участь у її справі під особистий контроль, однак він її не відповів. Г. Скасів невдовзі мала зустріч з У Крюченко яка повідомляла що В. Кук не може зустрітись, бо розслідування СБ ще не закінчене. У зв'язку з ситуацією що склалась В. Кук порадив Г. Скасів переїхати до м. Львова і там влаштуватися на навчання. Г. Скасів переїхала через У Крюченко залізкою для В. Кука однак невдовзі від знайомих підпільників дізналася що У Крюченко цю записку напевно спалила.

Після того як розслідування СБ закінчилися Г. Скасів створилася порадою В. Кука і 1946 року переїхала до Львова, де вступила на навчання на філологічний факультет Львівського державного університету імені І. Франка, при чому періодично виконувала різні доручення підпілля СОН(б), наприклад закуповувала речі. У 1946 році під час збору передачі в підпілля друзарську машину Г. Скасів знову затримали співробітники МДБ та під тиском компромітуючих даних вимагали щоб вона співпрацювала з ними і допомагала розшукати підпильників СОН(б). Погодившись на це, Г. Скасів виїхала на Бережанщину, де розповіла про свій арешт керівнику СБ Бережанського окружного провуду СОН(б) „Бозу“ Однак органи МДБ від своїх інформаторів невдовзі дізналися про її небажання брати участь у роботі проти підпілля. Тому 9 липня 1948 року Г. Скасів заарештували а згодом засудили.

Шоло подальших подій літа 1945 року, то У Крюченко неопорозово відвідувала м. Львів, а в серпні 1945 року переїхала туди і перебувала до кінця квітня 1946 року.²³

У Львові У Крюченко зузалилася з сестри В. Кука Єви Кук яка жила в районі Богданівка. Єви Кук допомогла влаштувати У Крюченко на проживання до свого знайомих Івана Дем'яновича Сірка працівника овоочевого

складу. Там У. Крюченко провила до грудня 1945 року. Періодично вона їздила до села Божикова на зустрічі до В. Кука, а до неї до Львова приїжджала мати В. Кука – Параска Кук.²⁶

Влітку 1945 року У. Крюченко спробувала вступити на навчання до Львівського фінансово-економічного технікуму щоб у подальшому одержати львівський прописку та закріпитися на постійному становищі. Однак це їй не вдалося. У зв'язку з цим В. Кук забезпечив її двома комплектами фінансових документів. Окрім того, У. Крюченко, за її словами, сама купила через Марію Іванівну Сірка (доньку господаря, у якого вона тоді жила у Львові) за 5 тисяч карбованців документи на ім'я переселенки з Польщі Леоніда Катерини, 1922 р. н. За цими фінансовими документами У. Крюченко в кінці лютого 1946 року оформила собі паспорт у місцевому відділенні міліції.²⁷

У грудні 1945 року У. Крюченко перейшла з квартири І. Сірка на квартиру іншої знайомої Єви Кук – Білої, яка мешкала на вул. Замковій. Там вона жила до початку березня 1946 року, встановила письмовий контакт з сестрою Юлією в Дніпропетровську, отримувала від неї листи, надсилала гроші. Не дивно, що досить скоро Білу заарештували органи держбезпеки.²⁸

Однак У. Крюченко в неї вже не проживала, бо коли отримала паспорт, то змінила квартиру і мешкала у однокімнатній, недалеко від кінцевої зупинки трамваю № 5 (у кого саме, на щастя не знала). У березні 1946 року У. Крюченко влаштувалася на роботу в артіль імені Лесі Українки, де виконувала роботу з вичищення аздама. Спочатку вона взагалі не мела знань про неї, але згодом її цього навчила Єва Кук, яка певний час виконувала за неї всю роботу.²⁹

Наприкінці квітня 1946 року У. Крюченко довідалася, що Білу заарештували органи держбезпеки. Зважаючи на це, вона разом зі зв'язовою „Ценю” негайно виїхала зі Львова в Підгайці до В. Кука, з яким невдовзі зустрілася. Тоді вона була на восьмому місяці вагітності. В. Кук дав відповідні розпорядження своєму бойовику „Тарасу” (справжнє ім'я та зв'язане невідомі), який влаштував У. Крюченко на проживання за своєї знайомої Михайлини Михайлівни Кармелюк в м. Підгайці Тернопільської області. В її будинку У. Крюченко зайняла дві кімнати, в невдовзі народила сина Юрія.³⁰

Радянські органи держбезпеки активно розшукували керівників ОУН і УПА, тому зустрічі між В. Куком та його дружиною не могли бути частими, їх організували ретельно, щоб не допустити провалу. Народивши сина, У. Крюченко, за її словами, побачила В. Кука лише за рік, у березні або квітні 1947 року. Тоді він перебував у Мужилівському лісі, Шопорядка, бойовик В. Кука – „Тарас” періодично приносив їй його листи, а також продукти.³¹

В будинку М. Кармелюк у Підгайцях У. Крюченко проживала до кінця червня 1947 року. Невдоволю постало питання про її перехід на іншу конспіративну квартиру, оскільки після її зустрічі з В. Куком в сутнічці з співробітниками МДБ неподалік Підгайців загинуло кілька підпільників, і В. Кук через це змінив місце свого

Юлія Крюченко з підпільниками ОУН. Початок 1950-х років (з фонду ГДА СБУ).

перебування, перейшовши на Золочівщину. До того ж У. Крюченко жила тривалий час без прописки, а це могло привернути увагу представників радянської влади.³²

В. Кук, відходивши на Золочівщину, доручив бойовику „Тарасу” тримати зв'язок з У. Крюченко і в разі потреби забезпечити їй та своєму синові надійне укриття. Після цього У. Крюченко відвела Юрія Кука та всі свої речі до м. Крисин і віддала їх матері В. Кука – Парасці Кук, а сама повернулася до Підгайців і мешкала в „Тарасі”, який підшукував їй нову підпільну квартиру.³³

За кілька днів прийшов „Тарас” та запропонував У. Крюченко змінити місце перебування. Він повідомив, що мешатиме У. Крюченко в унікальному місці. Туди треба було їхати повлягом до залізничної станції Плуція, а потім з їти 7-8 кілометрів до пункту зустрічі, розташованого на узліссі Золочівського лісу з боку с. Неще Залозцівського району Тернопільської області, біля джерела. У липні 1947 року У. Крюченко виїхала у вказаному напрямку, зустрілася з „Тарасом”, який привів її до слюшника В. Кука в лісі біля с. Плуція Золочівського району Львівської області.³⁴

У. Крюченко перебувала у В. Кука лише один день. За цей час підпільником встановили для неї фіктивну довідку на ім'я Євгенії Махарин, переселенки з с. Уртинів

Трубешівського повіту (Польща). З цих документів вона пішла на хутір Попельня біля с. Тростянець Золочівського району Львівської області і за задатком ув'язненого революційного підпільника заволоділа у перелазки Ірини Олександрівни та Івана Леонтійовича Андрушків. Місце виявилось гарно замаскованим. У Кроченко проїхав тут до кінця червня 1949 року, причому час до часу до неї з лісу приходив В. Кук, з яким вона готувала їжу постачала одягом та іншими речами. Для зв'язку між собою у лісі вони обумовили секретний пункт зв'язку, на якому залишали записки один до одного з новинами. Крім того У. Кроченко виконувала разом господарні доручення підпільників, мала можливість відвідувати з хутора в сусідні населені пункти.²⁴

Зиму 1948–1949 року У. Кроченко провела у Стефані Ковалів мешканці с. Фельдариш біля м. Золочів, куди її порекомендував боїовець В. Кука – «Чабан» (справжнє прізвище та ім'я невідомі). С. Ковалів була тісно пов'язана з підпіллям, зокрема знала одніє учасників СОН(б). Вона знала що У. Кроченко є дружиною значного керівника СОН(б). Час до часу У. Кроченко зустрічалася з матір'ю В. Кука – Параскою Кук на золочівському базарі. В цей час У. Кроченко періодично бувала в с. Угорі Погорянського району Львівської області сподівалась підступити там надійне місце укриття. Однак у тих місцях часто проводились обшуки і була велика небезпека бути розкритими.²⁵

Навесні або на початку літа 1949 року брат В. Кука Іван та його дружина Марія з згодом батьки Степан та Параска Кук задіяли своє помешкання у Красному та переїхали жити до Терембали Тернопільської області. Ймовірно вони були занепокоєні ситуацією що склалася і намагалися уникнути переслідування органами МДБ. 16 червня 1949 року до Терембали приїжджала У. Кроченко і відвідала їх. Однак уникнути переслідування родичам В. Кука не вдалося. 25 червня 1949 року всіх їх заарештували співробітники МДБ та відправили на слідство.

Навесні 1949 року У. Кроченко пішла від С. Ковалів та знову переселилася в Андрушків. Саме тут 3 липня 1949 року її викликали та заарештували співробітники МДБ які вже добре знали, хто вона. Операція із заарештування була проведена конспіративно і високопрофесійно, тому підпілля не встигло нічого не знати. Честіти провели операцію таким чином. Для уникнення зайвого розголосу до Тростяницької сільської ради під виглядом радницького та партійного активу була відправлена група кваліфікованих співробітників управління 2-Н МДБ УРСР та управління МДБ по Львівській області, яка під прикриттям ознайомлення з ходом виконання господарсько-політичних комісій (тобто колективізації) та збору врожаю провела перевірку документів у всіх місцевих мешканців. У будинку переселенців із Закарпаття Андрушків честіти знавкали Євгенію Макарин яка видавала себе псевдонімом Андрушків, і за наявними фотографіями опізнала в ній У. Кроченко.

Честіти на місці допитали У. Кроченко, з котим запропонували їй допомогти навести з повинною до органів радницької влади В. Кука, а комен побідити їм

обом та їх сімю помилування. За таких умов У. Кроченко не могла відмовитися, інакше б її просто заарештували Судачки з усього вола вирішила вести свою гру та спробувати переорієнтувати честіти. На допитках розповіла їм, що навіщо В. Кук багато творів йому важко дається перебування у підпіллі, і від, за умови збереження йому та його родній жінці може погодитися на виїзд з повинною. Далі додала що В. Кук навіть пропонував їй виїхати з фізичними документами до Криму (вона страждала від туберкульозу а кримський клімат сприятливий для лікування подібних хвороб) куди згодом міг би те звернутися і сам однак була велика небезпека арешту органами МДБ, тому здійснити вказане вони не наважились.

Знаючи на обставини що склалися та розповіді заарештованих, честіти вирішили спробувати використати У. Кроченко для арешту або виведення з підпілля В. Кука. В будинку І. Андрушків було організовано конспіративну засідку, там постійно чергували кілька оперативників працівників, які очікували на рішення У. Кроченко та підляували за нею та іншими мешканцями хути Керуван засідкою заступник начальника першого відділу управління 2-Н МДБ УРСР підполковник Чепак.

У. Кроченко перебувала під пильною охороною на хуторі Попельня біля с. Тростянець протягом одного місяця. Вона побиждала честітам допомогти законити В. Кука, однак настраждал так і не повірива їх обіцянкам про помилування і твердо вирішила втекти за зручни нагоди.

Треба відзначити що господарня будинку – І. Андрушків, визнаючи необхідку виходити, зумів відлучитися з хути та попередити підпільників СОН(б) про арешт У. Кроченко і у відповідь отримала пораду – негайно втіати.

Втечу, яку жінки ретельно готували кілька днів вдалося успішно здійснити вранці 4 серпня 1949 року.²⁶ У. Кроченко після втечі приблизно тиждем переселилася в різних населених пунктах в селах Лукозів, Жарів та Уторі. На її розшук були кинуті значні сили МДБ Хтозна, ввід чи вона зуміла б сама втекти в цій ситуації. Однак дізнавшись про її скрутне становище допомогли люди, пов'язані з місцевим підпіллям СОН(б).

Максим Григорович Загоруйко Андрій Ілля Довгань та інші. Саме з їх допомогою У. Кроченко встановила зв'язок з бойовиками «Чабаном і Параскою» які в серпні 1949 року привели її до В. Кука в Березанській ліс біля сіл Урмань та Потоцян Березанського району Тернопільської області.²⁷

В. Кука в таборі тоді не було, тому їм врях довелося його пошукати. В. Кук потрапив У. Кроченко докладно розповісти всі подробиці про те як її заарештували органи МДБ. Вислухавши розповідь, він свкавив її втечу, бо навряд обіцянки МДБ про помилування неральними. Він був упевнений що його за участь в діяльності СОН та УПА обов'язково примусять понести відповідальність перед судом і розстріляти.²⁸

Крім того В. Кук вирішив, що У. Кроченко вже не може перебувати легально або напівлегально і їй треба залучитися з ним в підпілля.²⁹

Полковник МДБ УРСР та Юрій Кук. Світлина 1949 р. (з фонду ГДА СБУ).

Оперативні працівники МДБ УРСР, Ларасюк Кук та Юрій Кук. Світлина 1949 р. (з фонду ГДА СБУ).

Діти, однак, розпорядилися інакше. З саванці КДБ УРСР Ю. Кук, будучи вже підлітком, позайшовся з батьками, коли їх помилувала Верховна Рада УРСР у 1960 році, та згодом жив разом з ними.

Щодо подальших подій серпня 1949 року, то наступного дня після приходу У. Кроченку В. Кук мав зустріч з керівником Подільського крайового проводу ОУН Василем Бемом – „Уласом“ та керівником пропаганди цього проводу Іваном Прокопюшиком – „Бурланом“, яким представив У. Кроченку, як свого дружину. Конспірація в підлітці дотримувалася настільки строго, що до того часу вони навіть не знали, що В. Кук одружений.⁴⁰ Не знав про це і Головний командир УПА Роман Шухевич, якого В. Кук недовго поінформував окремим листом.

Влітку 1949 року В. Кук перебував на Березанщині й базувався на місцеву бойову підлітчанку „Ліну“, якої мав двох бойовиків – „Чорного“ та „Дуброго“ (справжніх імен та прізвищ не встановлено). Саме з ними В. Кук та У. Кроченко переконувалися протягом літа та осені 1949 року. Періодично вони виходили на зустрічі до керівника зв'язів В. Кука Василя Порцилки – „Байда“, який з своєю бойовою перебував в лісі біля с. Конкоки Березанського району Тернопільської області. Інші вони залишалися з В. Порцилки на кілька днів, і В. Кук обговорював з ним обставини зв'язку У. Кроченку, за її словами, набагато більше подобалося перебувати саме там, а не у „Ліни“.⁴¹

До грудня 1949 року Кук та У. Кроченко перебували в лісі, а потім переходились у криївці в селі Лісняки біля Березан Тернопільської області. Йі викопали місцеві підлітчанки – „Орест“, „Юрко“ та інші (справжніх прізвищ не встановлено). Він був алаштуваний під землею у дворі в господарстві поляка, який виготовляв zobzasi. Протягом зими 1949–1950 року В. Кук, У. Кроченко та бойовик „Тарас“ перебували в цій криївці і виходили з неї лише для того, щоб хоча б трохи подихати свіжим повітрям. За словами У. Кроченку, В. Кук сам зимку не хотів на зустрічі.⁴²

Навесні 1950 року (приблизно в березні) в селі Лісняки

Для У. Кроченку таке рішення виявилось дуже болючим. Адже хоча воєна з В. Куком зуміла уникнути арешту, але в руках чекістів залишилися їх син Юрій Кук, якому було лише три роки. В. Кук та У. Кроченко, перебуваючи в підлітці, практично не мали змоги особисто займатися його вихованням. Тому Ю. Кук у 1947-1949 роках перебував у родичів В. Кука – його матері Параски Кук, дядька Івана Кука. Мабуть, це було оптимальним рішенням. Але така ситуація протривала недовго. Після того, як влітку 1949 року У. Кроченку не захотіла допомогти органам держбезпеки вивести з підлітків ОУН(б) В. Кука з повною, керівництвом МДБ УРСР було ухвалено рішення репресувати заарештованих родичів В. Кука.

У ГДА СБ України збереглися цікаві фотографії Юрія Кука, датовані 1949 роком, на яких він сфотографований з оперативними працівниками МДБ УРСР, які розшукували В. Кука. Ці фотографії публікуються вперше.

Згідно з тодішнім радянським законодавством, батьків В. Кука та його брата Івана, як родичів підлітчанки ОУН(б) та УПА, у 1949 році заарештували та засудили до тривалого ув'язнення і відправили у віддалені райони СРСР. Юрій Кука чекісти помістили до дитячого будинку міста Жданова (Маріуполь) і утримували під змінним візачем Юрія Чоботара, уродженця міста Сталіно (сучасний Донецьк). За свідченнями вихователів, він непогано вчився, виявив інтерес до знань. Заспокоїв на ставлення радянської влади до дітей підлітчанки цілком ймовірно припустити, що любив В. Кук та У. Кроченку загинули, то їх син ніколи б не дізнався, ким насправді був його батькан.

Син Василя Кука та Ульми Крюченко - Юрій Кук, 1949 р.
(з фонду ГДА СБУ).

Малюнок Ульми Крюченко
(з фонду ГДА СБУ).

війська МДБ проводили облогу. Вони обшукували подвір'я, на якому була вкопана кривка, однак не знайшли її. Їй переконало В. Кука, що необхідно змінити місце перебування. Згодом, коли підпільники залишили словенця, його та внаслідок В. Кука заслали землемо. Однак за якийсь час співробітники МДБ знайшли його, а утримувачів кривки вислали. Про це В. Кук згодом дізнався від місцевих мешканців.⁴⁰

Після виходу з кривки навесні 1950 року В. Кук та У. Крюченко спочатку перекочувалися в лісі біля с. Лисинки. Там вони зустрілися з І. Прокопівичем – „Бурлаком” та його бойовиками і пішли на зустріч з керівником куци ОУН „Охом” (справжнє ім'я та прізвище не встановлені), керівником зв'язку зв'язку між В. Куком, „Ляхою” та „Орестом”. Деякий час вони перебували в його укріпті недалеко від м. Вережани Тернопільської області.⁴¹

Опинившись у підпіллі ОУН(б) з В. Куком, У. Крюченко тривалий час допомагала йому у підпільній роботі, по-суті – жила з ним спільно підпільним життям, була в курсі його задумів та дій. Після арешту чекісти на допитах запитали її – в чому саме вона допомагала В. Куку. У Крюченко відповіло, що друкувала деякі матеріали, узагальнювала окремі документи та звіти підпілля, які надходили з різних територій від місцевих керівників. Окрім того, вона передрукувала різні літературні твори. Ці матеріали згодом надсилалися підпільному пункту до керівників ОУН(б) різного рівня для ознайомлення та вживання в роботі. Щодо інструкцій та листів В. Кука, то він особисто писав їх, залучаючи однією на цигарковому папері, і віддавав ці штафети керівникам підпілля різного рівня.⁴²

Пізнав, що В. Кук не повідомляв У. Крюченко конкретних та подробиць своїх знайомств, і вона, як і кожній

підпільник, знала лише загальні напрями підпільної роботи, які відображалися у підпільних інструкціях, як то: вилучення мелодії, поширення пропагандистських матеріалів, збереження кадрів, матеріальне забезпечення, дотримання конспірації, безпека ліній зв'язку тощо.⁴³

На заміну думку, У. Крюченко приховала від слідства досить багато фактів з своєї підпільної діяльності. Вона не заохочувала розповідати слідству про подробиці її життя у 1949–1954 роках, щоб не обтяжувати і без того важку ситуацію, в якій вона опинилася після арешту. На допитах вона досить часто лише підтверджувала те, що і без того було відомо чекістам. Саме тому в протоколах її допитів немає докладної інформації про її перебування в підпіллі з В. Куком зротогам 1950–1952 років.

В липні 1950 року відбулася нарада керівників ОУН(б) на західноукраїнських землях, у якій взяли участь В. Кук, П. Федук, Р. Крижук, В. Бей та інші керівники підпілля. Завдяючи на загальній 5 березня 1950 року в с. Білогоріжжя керівника ОУН(б) і УПА Р. Шулевича, на нараді В. Кук був призначений керівником ОУН(б) в Україні та Болотним командиром УПА. Указом УГВР йому було присвоєно звання полковника УПА.

Протягом 1950 року В. Кук та У. Крюченко перекочувалися в селах Тернопільської та Львівської областей. Підпілля діяло тоді ще досить активно, тому В. Кук мав багато контактів з керівниками ОУН(б) різного рівня.

Влітку 1951 року до В. Кука підпільним зв'язком прийшов член Закордонного представництва УГВР Василь Охримович – „Грузин”, який приніс чимало документів та літератури. Вони обмінялися враженнями та думками про становище в Україні й за кордоном.

Зиму 1951–1952 року В. Кук, У. Крюченко та В. Охримович перебули у країні з с. Курники Івано-Франківської⁴⁴

Тернопільської області. Підземна криївка була двокозпачовою, відносно просторою і гарно замаскованою.

Пітку 1952 року В. Кук призначив В. Охримовича на посаду керівника Карпатського проводу ОУН(б) після чого останній відійшов на роботу в Калуській район Івано-Франківської області.

Протягом 1951-1952 року В. Кук записався писати свою книгу „Колгоспне рабство”, у добірї матеріалів йому допомагала У. Кроченко.

В. Кук бачив, що відділки ОУН(б) поступово втрачає силу, щораз більше відділківників гинуть, однак все ж сподівався зберегти актив організації. Він вживав заходів, щоб підтримувати контакти з керівниками підділків. У вересні 1952 року в криївці в лісі біля села Крутів Золотоніського району Львівської області відбулася зустріч між В. Куком та В. Галасю. Вони тривали два тижні. На ній В. Галаса прозитував про роботу крайового проводу ОУН(б) на Північно-західних українських землях. В. Кук ознайомив В. Галасу із своєю книгою „Колгоспне рабство”, статтями У. Кроченки, документами, які правді за-за кордону В. Охримовича.

На цій зустрічі В. Кук призначив В. Галасу своїм заступником. Після зустрічі В. Галаса повернувся на Волинь, а В. Кук до своєї криївки.

У Кроченко розповіла, що на ній з В. Куком сильне враження справили жовтні операції МДБ у 1952 року, про справжній причини яких вони лише здогадувалися. Документи вказують, що після арешту 6 жовтня 1952 року В. Охримовича в руках співробітників МДБ опинилися дані про місця перебування бойовиків і кур'єрів В. Кука, кілька його слованок та архіву. Внаслідок зміло організованих чекістами-військовими операцій було збито кілька довірених осіб В. Кука, виключно значну частину його архівів та кілька слованок. Це погіршило і без того непросту ситуацію, оскільки В. Кук не мав нормальних умов для роботи.

Зиму 1952-1953 року В. Кук, У. Кроченко та В. Порцинця - „Байди” перебули в криївці в господарстві селянина Топчука в селі Пліска.⁴⁸ За іншими даними, В. Порцинця зникнув сам.

Навесні 1953 року В. Кук, У. Кроченко та В. Порцинця, вийшовши з криївки, попрямували на зустріч до керівника Рогатинського надрайонного проводу ОУН(б) Олексія Демського - „Шувара”. Спроби зв'язатися з ним наприкінці березня та на початку квітня 1953 року виявилися невдалими. Однак з третього разу їм вдалося зустрітись неподалік с. Стратин Рогатинського району Івано-Франківської області з бойовиками О. Демським - „Лесом”, „Сіром” та „Солов'єм”. Підділківник привели В. Кука та У. Кроченко до О. Демського у ліс, який знаходився за с. Стратин. Там вони пробули два тижні, обміркуючи зв'язку з керівником Букачівського районного проводу ОУН(б) „Данилом”, який ще раніше повідомив про пошту від керівника Карпатського проводу ОУН(б) Василь Охримовича та матеріалів із-за кордону для В. Кука.⁴⁹ Про те, що В. Охримович був заарештований органами МВС, В. Кук тоді ще не знав.

Зустріч з „Данилом” та його бойовиками „Орестом”,

„Назаром” та „Дубком” відбулася в середині травня 1953 року приблизно в 5 км. від місця укриття О. Демського. „Данило” повідомив В. Кука про зустріч з бойовиками В. Охримовича. Після цього В. Кук з У. Кроченко залишилися на базі „Данила” і перебували в криївці в місцевій мешканці Новиці (справжнього імені та прізвища не встановлено) в одному з навісних сіл, а О. Демський повернувся до місця свого укриття. У криївці в Новиці, яка, як повідала У. Кроченко, дуже симпатизувала „Данилу”, підділківки пробули два дні.⁵⁰

Від Новиці В. Кук та У. Кроченко пішли на зустріч з бойовиками В. Охримовича до лісу біля с. Вишнів Букачівського району Івано-Франківської області. Дорога тривала весь день. Саме в цьому лісі 21 грудня 1951 року загинув член Проводу ОУН Рован Крачук - „Маслюк”. Зустріч відбулася, причому спочатку контакт встановлювали „Данило” та „Дубок”, а вже потім на зустріч вийшов В. Кук. Він представився, як представник Проводу ОУН(б) в Україні та наголосив на терміновій зустрічі з В. Охримовичем.⁵¹

Згодом виявилось, що такі заходи безпеки були не доречними зв'язку В. Охримовича вже були залучені до співпраці органами МВС УРСР і діяли під їхнім контролем. На цій зустрічі В. Кука насторожило те, що В. Охримович сам не з'явився на зустріч, а просив передати зв'язку, що перебуває в Карпаті. Співробітникам МВС діяло вже зміло, і сподівалося захопити В. Кука живим, тому спроб збити його на цій зустрічі не робили.

Перебуваючи на Рогатинщині, В. Кук мав можливість переговорити з бойовиком В. Охримовича „Петром”, який 6 жовтня 1952 року втік від переслідування чекістів і

Малюнок Ульяни Кроченко (з фонду ГДА СБУ).

загідовав, що В. Охримович був тоді заарештований, хоча точних відомостей про це підлітка не мало.

Підлітки з оточення В. Кука ще кілька разів виходили на зустріч з зв'язковими В. Охримовича, передавали їм листи В. Кука до В. Охримовича, але останній протягом місяця так і не з'явився на зустріч. Треба зазначити, що перебування у внутрішній торгів МВС УРСР, В. Охримович не погодився особисто вийти на зустріч з В. Куком та допомогти чекістам заохотити його.

З'ясування всі відомих йому фактів, В.Кук дійшов висновку, що В. Охримович перебуває під контролем органів МВС УРСР.

Влітку та восени 1953 року В. Кук та У. Крюченко перебували на території Рогатинського району Івано-Франківської області, де базувалася О. Демський і його бойовики. Тут В. Кук координував роботу місцевого підлітка, зустрічався з різними учасниками ОУН(б), зокрема, з керівником Буртинського районного проводу Миколою Михайловичем Демським – «Білим». Згодом на слідстві У. Крюченко, М. Демька та О. Демський (обидва були заарештовані 1954 р.) вивчені були розповіді подробиці про перебування В. Кука на Рогатинщині, назови людей, які приймали їх у себе в с. Підкамінь та інших населених пунктах.²⁰

У. Крюченко постійно турбувала доля В. Кука. Вона бачила, що його відтепер гинули один за одним, і така сама доля нещодавно може спіткати і його. Варто зазначити, що 1944 року в безпосередньому розпорядженні В. Кука, як одного з керівників ОУН(б) і УПА, було понад 100 зв'язкових та довірених осіб, а 1953 року – лише кілька.

Зиму 1953–1954 року В. Кук та У. Крюченко разом з бойовиками Михайлом Фенічем – «Назаром» та Володимиром Задіреню – «Довбузом» перебули в кривіці в с. Плахів. Про його існування знали лише бойовики В. Кука – Василь Порцлиця – «Вайда», Василь Кузів – «Орех» та Михайло Засць – «Земко». Однак два останніх загинули 3 грудня 1952 року під час проведення чекістами-військовий

операції в с. Кожихи Ковчеського району Тернопільської області, а В. Порцлиця – у липні 1953 року біля с. Траволоки.

Взимку вони читали різноманітну літературу – і радянську, і підлітку. За допомогою словника вивчали англійську мову. Крім того, В. Кук склав замітки з історії ОУН(б), а У. Крюченко написала кілька невеликих оповідань – «Лана молодість», «Євген Мужий», «Матюшівстанка» та інші.²¹

На слідстві в КДБ УРСР У. Крюченко розповіла слідчим, що взимку 1953–1954 року прочитала книги Льюї Толстого «Лана Кареніна», «Війна і мир», «Севастопольські оповідання», В. Гюго «Собор Паризької богоматері», Максима Горького «Детинство», «В людях», «Мой университет», а також різні оповідання В. Бєлінського, М. Достоевського, М. Бахана та інших письменників. Деякі з цих книжок прочитали також В. Кук та його бойовики. Важку літературу на проханні підліткина приносили з бібліотеки у Поморних дошка утримуєва кривічки – Марія Ткачук, а деякі книжки ще раніше купив В. Порцлиця.²²

В підлітку ОУН(б) було заведено, що в кривіці взимку люди не повинні гайкувати часу, а використовувати його для навчання. Бойовики В. Кука взимку займалися під його керівництвом самосіткою, вивчали історію України, географію і інші предмети. В. Кук та У. Крюченко періодично контролювали їх та з'ясували, як вони засвоїли прочитаний матеріал.²³

Взимку 1953–1954 року за ініціативою У. Крюченко в кривіці було організовано святування 10-ї (або 11-ї) річниця створення УПА, переважно для того, щоб підняти настрій у повстанців. У. Крюченко намалювала на папері траурба, а В. Кук прочитав свій реферат про історію ОУН і УПА. Після цього всі мешканці кривічки заспівали кілька пісень, а в кінці – гімн «Ще не вмерла Україна». На цьому святі також були утримуєва кривічки Василь Ткачук та його сестра Марія, що свідчать про високий рівень довіри підліткина до них.²⁴

Влітку, за свідченнями У. Крюченко, Марія, Текля, Василь та Костянтин Ткачуки доволі часто бували всередині кривічки. Не був там лише їх батько, оскільки у зв'язку з похилим віком йому важко було туди спуститися.²⁵

Навесні 1954 року В. Кук та У. Крюченко вийшли з кривічки і згодом пішли на зустріч до словника І. Демька – «Старого» у лісі біля села Крутів Золочівського району Львівської області. В кривіці в селі Плахів залишилися їх окремі речі: книги, підлітка література, радіоприйом тощо.²⁶

23 травня 1954 року В. Кука, У. Крюченко та їх бойовики «Назара» та «Довбуза» заарештували співробітники КДБ УРСР та літаком відвезли до Києва, де пред'явили у внутрішню торгів КДБ УРСР.

Про що ж допитували слідці У. Крюченко у в'язниці? Питання були самі різні: щодо зв'язків В. Кука з учасниками ОУН(б) в Україні й за кордоном; підліткової діяльності ОУН(б) на Дніпропетровщині в 1941–1943 роках; підліткових кривічок, які використовувалися в різні

**Юрій Кук, грудень 1950 р. (за особистого архіву В. Кука).
Публікується вперше.**

року; матеріальних цінностей та складів підпілля; подробиць втечі від співробітників МДБ на початку серпня 1949 року тощо.

Слідчі активно цікавилися, чи не знає У. Крюченко місця, де зберігаються підпільні каси та козачкові. У. Крюченко точні місця зберігання не назвала, проте не працювала, що частково грошей Проводу ОУН(б) зберігалася у керівника Розатинського надрайонного проводу ОУН(б) Олексія Демського – „Шуваря“, а інші – у керівника пункту зв'язку Івана Демчука – „Старого“.²⁸

Слідчі активно цікавилися, чи не знає У. Крюченко тих людей, які допомагали підпіллю. У. Крюченко під тиском слідства вимушена була назвати кількох людей, однак загалом матеріали її справи свідчать про те, що вона з усіх сил намагалася уникнути розповідати про відомих протестувальників ОУН(б), щоб не допустити їх арешту.

Слідчі цікавилися, чи не збираєся В. Кук утекти за кордон. У. Крюченко на слідстві сказала, що у 1953 році керівник Буковинського районного проводу ОУН(б) „Данило“ розповідав В. Куку про свого знайомого, який служив Червоної армії на кордоні СРСР з Афганістаном. Кордон проходив через величку річку; яку було дуже просто перейти і втекти за кордон. Однак В. Кук, вислухавши „Данила“ та переглянувши географічну карту СРСР зробив висновок, що реалізувати такий план втечі було нерозумно.²⁹

У в'язниці В. Куку та У. Крюченко поводитися досить чесно. Г. Санінін, який був одним з тих, хто обслуговував ними, зазначає, що КДБ УРСР намагався використати В. Куку та У. Крюченко. Тепер відомо навіщо – для підготовки дивуваного матеріалів, щоб своєпрометувати ідеї ОУН(б) і УПА. Перед пошлюванням та звільненням В. Куку у 1960 році примусили зробити заяву про зсудження своїх поглядів, яка була оприлюднена у радянських засобах масової інформації.

Постановою Президії Верховної ради СРСР № 139/33 від 14 червня 1960 року У. Крюченко помилували та звільнили від кримінальної відповідальності за діяльність у ґвалтову. Постановою КДБ при Раді Міністрів УРСР від 21 червня 1960 року слідча справа на У. Крюченко була припинена та адана до архіву, а У. Крюченко була звільнена з-під варті.³⁰ Оскільки суд її справу не розглядав, то засуджена вона не була, а отже, на початку 1990-х років потреби в її реабілітації не було.

Загалом В. Кук та У. Крюченко за допомогою чекістів отримали квартиру в Києві. Часи звільнялися, однак вони тривалий час постійно перебували під наглядом співробітників КДБ.

У. Крюченко померла у Києві у 1972 році. В. Кук прожив на 35 років довше. Думается, що життєвий шлях Уляни Крюченко, як і багатьох інших українців той епохи, свідчить: вони віддали свою молодість, сили та здоров'я боротьбі за створення Української незалежної держави. Чимало їх рідних та близьких людей постраждали, або й загинули в цій боротьбі.

Хотілося б, щоб пам'ять про таких людей, як У. Крюченко та В. Кук зберігалася в майбутньому, і наш український народ пам'ятав тих, хто самовіддано, не виключив себе, боровся за незалежність нашої держави.

***

По-різному склалася доля оточення та друзів У. Крюченко. В архівній кримінальній справі на неї збереглися інформації про репресії щодо деяких підпільників ОУН та їх помічників з цивільного населення, з якими вона контактувала.

Іван Ілліч Демчук вийшов з Дніпропетровська 1943 року, і перебував у підпіллі до 1953 року, виключачи обов'язки керівника зв'язкового пункту В. Куку та його особисто довіреної особи. Загинув 6 листопада 1953 року в лісі біля села Крутів Золотівського району Львівської області під час проведення спецоперації МВС з його захоплення.³¹ Саме в його кріслі 23 травня 1954 року агентурно-бойова група МДБ УРСР заарештувала В. Куку та У. Крюченко.

Сестра Уляни – Юлія після 1943 року залишилася жити в Дніпропетровську. Однак вона підтримувала письмовий контакт з сестрою, про що

Юрій Кук в дитячому будинку м. Жданів (Маріуполь), де перебував під змінами керівником Юрій Чоботар, (з особистого архіву В. Куку). Публікується вперше.

Юрій Кук, грудень 1960 р. (з особистого архіву В. Куку.). Публікується вперше.

Остання світлина Уляни Кроченко, березень 1971 р. (з особистого архіву В. Кука). Публікується вперше.

невдовзі стало відомо співробітникам МДБ. Юлія Кроченко була заарештована 20 грудня 1950 р. На той час в неї було двоє дітей, перший син – від І. Демчука. Чекісти зв'язали від неї допомогти вивести місце перебування В. Кука та У. Кроченко, однак вона хоч і дала відповідну обіцянку, але допомагати чекістам не захотіла. 18 липня 1951 р. Військовий трибунал військ МВС Дніпропетровської області засудив Юлію Кроченко її та другого чоловіка Гаркушу Олександр Наумовича до 25 років виправно-трудових таборів⁶⁴.

Учасниця Криворізької ланки ОУН(б) Кривосавко-Лучко Софія Кузьмівна була заарештована співробітниками МДБ 6 грудня 1943 р. 19 лютого 1947 р. її справу було припинено і вона звільнена з-під варті⁶⁵.

Учасниця Криворізької ланки ОУН(б) Кривошатко Людмила Михайлівна, Ганзенко Галина Данилівна, Товстогуб Сергій Федорович та Манько Валентин Григорович були заарештовані співробітниками МДБ в листопад 1945 р. – лютому 1946 р. 5 квітня 1946 р. Військовий трибунал військ НКВС Дніпропетровської області засудив їх до 10 років виправно-трудових таборів кожного⁶⁶.

Учасниця Криворізької ланки ОУН(б) Мухівка Любов Трохимівна була заарештована співробітниками МДБ 20 вересня 1945 р. 6 червня 1946 р. Військовий трибунал військ НКВС Дніпропетровської області засудив її до 10 років виправно-трудових таборів⁶⁷.

Учасниця Криворізької ланки ОУН(б) Шинька Надія Михайлівна була заарештована співробітниками МДБ 26 лютого 1944 р. 9 серпня 1944 р. Військовий трибунал військ НКВС Дніпропетровської області засудив її до 15 років виправно-трудових таборів. Згодом строк покарання було зменшено до 10 років⁶⁸.

Учасниця Дніпропетровської ланки ОУН(б) Карнець Ніва Василівна була заарештована співробітниками МДБ 12 квітня 1944 р. 30 вересня 1944 р. Військовий трибунал військ НКВС Дніпропетровської області засудив її до 10 років виправно-трудових таборів⁶⁹.

Учасниця Дніпропетровської ланки ОУН(б) Лудко Лідія Григорівна була заарештована співробітниками МДБ 20 жовтня 1944 р. 20 лютого 1945 р. її справу припинили і вона була звільнена з-під варті⁷⁰.

Учасник Дніпропетровської ланки ОУН(б) Осадченко Віктор Іванович був заарештований співробітниками МДБ 21 березня 1953 р. 8 лютого 1954 р. його справу припинили і він був звільнений з-під варті⁷¹.

Учасники Дніпропетровської ланки ОУН(б) Хришко Філіп Іванович, Хришко Кузьма Іванович, Бобоско Григорій Архипович та Кроченко Федосій Михайлович були заарештовані співробітниками МДБ в період з 6 лютого по 10 травня 1951 р. Військовий трибунал Київського військового округу засудив їх до 25 років виправно-трудових таборів кожного⁷².

Учасниця Дніпропетровської ланки ОУН(б) Доброгорська Марія Савелівна, Доброгорський Василь Савелійович та Шляхова Олександра Андріївна були заарештовані співробітниками МДБ в 1947 р. Військовий трибунал військ МВС Дніпропетровської області засудив їх до 10 років виправно-трудових таборів кожного⁷³.

Кармелюк Михайлівна Михайлівна згідно із рішенням Особливої наради МДБ СРСР від 24 червня 1950 р. разом з матір'ю Тетяною була вислана на спецпоселення під нагляд органів МВС⁷⁴.

Сірко Марія Іванівна була заарештована співробітниками МДБ 29 травня 1947 р. 12 серпня 1947 р. засуджена до 5 років виправно-трудових таборів⁷⁵.

Скасків Галина Григорівна була заарештована співробітниками МДБ 8 липня 1948 р. Рішенням Особливої наради при МДБ СРСР від 12 березня 1949 р. була засуджена до 10 років виправно-трудових таборів. 12 травня 1953 р. строк було зменшено до фактично візубитою і вона була звільнена з ув'язнення⁷⁵.

Заступник Максим Григорович був заарештований співробітниками МДБ 23 серпня 1950 р. Рішенням Особливої наради при МДБ СРСР від 24 лютого 1951 р. був засуджений до 25 років виправно-трудових таборів⁷⁶.

Довгань Андрій Ілліч за допомогою У. Крюченко та інших підпільників ОУН(б) був заарештований органами МДБ у 1950 р. Рішенням Особливої наради при МДБ СРСР від 24 лютого 1951 р. був засуджений до 10 років виправно-трудових таборів⁷⁷.

Гейко Ірина Антонівна була заарештована співробітниками МДБ 10 серпня 1946 р. 20-21 лютого 1947 р. військовий трибунал військ МВС Київської області засудив її до 10 років позбавлення волі⁷⁸.

Андрушак Ірина Олександрівна була заарештована співробітниками МДБ 14 липня 1950 р. 23 жовтня 1950 р. її справу було припинено і вона звільнена з-під вартою⁷⁹.

Ковалюк Стефанія Юліяна була виселена співробітниками МДБ на спеціальне поселення в Іркутську область згідно з рішенням Особливої наради МДБ УРСР від 14 квітня 1951 р., як член родини, яка допомагала підпіллю ОУН(б)⁸⁰.

В епоху масової реабілітації 1950-х років частина цих людей була достроєво звільнена з таборів.

Окрім того, в архівній кримінальній справі на У. Крюченко збереглося кілька її власноручних свідчень українською мовою про окремі епізоди життя, написаних

Ярослав Святко, Василь Кук, Ганна Іванівна, Роман Панкович, Ляля, липень 2001 р. (з особистого архіву В. Гуньомока)

у в'язниці за дорученням слідчих простим олівцем на папері. Поряд з ініціал переклад російською мовою, зроблений співробітниками КДБ УРСР. Вони свідчать про становлення ОУН(б) в Дніпропетровську, матеріальне забезпечення підпілля, стосунки між керівниками підпілля, стосунки між В. Куком та У. Крюченко тощо. Документи написані українською мовою і публікуються без скорочень.

Документ № 1.

Власноручні свідчення У. Крюченко від 14 липня 1954 р.

Леміш, як керівник член ОУН.

Я з Лемішем познайомилася в 1942 році в Дніпропетровську і відтоді я його знаю, як керівну людину організації.

Від інших членів ОУН я тоді ж довідалася, що він на підві Україні є кращим провідником ОУН (він мені сам ніколи цього не говорив, а я від нього не питала).

Я його візнала як людину, що вмів вірно оцінити ситуацію, в якій знаходиться і приймати найкращі засоби, щоб розв'язати складні питання.

Приймав він на підпілля (у м. Дніпропетровську), коли там організації майже не було, а вірніше була слаба. І тільки як він прийняв і ще інші члени Проводу, такі, як Граб, Іванів⁸¹, Кость Вілків, Лемко, а також Катерина Верещак⁸², організував так-сяк поставили на ноги. Хоч це був надто короткий час для праці, всього неповних два роки.

До приїзду Леміша організація була вже в Кривому Розі, Дніпродзержинську і Дніпропетровську (це було інші мовою).

Перш ніж ставити працю Леміш змінив лінію організації, бо побачив, що стара (західна) до сходу не підходить. Тобто лозунг "Україна для українців, геть чужинців!" він відкинув, як засорудлий і вузькокаціональний та поставив працю на ширших началах, без переслідування націоналістичні мовчання на Україні, а також виключення їх у підпілля працю.

Від інших членів ОУН я чула, що на цю тему потім були гострі дискусії в Проводі ОУН. Частина з провідних людей не хотім підтримати такої думки Леміша.

Думку, що на сході України треба опертись організації на старий елемент і елемент, що знаходиться від великим старих національно свідомим людей Леміш також відкинув. Він сказав що з такими "старинами" ми далеко не заїдемо. Бо життя змінило Україну надто багато за 25 років радянської владі і опертись треба шукати серед молоді і „нових“ людей. Навіть не звертати увагу чи то комуністи, чи комсомольці. Бо люди старих переконань не здібні збагнути, які великі зміни сталися в Україні щодо всійкім народу.

Свою працю на півдні він почав від найнижчих класів. Він наспереди виховав людей в терені із завданням творити організаційну сітку з також вести по можливості пропагандистську роботу.

Постійне місце перебування Леміша було в м. Дніпропетровську. Мені відома його тільки одна конспіративна квартира на вулиці Мопр (рік Мопр і Свердловський).

В Дніпропетровськ приїздили і зв'язкові із заводу і з терену. В той час зв'язкова хата була в моєї квартирі на вулиці Комсомольській 35. Приїжджали такі зв'язкові із заводу як Орел, Дуб, Голосний, із терену приїжджав слідчий (заявив поет студент) з також Юрко-Омель із Дніпро-дзержанська.

Із заводу привозили друковану літературу. Це були і пропагандистські статті і художню літературу західного відання (заборонена в СРСР). Крім того являлись записки.

В Дніпропетровську Леміш мав машиністку по поштою Марусю (із заводу), що писала відпущальну літературу. Написала мені відома, із відпущальної літератури писали листівки з також реферати.

Також він мав людину що робила вештати для виробничих документів якими користувались підлітківці. Це був Поет. Його вимір арештували в 1943 р. і розстріляли в Умані. Леміш жин на виробничій німецькій документі так як він володів німецькою мовою.

Леміш мав і свої фінанси, що приходили частково з терену, з частково брали вміст з фабрик. Мені відома, що з фабрики макарон брали на виробничій документи товари (мішко тістечка) за дозволеньстю директора фабрики. З Новомосковського району також брали зерно і хорову, мабуть, перевозили на гроши (село Знам'янка, за дозволеньстю голови управління Чорного. Фінансисти заїждували Василь-Старий³⁰. Чула від Арсена, що з інших теренів прислають гроши.

Ще в Дніпропетровську виникло питання прийняти нову програму ОУН з також питання т.зв. „об'єданого фронту всіх повсталостей народів СРСР“.

Зосвідівши інших Леміш був одним із ініціаторів цього разом із слідчимів – вродивими людьми.

В 1943 році на конференції ОУН (чи на зборі точно не знаю) прийняли нову програму ОУН.

В 1943 році з відступом німців на захід, Леміш з іншими вродивими людьми вийшов в м. Умань де тимчасово перебував, з потім вийшов за Волинь, де вже у цей час діяв відділ УПА.

На Волинь він приймав участь в переговорах з мадярською делегацією. Також приймав участь у праці конференції повсталостей народів СРСР.

На Волині з першого виходу його приймали за слідчим. Там Леміш уже бідав з т.зв. „почотом“ так як там була складна ситуація (німці робили облави і високли на села).

Виступати з позовом за кордон України Леміш не думав. Кавав, що зі своєю відступати тому, щоб не було великих провалів організації, а на Волині і Галичині треба вербувати фронт і лишитися на Україні.

1944 в рік Леміш перебував у лісах Волині разом з

відділами УПА. Цей рік був переломним роком з від німецького підпілля від більшовищизме.

На Волині Леміш зустрівся з багатьма керівними людьми ОУН, з також командирами УПА. Деміш з них я знала. До таких належали Союз³¹, Іванко, Починченко³², Волошин³³, Кривоша, Ігор Сергій³⁴, Верес³⁵, Ялош³⁶.

В той час на Волині було дуже багато слідчимів відпущальників, та дивильних людей, що не встигли або не хотіли вийти за кордон.

З тріскалом військ Червоної армії на Волинь почалась репресія щодо цивільного населення, членів ОУН, як з боку ОУН(СБ), так і з боку НКВД. Шодня і щочотин горіли хати по селах, страляли або вивалили людей. Шацьк НКВД робило облави і арешти, а вночі СБ палило і вивало людей за співпрацю з НКВД. Звичайно, дуже багато палили вештати.

Найбільше переслідували вівало на слідчих, як з боку СБ так і з боку НКВД.

Тоді Леміш наказав похитити слідчимів на слух, щоб не було даремних жертв.

В 1944 році відбувся 3-й збір ОУН (про який я додалася пізніше). В роботі збору приймав участь і Леміш, темер мав являть новий пост в організації, але я не знаю який.

На Волині я з Лемішем зустрічалась періодично і тому не знаю докладніше про його роботу.

В кінці 1944 року Леміш вівало у Галичину. У 1945-46 рр. він перебував у Підгайчині із своєю бойовією.

В цей час ставалась зміна у міжнародній ситуації. Закінчилася війна. Треба було вирішувати як має поводитися ОУН і УПА. Організація вивала наказ переходити у відпущаль, так як для УПА не було сенсу існувати як армія.

З початком 1945 року я вивала у Львів і шлоком не знаю нічого про роботу Леміша аж до 1949 року, коли я вербувала у відпущаль після втечі з під арешту МГБ.

Тоді я зустрілась з Лемішем у лісах Березанщини. Я знала до він є членом Проводу ОУН, але яку функцію виконує не знала.

Після смерті Чупринки я додалася, що Леміш став Головним командиром УПА.

В 1950 році вешком Леміш залинявся у Березанщині мабуть на якусь нараду (або просто на зустріч з Максимом³⁷), а я відпущала на постійне місце його перебування у Золочівщину до кривієш у Ярославському лісі. Коли Леміш повернувся до мене, він не сказав мені, що він став на місце Чупринки³⁸, тільки з часом я додалася по матеріалах які він писав і підписував як Коваль-В.

В цілому ж у 1950 році я додалася про існування таких наказів: 1) щоб не брати більше людей у відпущаль крім тих, якіми гроветь аргент; 2) не розправлятися з цивільним населенням за співпрацю з МГБ, а покращити конспірацію членів ОУН.

Я не знаю коли вешком (щі наказом) були видані, але я про них додалася в 1950 р.

В цей час Леміш стояв на позиції не розширювати організації і зберігати її кадри, які є. Він дав наказо кадрам

зайнятися самоосвітою, а також щоб не виступали епікантами більшовицького владина

В цей час тарак підпільної літератури зменшився бо було заборонено масово розповсюджувати підпільну літературу, а розповсюдзі тільки серед підпільників та своїх людей

Основою силою організації Лемша вважав силу тут на землях. На закордон він дивився так що ті люди повинні вироджуватися у зв'язку з чужим неурядливим оточенням. Це одне. А друге що ті люди що досей час живуть за кордоном не розуміють тих змін, що відбуваються в цей час у краю. І тому як навіть вони прибудуть на Україну щоб робити роботу, то їм треба часу на те, щоб вони розберуться в обстановці.

І тому Лемша казав, що теперішнім завданням ОУН є зберегти кадри

В час після 1949 року коли я постійно перебувала з Лемшою, він зустрічався з такими людьми, як Крамчук²⁰, Бурлан²¹, Улас²², Дубошій²³, Охримович²⁴, а також ходив на зустрічі до провідників з Волині (якощо не знаю, мабуть Орляк²⁵). Зустрічався з Орестом²⁶ той як ми змушували в Лисинках на Березанщині, а також з Олесем²⁷ з Тернопільщини, той як ми там змушували

В цей час в нього діяв основний зв'язок з півдня на північ, що йшов через пункти Байда-Вишнівець-Дуба

Побливи зв'язок був на Тернопільщині через Чалого до Олеса, сусіднього Тернопільщини. Також до Олеса на Золочівщину через Вишнівець. Але ці два зв'язки перервалися в 1952 р. коли загинули люди які тримали зв'язки

До 1952 р. він доставляв пошту як з півдня, так і з півночі. Це були записки, а також підпільна література, яку він казав перепишувати на машинці, а деяку відразу віддавав до архіву, як не потрібну. Архівні зберігалися в банках у лісі заховані. Я знала про існування банків у Дуба, а також у Вишнівець і в Байда. Основною банкою Лемша була банка у Дуба, так як він довіряв Староєву. До банок він сам не заводив ходив. Банки час від часу порозовувалися в іншу місця, щоб не підняти уваження тривоги, або тоді коли там робили обліки і запроваджували, що змайнуть банку. Проти вому приходили до не яку. Він їх віддавав до банок і тільки частину зшивав собі. Людям, що були на зв'язках, відстаєди від Лемши гроші на убриння і життя, а також на інші необхідні особисті речі. Харчі організувалися в терені. Зерно спочатку брали у заганиєрів колгоспу, а потім щоб не розкоширяться, кукували. Так само світи. Там, де ми з Лемшею перебували у кривій Вишнівець у лісі, він заборонив ходити близько у села, щоб не розкоширяться

Пошту він приготавляв на південь або на північ сам. Записки писав однією на напірсаному папері, частину зашифрував. Приготовлення однієї пошти у нього забирало кілька днів, часами цілий тиждень. На машинці писалося тільки загальні інструкції, що не віддавали конспірації. Напр., щоб покардити конспірацію: щоб на тему змажи підпільна група обов'язково робила базу (кривку), а не тільки по стріпках пілу зиму, бо це веде до арешту; щоб в кривках не дармували а зривали; щоб не ходили без

потреби до двох у селах бо це також веде до арешту і т.п.

Сам Лемша ніколи не ходив по запих крам тих у яких знавша. На зустрічі також не ходив. А якщо переходив зв'язком, то все рівно на місці зустрічі ніколи не йшов, а посилав бойовиків. Якщо, напр., приходив якийсь провідник (Бурдан нафастіне), то Лемша казав бойовикам віднести його з місця зустрічі назад і там з ним говорити

Коли прийшов Охримович і привів закордонні газети, то Лемша не крився перед своїми бойовиками з цим а давав читати Але те, чи Охримович віддає знову за кордон чи лишається в Україні, Лемша конспірував а також конспірував те, якими шляхами Охримович прийшов

Від 1950 року коли Лемша став Головою командиром УПА, він ніколи не знавав складних провідників округ надрайонні чи районні. Зустрічався він тільки з окремими провідниками і то поодинокі

В 1950 р. весною я бачила Уласа у Лемша. Ми тоді були в Березанських лісах. Точно місце не знаю. Я тоді допитувала що Улас працює на сході України але де саме не допитувала. А також запитувала ніколи не бачила, що Лемша хотів на собі. В підпільній літературі згадувалося про Кав'язь-Подільщину і Житомирщину

Одного разу я чула таку розмову між Бурланом і Лемшою. Бурлан прочитав статтю в закордонній газеті, а він говорився про те, що були люди в організації, які хотіли змінити назву організації, хотіли відоклитися від організаційних надбав, а починати все спочатку, від себе він сказав, що натія на Вас. Лемша відповів, що й далі стоїть на тій основі, бо ми як організація може не подібні до передвоєнної ОУН

Бурлан був на стороні Лемша

Від Лемша я чула що він і Чупрунка були різні люди по поглядах, що треба великої витриманості і доброї волі щоб погоджуватися одні чи другі справи при різних поглядах. При легкіх умовах підпільної праці роздори б виявили наперс, а в таких тяжких умовах об'єднати бід і зладжувати роздори

Так само, як Лемша говорив з Охримовичем про сварки за кордоном, то Лемша сказав іа свому треба, то відразу б виключували від роздору

Про Максима-Крамчука²⁸ Лемша висловлювався добре. Про Полтаву²⁹ і Торнового³⁰ Лемша висловлювався як про зайбиків людей.

В 1952 році після зустрічі з волинським провідником Лемша мені говорив, що шкочу, що мене з ним не захоплює так як він товаришаний і має східняний погляд. Тільки що бракує йому срийської віддоточки як для керівника

Про Лемша переді мною інші висловлювалися добре але треба брати до уваги що вони знали що і його дружина

Обласний Тернопільський Олесь до Лемша ставився дуже добре. Переді мною раз висловлювався так, що він згоден забезпечувати кривками Лемша щоб тільки він жив і працював без літньої турботи

14.7.1954 р.

ГДА СБ України – Ф 6 – Спр 51896 ФП – Т 2 – 33

38 із 38 Оригінал. Рукопис

Лемка як людина.

Я познайомилася з Лемешем в 1942 році. Він сам приїхав до мене на квартиру в м. Дніпропетровську на вулиці Комсомольській 35, як на двіжову хату. У мене в квартирі він зустрівся з Арсеном і говорив цілий день у другій кімнаті. І я зорієнтувалася, що він є якийсь провідник. Перше враження він зробив на мене, як людина серйозна.

Після відвідин моєї квартири кілька разів я зустріла там з такими людьми, як Грив, Верещак Катерина, Іванів, Арсен Василь Старий. Лемеш почав увчати моєї квартири. Кавав, що це для конспірації. Мені зустрічі призначав на вулицях міста.

Зустрінувшись ми вийти або в парк або на Дніпро, чи за місто до транспортного інституту і там проходили по кілька годин. Він розповідав мені про життя на Західній Україні, про любови волю, розповідав багато прикладів з революційного життя як українців, так і чужих народів: зокрема, Ірландії, розкривав мізерність життя людини в ниволі. А коли ми розпадалися, завжди говорив, щоб не забувати про конспірацію і щоб я перестала ходити до своїх знайомих, щоб не забувала що в моїй квартирі є зв'язкова хата.

Приїждж конспірація показував сам мені, бо ніколи не хотів вертатися у місто разом зі мною.

Після того, як моя квартира розконспірувалася Лемеш запропонував мені від'їздити в терек зокрема в Ново-московську. І вносіми 1942 р. від'їхала в Ново-московську. До Дніпропетровська приїжджала майже щодня до свого зв'язника Лемка. З його мене Лемеш познайомив ще в Дніпропетровську.

Коли я приїжджала в Дніпропетровськ я зустрічалася з Лемешем або на квартирі з моєї сестри Люба, що тоді мешкала на вулиці Королівка у Марка Корсуня, або просто на вулиці через Лемка або я ходила до нього на квартиру на вулицю Моюра яку він мені показав сам, щоб коли мені його треба буде відшукати, я нікому не говорила і приїжджала сама. Правда попереджав, щоб не надукосити з людьми, бо може бути провал. Я на ту хату мало приходила.

В Дніпропетровську він почав учити російську мову. Воно йому давалося легко.

Як я приїжджала з Ново-московська і зустрічалася з Лемешем, то він говорив мені багато з історії України і з ідеології націоналізму. Розповідав також, яке велике враження на нього зробив сід України. Доки він не був на сході, Україну уявляв такою, що яку німає Кавказку в своїх оновієданих (садки, млинок ставки, степи інос...) а як приїхав і глянув на міста то зрозумів, що Україна вже не така.

Кавав, що на нього велике враження зробили заводи у Дніпропетровську де чується сила України. Також кавав, що не сподівався, щоб на Україні було стільки факційних різних галузей. Мал уявлення про Україну, як про відстау країну, а зустрівся з іншим. Це на Леміна зробило добре враження.

Промовляючи Лемеш передавав людам сідичним як так мужньо переносить адеські неспокійні чвари. Де заходилося коє б плакали, сідично умішалося. Про розмову минав такий факт: зимою 1942-3 рік в Дюбасу німці евакуували людей в тил. Серед евакуйованих були самі жінки і діти. Транспортним німці їх не забезпечили і вони вийли швидко з малюми дітьми. Ми бачили як одна жінка була перекинута у візок зпружений рем'ям, а зверху сиділо двоє дітей. Жінка змучилася і стала спочивати витягла з кишені кусок чорного хліба, дала дітям і сама їла і це вмішалося до прохонки, що каляли різні дитини.

Лемеш кавав, що тільки люди, які багато пережили і витримали не одну битву у житті з бідною здібні так поводитися.

В половині 1943 року я виїхала в Кривий Ріг і з Лемешем звсім не зустрічалася. Зустрілася аж в Умані в листопаді 1943 р. два чи три рази. І Лемеш вийшов на Волюнь.

З початком 1944 р. я приїхала на Волюнь в с. Дермань і зустрілася з Лемешем. Мене привели зв'язкою на його помешкання до Бузала Дюри. Тут я зустрілася.

Тепер ми дали друг другу слово бути нашімак друзими (чоловіком і жінкою). Лемеш до справу не розгословував. Знали тільки Дюра, Василь-Старий і Йосиф, як друг Леміна.

Лемеш я знала, як людину сильно волі, енергійну, витривалу і великої конспірації, також як людину простого праць. Шумного товариства не любить, воно його обтяжує. Але дружно розмову з окремими людьми люба провадити. Шинку не любить, але акуратність його півтора риса. З грошима був завжди ошадний і ачина ошадности своїх підлеглих. До своїх підлеглих відносився з високою вимосливністю але не товаришському. Напр. Степанюка він один рік вискарив за не так зробову справу, але потім вони мирилися і сідали грати в шахи не як провідник і підлеглий а як друзі. Любив правдомовність. Якщо замовчить, що хтось йому збрело, він ніколи більше до нього не має повагою довір'я і відважує нести. Тому серед його підлеглих були люди, до яких він відносився більш формально а були такі, що він з ними жин як друг.

До перших належали Чабан, Байда, а ними Лемеш був більш формальний. А Степанюк, Муша, Борис – були його особисті друзі.

Характерною рисою Леміна була та риса, що він ніколи нікому про себе не говорив. Навіть в як дружина, не знала його дитинства, ані козарики роки. Я його ніколи не могла вискаривати на такі розмови. Від нього я про його дім нічого не довідчалася. А тільки як познайомилася з його сестрою Соєю я від неї довідчалася дещо з його біографії. Степанюк його дружиною я не знала ні його прізвища, ні ім'я. Тільки від Сої довідчалася про таку дрібницю (я його звала Юрком).

В мене про мое дитинство чи козарики роки він також ніколи не питає хіба я сама йому розповідала. А як я йому розповідала, то він говорив, щоб я ніколи ні з ком про своє пережиття не ділилася бо це не гарно. Вінш мене

не розкривати свою душу ні перед ком, бо злі люди можуть насміятися з моєї переказань і шов грубо образити мене

Конспіратив Леміш був великий. Як дружина школи не знала який пост він має в організації, не говорачи про інші

Від сестри Єви я довідався, що Леміш народився в родині Юлія Степанів в м. Кривому на Львівщині в 1912 р. (рік народження він мені сам казав). Батько був робітником залізничником а мати займалася господарством

Леміш мав 4 брати і одну сестру. Два брати загинули за Польщу, два молодших Філімон та Іван були заслужені організатори НКВД в 1940 р. Сестра Єва вмерла в Львові в 1946 р.

Леміш скочив працювати в м. Золочев. Чи це де вчорас – не знаю. Ще в гімназію він став приймати участь у революційній роботі серед студентства.

З оповідань Леміша, батьки не хотіли щоб їхні діти займалися політичними справами. Вони забороняли синам виходити з дому без дозволу. Та хлопці тикали від батьків.

Леміш сидів два рази у в'язниці. В яких роках – не знаю. Хотів його арештувати втретє та він втік з дому. Арештували молодшого брата і розстріляли.

З оповідань Леміша з такою сестри Єви, він дуже давно порвав з домом. Точно рік не знаю, здається 1935 чи 1934 і батьки на нього не мали ніякого впливу.

Коли Західна Україна була зайнята радянськими військами в 1939 р. Леміш вийшов за кордон. Перебував у Кракові. Чи це де і зараз – не знаю.

Відполіції Леміш хотів втекти ще за польських часів (здається 1937 рік, точно не знаю), але фактичне його відхід почався вже за Другої світової війни (1941 р.)

Всього світогляд націоналістичний але не вузько націоналістичний (не фашистський).

Круг інтересувань у нього був досить широкий. Він цікавився суспільними науками, літературою історією географією правом. Книжки діставав через підслесяк чи купував, чи з бібліотеки брани.

Від 1949 р., коли я з ним став постійно перебувати, він вичаїв колгоспну систему. Матеріал брав із журналі, газет, а також із звітів окремих колгоспів, що йому діставали віддєлі. Крім того з оповідань колгоспників його цікавила ця система як нова. Леміш намагався збагнути її мелобіки та переваги над індивідуальною системою.

Думка Леміша про колгоспи була така: що ця система тільки тоді може себе оправдати, коли буде праці 100% механізована.

Крім того, він працював над книжкою Колгоспне

рабство". Скочив і аж у 1952 р.

Крім того, він писав статті. Як їх називав не пам'ятаю. Одні з них – це були матеріали до 10-ти річчя УПА.

А казав він не має великого замишляння до писання. Замово він більше читав. Любив слухати радіо і слати Алкоголю не казав, але курив.

Багато часу у нього відбирала хвороба шлунку. Коли починявся приступ він або не може працювати.

До лікаря не ходив з огляду на конспірацію і обережність. Купив медичні книжки і сам ніяк хвороби шлунку. Здаю з рецептурним справочником замовляв собі ліки в аптеці. Але вони йому мало помагали. А якщо помагало, то тільки тимчасово.

Починаючи від 1950 р. СОН'Н вийшла до уряду. Леміш це бачив. В 1952 р. організація була майже виключена і ми з Лемішем залишили майже без зв'язку, ажно не рухувати Шувару та Волінь через Старого Васка.

Ми з Лемішем удвох обговорювали це питання аж в 1950 р.

Я висловила думку, чи не краще що ще лишалося вийти за кордон. Леміш сказав що переїзд за кордон є більш ризикований, ніж бути тут.

В 1953 році коли ми були у Шувару бойовики казали, що треба йти за кордон, але Леміш сказав що це в наших теперішніх умовах неможливо.

Коли Леміш вже більше-менш зорієнтувався що Охримович є в руках МГБ і що все сказав слідчим органам, він казав до мене, що Охримовича повинно було МГБ прислати говорити з ним. Дорожкеті Охримовичем МГБ вже немає чого биби казати співдіалося вкрадь.

В розмові з мною Леміш казав що Охримович певно прийде і скаже все, як є кастрава з ним і перекаже що хоче МГБ від Леміша.

Леміш хотів почути власну думку самого Охримовича як людини мудрої і такої, яка розбирається в справах.

Тут саме на МГБ Леміш не хотів бо казав, що якщо вони мене хочуть вийти на те тільки щоб висунути, як цитрату, а потім розстріляти то я й тут можу зас трелітись.

Не прагнуло вже що викликало в нас яку розмову, але вона мала місце. Як я Леміша запитувала, як він повільно дальність таких людей, як жидівників УССР? Вони ж в УССР а не вийшли за кордон? Леміш сказав, що на Україні вони хотіли робити але робити для українського народу, а за кордоном вони мусіли б були розпробирати свій талант за зарплатку хліба і там Україна все рівно нічого не зробила б

167 1954р

ГДА СБ України Ф 6 Спр 51896 ФВІ – Т 2 – 47 51 і 52
Орлянка Руконів

¹ *Віденко Д.* Ойстер Василь Кука: Воєно-політичний портрет останнього командира УПА. Київ, 2007

² *Кук В. Василь Кук – полковник УПА* // *Сурмак*. – Лондон, 1997. – С. 46–51

³ Останній брід Василя Кука Філіппом 1920 р. в містер у травні 2003 року

⁴ *Кук В. Василь Кук – полковник УПА* // *Сурмак*. – Лондон, 1997. – С. 46

⁵ *Кук В. Василь Кук – полковник УПА* // *Сурмак*. – Лондон, 1997. С. 47–48.

⁶ *Примовий пакт – 1938*. 80 с. (Висловлює інструкція про застосування римлян грамат. Розмовнодіяжна без підказки)

⁷ *Кук В. Василь Кук – полковник УПА* // *Сурмак*. – Лондон, 1997. – С. 49–50

⁸ *Кук В. Генерал хорунжий Роман Шухевич, Головний Командир Української Повстанської Армії.* Львів, 2005. С. 36–37

⁹ *Лебедь Микола* (‘Максим Рубан’, Олег ‘Ігор Ірпонец’, 11.01.1909, смт. Ново Стрілциця Жидківського р-ну Львівської обл. – 19.07.1998 м. Піттсбург, США) Член Пласту – 7 курій ім. вв. Льва (Львів), член СУМН (1927), Провідник Юнацтва ОУН в Академічній гімназії у Львові (1929), організаційний референт провуду Юнацтва ОУН при КЕ ОУН ЗУЗ (1930–1931). Заступник бойового референта КЕ ОУН ЗУЗ (1932). Засуджений на Варшавському процесі 11.1935 01.1936 до смертної кари замінену довічним ув’язненням, виїждив на волю 5.09.1939 Член Революційного Проводу ОУН (02.1940–04.1941) учасник І ВЗ ОУН в Кракові (04.1941) другий заступник Провідника ОУН (04.09.1941) Міністр державної безпеки УДП (07.1941), урядовий провідник ОУН (09.1941–05.1943), учасник ІІ ВЗ ОУН (21–25.08.1943) де-факто головою Головної ради ОУН. Учасник І ВЗ УГВР (11.15.07.1944), генеральний секретар зовнішніх справ УГВР втік на Захід, від 12.1949 проживав у США Відзначений Золотим Хрестом заслуги УПА (20.10.1951). Похований на цвинтарі Саут білд. Брукс (штат Нью-Джерсі, США)

¹⁰ *Кук В. Генерал-хорунжий Роман Шухевич, Головний Командир Української Повстанської Армії.* – Львів 2005. С. 44

¹¹ *Кук В. Василь Кук – полковник УПА* // *Сурмак*. – Лондон 1997. – С. 50.

¹² *Розмовний Р* Гомі України – Тернопі, 2001 – 25 червня

¹³ *Кук В. Василь Кук – полковник УПА* // *Сурмак*. – Лондон, 1997. – С. 50–51

¹⁴ *Летопись УПА. Новая серия*. – Киев Тернопі, 2007. – Т. 9 Борьба за право национального ружья и националистического подвига: протокол доклада заарештованных радвисскими органами бойцов верховья ОУН/УПА (1944–1945). – С. 131

¹⁵ *Коси С.* Антологія політичних документів з історії ОУН і УПА у фондах Державного архіву СБУ – Київ, 2000 – С. 19

¹⁶ *Кук В. Василь Кук – полковник УПА* // *Сурмак*. – Лондон 1997. – С. 51

¹⁷ *Кук В. Станиця Проводу ОУН в 1902–1945 роках у селі Близьке* // *Швайц І.* Село Близьке. – Лондон; Близьке, Чикаго 2000 – С. 208–209

¹⁸ *Кук В. Генерал-хорунжий Роман Шухевич, Головний Командир Української Повстанської Армії.* – Львів, 2005 – С. 50

¹⁹ *Мануєренко В.* *Лягуш* називаєть боялися вистороді УПА в михалі ГВШ // *Український етнологічний рух.* – Львів, 2006 С. 267–287

²⁰ *ГДА СБ Украни* Ф 13 Стр 376 Т 5 Арх 176 178

²¹ *Шумук Даніло* (30.01.1914 с. Борезишча, Лябівського р-ну на Волині – 21.05.2004 м. Краснопольськ Донецької області) Вступив до Комуністичної партії Західної України (1931), засуджений за комуністичну пропаганду (1933) Вийшов на волю (1939), заарештований радвиською владою ‘як брат ворога народу’ (05.1941) З тюрми проважив до ‘Червоної армії’ в склад загартованого батальйону, потрапив до німецького полону перебував в концтаборі для військово-полонених (м. Хорон на Полтавщині), звідти втік На Волині організував партизанський загін який ввійшов в УПА (1943) Командувач полковою групою УПА на Житомирщині (літо 1944). Заарештований (12.1944) і засуджений до карі смерті через розстрел, яка була відмінена на 20 років таборів (1945). Покарання відбував у 3 му категорному таборі м. Норильська, де був організатором повстання в’язнів (06.09.1953) за що переведений до Володимирської тюрми Звільнений (1956). За відмову співпрацювати з КДБ заарештований (11.1957) На закритому суді (05.1958) засуджений до 10 років таборів суворого режиму. Карався у Воркуті, пізніше у Тайшеті. Звільнений (11.1967), знайомиться з ‘шістдесятниками’ (1968), на Заході викладає його книги споглядає (1970). Знову заарештований (01.1972) та засуджений (07.1972) до 10 р. таборів особливо суворого режиму та 5 р. заслання Вишневий особливо небезпечним рещидивітом ‘Член Української Радвиської Групи’ (02.1979). Етапований (03.1980) на заслання в с. Каратобе (Казахстан), де був від адми. жистративним надглядом до 01.1987 Після 42-річних поневірянь по тюрмах таборів і засланнях втік на постійне проживання до Канади м. Торонто (1987) Повернувся в Україну до дочки у м. Краснопольськ Донецької обл. (11.2002). Автор книжок: *За соціалістичним обрисом* * *Перожито й передумано**, *3 ГУЛАГу у війсьній світ*

²² *Сторуцький Максим* (‘Макс’, 15.08.1915, с. Антошівка Шумського р-ну Тернопільської обл. – 30.12.1981, м. Тернопі, США). Член ОУН, правдовий агрономом до 1939 Пройшов військовий вихід, член ОУН(м) (1939–1941) Районний провідник ОУН(м) (1941–1942). Командир-член ОУН(м) (від 01.05.1943) Після розброєння вийшов

ОУН(м) чоловік ВО "Богун" (06.07.1943), командир сотні (26.07.1943), командир куреня (17.10.1943). Командир підстаршинської школи ВО "Богун" (08.01.1944) начальник навчального відділу ШВО (02.1944), командир куреня в УПА-Південь (03.1944). Передає командування і відповідальність за Засід (05.1944). Переїздить до США (1950). Голова ОДВУ теренівської провінції ОУН(м) у США, член ПУН. Автор спогадів "У наступі і відступі" (Чикаго 1961).

²⁷ Кук В. Василь Кук – полковник УПА // *Світанок*. – Лондон, 1997. – С. 51

²⁸ *Літопис УПА. Нова серія. – Київ, Тренто, 2007. – Т. 9. Боротьба проти повстанського руху і націоналістичного підпілля: протоколи доповідей заарештованих радянськими органами безпеки керівників ОУН і УПА (1944–1945).* – С. 122, 125

²⁹ *Літопис УПА. Нова серія. – Київ, Тренто, 2007. – Т. 9. Боротьба проти повстанського руху і націоналістичного підпілля: протоколи доповідей заарештованих радянськими органами безпеки керівників ОУН і УПА (1944–1945).* – С. 450

³⁰ *Літопис УПА. Нова серія. – Київ, Тренто, 2007. – Т. 9. Боротьба проти повстанського руху і націоналістичного підпілля: протоколи доповідей заарештованих радянськими органами безпеки керівників ОУН і УПА (1944–1945).* – С. 521.

³¹ *Літопис УПА. Нова серія. – Київ, Тренто, 2007. – Т. 9. Боротьба проти повстанського руху і націоналістичного підпілля: протоколи доповідей заарештованих радянськими органами безпеки керівників ОУН і УПА (1944–1945).* – С. 506.

³² *Літопис УПА. Нова серія. – Київ, Тренто, 2007. – Т. 9. Боротьба проти повстанського руху і націоналістичного підпілля: протоколи доповідей заарештованих радянськими органами безпеки керівників ОУН і УПА (1944–1945).* – С. 670.

³³ *Літопис УПА. Нова серія. – Київ, Тренто, 2007. – Т. 10. Життя і боротьба генерала "Тараса Чупрака" (1907–1950).* – С. 472

³⁴ *Івчук О. Життя на двох Улам Кривоноса. – Київ, 2008. – С. 37*

³⁵ *Веденко Д., Виструтин Г. "Повстанська розвідка де тишо й відважно...". – Київ, 2006. – С. 163*

³⁶ *Веденко Д., Виструтин Г. Двоїм без компромісу. – Київ, 2007. – С. 269*

³⁷ *Веденко Д., Виструтин Г. Двоїм без компромісу. – Київ, 2007. – С. 271.*

³⁸ *Літопис УПА. Нова серія. – Київ, Тренто, 2007. – Т. 10. Життя і боротьба генерала "Тараса Чупрака" (1907–1950).* – С. 474

³⁹ Полковник Фокин В. І особисто брав участь 05.03.1950 р. в операції по затриманню П. Шукевича в Білгороді біля Львова. Лично женою, випадково

⁴⁰ Полковник Херсон С. Т. загороджений орденом Червоного Прапора, згідно з Указом Президії Верховної Ради СРСР від 29.10.1948 р. "За боротьбу з націо-налістичним підпіллям в Західній Україні"

⁴¹ *Веденко Д., Виструтин Г. Двоїм без компромісу. – Київ,*

2007. – С. 275

⁴² *Серейбік В. Український дім. Поділля 1939–1955. – Київ, 2005. – С. 742*

⁴³ *Галас Василь (Орлан, Зевон', Назар, 'З Савченко", 12.11.1928, с. Білокриниця Підляського р-ну Тернопільської області – 05.10.2002 м. Київ), Член ОУН (11.1937), районний провідник Юзівця ОУН (1938–1939), заарештований польською поліцією 10.05.1939 звільнений 16.09.1939. Учасник повстанських загонів на Березанщині (09.1939). Заарештований НКВС 11.11.1939 вийшов на волю 06.1940. Пізніше перейшов в підпілля*

Північного референт пропаганди ОУН Тернопільщини (07.09.1941), повітовий провідник Тернопільщини (09.1941–01.1942), окружний провідник Тернопільщини (01.1942–06.1942), окружний провідник Чернівецької (06.1942–01.1943), окружний провідник Березанщини (01.1943–05.1943). Обласний провідник ОУН Пере-мисьщини (05.1943–1945), заступник крайового провідника і референт пропаганди крайового провуду ОУН Закарпаття (05.1945–09.1947) провідник ОУН ПЗУЗ (05.1948–1953), член УГВР і Проводу ОУН (1950–1953), в.о. командира УПА-Північ (1952–1953), відзначений Золотим Хрестом заслуги УПА (25.07.1950), полковник політзагонів УПА (06.1953), заарештований спецтрюмом МДБ 11.07.1953 в'язень торгів МДБ і КДБ в Києві, засуджений 10.06.1958 до 10 років ув'язнення змовуванням 10.06.1960, вийшов на волю

⁴⁴ *Серейбік В. Український дім. Наддніпрянщина 1941–1955. – Київ, 2005. – С. 742*

⁴⁵ *Веденко Д., Виструтин Г. "Повстанська розвідка де тишо й відважно...". – Київ, 2006. – С. 178*

⁴⁶ *Веденко Д., Виструтин Г. Двоїм без компромісу. – Київ, 2007. – С. 292.*

⁴⁷ *Івчук О. Розлік органами державної безпеки УРСР керівника Івано-Франківського провідника ОУН (6) Петра Федюка у 1944–1951 рр. – Київ, 2008. – С. 41*

⁴⁸ *Веденко Д., Виструтин Г. "Повстанська розвідка де тишо й відважно...". – Київ, 2006. – С. 144*

⁴⁹ *Свердлов Петро Іванович (1923–1981) – співробітник органів радянської державної безпеки (1942–1975) полковник. Учасник оперативних заходів в боротьбі з українськими підпіллям та закордонними центрами ОУН особисто брав участь в ліквідації референтури СБ Тернопільського окружного провуду лужків за іскоу крайового провуду "Поділля"(1944–1951) Співробітник центрального апарату МДБ-МВС-КДБ УРСР (1952–1962). Виконував місій радника в Польщі (1960) на Кубі (1961–1962) у Чехословаччині (1968) Звільнений з органів КДБ внаслідок звернень (1975) Навгороді орден Вітчизняної і ступеня, орден "Знак Пошани", 14 медалей (серед них "За відвагу" та "За бойові заслуги") Почесний співробітник органів державної безпеки (1957)*

⁵⁰ *Клименко Григорій Михайлович (1914 – ?) співробітник органів радянської державної безпеки (1938–1971), полковник, українцев, учасник фінської та Другої світової воєн Старий розвідник і секретар партійної організації партизанського загону "Кубанці" (Краснодарський край, 1942–1943) Пізніше відновлювався*

співробітник управління 2-Н МДВ 4 Управління МВС КДБ УРСР, брав участь в розробленні та проведенні оперативних заходів із ліквідації диверсійних центрів ОУН Радник КДБ СРСР в Угорщині (1954–1957). Займався в органі КДБ червоною (1971). Нагороджений орденом Вітчизняної І сідниці, три ордени Червоної Зірки, десять медалей, відзнаки і грамотних держави. Почесний співробітник органі державної безпеки

³⁸ В односторонньому порядку 2005 року виданий полковник КДБ Ірагорій Савицький розповідь: «Вігга його (Висаки Кука Аем.) нам доповіли захоплені в 1953 році та переведені в інше місце: Микола, що має псевдонім "Чумак". Справжнє його прізвище і сьогодні назвати неможливо ніяким чином. Це був старий "вобіст"... "Чумак після цієї операції недрого співпрацював з органами потім його відпустили на роботу Захочивши Головного командира УПА Микола дуже полюбив працю безпечною чекістів. Сам генерал-лейтенант Тимофій Строчак тогочасний міністр держбезпеки України обрав "Чумак" звання Героя Радянського Союзу та квартиру на Хрещатику за захоплення Кука живим. Адаж в його розшуку брали участь тисячі людей. Золоту зірку Микола зважився ж так і не отримав та нехай скаже дякую чекістам все за те що його задіяли живим

³⁹ **Алекс Валентин Леонідович** – співробітник органі радянської державної безпеки полковник розвідині співробітник відділу 2-Н УМДБ по Тернопільській області, Управління 2-Н МДВ УРСР. Брав участь в операції по захопленню крайового провідника ОУН Поділля В. Вен (Григорів, 1952). За участь в операції по затриманню В. Кука нагороджений іменним золотим годинником. Працював заступником начальника КДБ по Одеській області. Нагороджений орденом «Знак Пошани» (1967). Почесний співробітник органі державної безпеки (1957)

⁴⁰ *ГДА СБ України Ф 6 Спр 51895-ФП Т 1 Арх 9 №.*

⁴¹ *Веденко Д., Басурин Г. Північнокарпатська розвідка: від початку до кінця. – Київ, 2006. С 175*

⁴² *ГДА СБ України Ф 6 Спр 51895-ФП Т 4 Арх.42*

⁴³ *ГДА СБ України – Ф 6 – Спр 51895-ФП – Т 4 – Арх 75 №*

⁴⁴ *ГДА СБ України – Ф 6 – Спр. 51895-ФП – Т 1 – Арх 1*

⁴⁵ *ГДА СБ України – Ф 6 – Спр 51895-ФП – Т 1 – Арх 1*

⁴⁶ **Найтович Віталій Федорович** (1908–1992) – голова КДБ при РМ УРСР (06.04.1954–16.07.1970) Народився у м. Сепастополі. Навчався у Харківському інституті інженерів залізничного транспорту (ХІЗТ 1928–1931) здобув фах інженера-механіка. Працював інженером в управлінні Південної залізниці в Харкові (06.1931). Інженер Харківського паровозоремонтного заводу (1933–1934) Асистент доцент ХІЗТ (Харків, Ташкент, 1938–1944) Призначений заступником секретаря Харківського обласного комітету КП(б)У з транспорту (07.1944) Працював завідуючим транспортного відділу ЦК КП(б)У (12.1948–06.1953). Очолював відділ адміністративних і торговельно-фінансових органів ЦК КПУ (1953–1954)

Призначений на посаду голови КДБ при РМ УРСР (04.1954). У липні 1970 р. переведений до Москви, де тривалий час очолював Вищу Червонопрапорну школу КДБ при РМ СРСР ім. Ф. Державинського Займався у відставку, проживав у Києві. Висакиве звання генерал-полковник (1967) Член ВКП(б) від 1940 р. Член ЦК КПУ (1953). Депутат Верховної Ради УРСР (1951). Депутат Верховної Ради СРСР 7-го скликання Нагороджений орденом Червоної Зірки (1945), орденом «Знак Пошани» (1948) знаком «Почесний співробітник держбезпеки» (1957) двома орденами Трудового Червоного Прапора (1958, 1968) орденом Леніна (1964), медаллю «За бездоганну службу» 1–3 го ступеня (1958–1959 1964)

⁴⁷ *ГДА СБ України – Ф 6 – Спр 51895-ФП – Т 1 – Арх 2–3*

⁴⁸ *ГДА СБ України – Ф 6 – Спр 51895-ФП – Т 1 – Арх 23*

⁴⁹ *ГДА СБ України – Ф 6 – Спр 51895-ФП – Т 1 – Арх 19*

⁵⁰ *ГДА СБ України – Ф 6 – Спр 51895-ФП – Т 1 – Арх 102*

⁵¹ *Мисиренко В., Пуховик В. Різдво УПА в Румунії 1949 – Львів: Рух, 2007. – С 25*

⁵² *ГДА СБ України – Ф 6 – Спр 51895-ФП – Т 2 – Арх 75*

⁵³ *ГДА СБ України – Ф 6 – Спр 51895-ФП – Т 2 – Арх 23–25*

⁵⁴ *ГДА СБ України – Ф 6 – Спр 51895-ФП – Т 2 – Арх 26–27*

⁵⁵ **Ленкавський Степан** (Задужний, Коваль, 06.07.1904, с. Загілля Тисменицького р-ну Івано-Франківської обл. – 30.10.1977, м. Мюнхен Німеччина) Закінчив Станіславський гімназію, студент філософського факультету Львівського, пізніше Краківського університетів, торгової академії в Кракові. Сталіністичний СУНМ (1926) член Проводу СУНМ (1926–1929). Ідеологічний референт КЕ ОУН ЗУЗ (1929–1931), автор Лекцій. Заарештований польською поліцією в Кракові (січень 1931), заслужений до 4 років ув'язнення, звільнений в листопаді 01.1936. Учасник II Всі ОУН в Кракові (31.03–03.04.1941), в'язень німецького концтабору Аушвіц. 19.12.1944. Після Другої світової війни на еміграції в Німеччині, член Проводу ЗЧ ОУН (1945–1959), голова Проводу ЗЧ ОУН (1959–1968) редактор газети Шлях Перемоги

⁵⁶ *ГДА СБ України – Ф 6 – Спр 51895-ФП – Т 2 – Арх 28–29*

⁵⁷ *ГДА СБ України – Ф 6 – Спр 51895-ФП – Т 1 – Арх 118–121*

⁵⁸ *ГДА СБ України – Ф 6 – Спр 51895-ФП – Т 1 – Арх 125*

⁵⁹ *ГДА СБ України – Ф 6 – Спр 51895-ФП – Т 2 – Арх 257*

⁶⁰ *Вояк О. Останній генерал УПА: до біографії Василя Криса // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ – Київ 2003 С 256–257*

⁶¹ *Сербінець В. Український дім: Прикарпаття 1939–1955 Київ, 2005 – С 752–753*

¹¹ **Савчин Марія** (Зірка , Маричка). Народилася 01.10.1925, с. Захар в Львівській обл. Провідниця кошово, секретарка обл. реферата СВ Перемиськ. шеф-вахарки ланки від штабу УПА до Закарпаття. Окружна, над районна УЧК Перемішчанин (1945), одружена з В. Галасом. З метою утворення у Зах. Польщі зв'язкового пункту на Захід перемішчанин Планіне відходить з В. Галасом в Україну (осін. 1947). Арештована (01.1949), вдруге – (07.1953), далі згодом на еміграцію, з поневолі в В. Галас направлена за кордон щоб проіснувати в середній ЗП УТВР (08.1954). Тут відразу все розповіла та не мала довіри. Нагороджена медалью. За боротьбу в особливо важких умовах*, Бронзовим Хрестом заслуги УПА, Срібним Зіркою за порятунок. Назвала сповідає ("Тисячу днів"). Проживала у м. Вуковато СХА.

¹² **Арект Василія Галаса та Марія Савчин** відбувся 11.07.1953 р. в лісовому масиві біля села Ямпіль Вологірського району Хмельницької області. У нього був виключений записник, жоні просять арешт в Кука разом з дружиною 23.05.1954 р.

¹³ *ГДА СБ України* – Ф 6 – Спр 51895 ФП – Т 3 – Арх 39

¹⁴ Псевдонім Юрія Лозатинського

¹⁵ Псевдонім Петра Федуса

¹⁶ *ГДА СБ України* – Ф 6 – Спр 51895 ФП – Т 3 – Арх 40–42

¹⁷ **Савчин М. Ляшко діврі; сповідає** – Хрестом Лях, 1995

¹⁸ *ГДА СБ України* – Ф 6 – Спр 51895 ФП – Т 3 – Арх 147–149

¹⁹ **Ковалчук Микола Кузьмич** (1902–1972) – генерал лейтенант, міністр держбезпеки УРСР від 24.08.1949 до 06.09.1952 р. Після арешту Л. Берія звільнений з організації МВД та виключений з КПРС. Постановою РМ СРСР від 23.11.1954 р. пробаженний військового звання генерал лейтенант. Помер у Києві.

²⁰ *ГДА СБ України* – Ф 6 – Спр 51895 ФП – Т 3 – Арх 171

²¹ **Веденко Д., Бистратки Г.** "Повстанська революція де тобою з епохою...". – Київ, 2006. С. 178

²² **Оршинович Василь** (Підпін) Грузин Кузьма, Далесій?, 25.05.1914, м. Львів – 18.05.1954 м. Київ) Навчався у тернопільській гімназії, звідси виключений за ОУН, закінчив Малу семінарію у Львові (1936). Член УВО пізніше ОУН, полтавський польський торговель (1931, 1933) табору в Березі Карпатській (1935–1936) заарештований у Тернополі 08.1937, засуджений на вісім років ув'язнення, відіслав на волю 09.1939. Учасник II ВЗ ОУН в Кракові (1941) крайовий провідник ОУН ЗУЗ (1943), член Проводу ОУН, член УГВР на еміграції в Німеччині провідний член ЗП УГВР (1946–1951) і ЗЧ ОУН (1945–1948). Повернувся в Україну 20.05.1951, відзначений Золотим Хрестом бойових заслуг 2 кл. УПА (20.10.1951) майор полтавцівників УПА. Закопаний МГБ 06.10.1952 засуджений Воєнним трибуналом Київського військового округу до розстрілу (23.03.1954), страчений.

²³ *ГДА СБ України* – Ф 6 – Спр 51895 ФП – Т 3 – Арх 172.

²⁴ **Веденко Д., Бистратки Г.** *Дробів без компромісів* – Київ

2007. – С. 389–390

²⁵ **Веденко Д., Бистратки Г.** *Дробів без компромісів* – Київ 2007. С. 387.

²⁶ *ГДА СБ України* – Ф 6 – Спр 51895 ФП – Т 3 – Арх 236–247

²⁷ **Овчарук Кирило** (09.05.1890, м. Шиняки Подільської області – 16.05.1960 Володимирська терма (Росія). Виспу освіту здобув у Московському сільськогосподарському інституті (1910–1916). Член УПСР член Центральної Ради (1917–1918). Заарештований в Харкові (1928) повторно (1930). Засуджений на 5 років до слів: СВУ достроково звільнений. Працював в народному господарстві (1932–1938) землю ув'язнений (1938–1940). Після звільнення жив в Києві (1941–1943) тривав за часів іт стіткою ОУН переїхав до Львова працював у УЦК Учасник ВЗ УГВР вибраний президентом УГВР. Заарештований (13.09.1944) ув'язнений в Дрогобицькій термі (1944–1947) пізніше в Володимирській термі (1948–1960).

²⁸ *ГДА СБ України* – Ф 6 – Спр 51895 ФП – Т 3 – Арх 154–155

²⁹ *ГДА СБ України* – Ф 6 – Спр 51895 ФП – Т 4 – Арх 46–51

³⁰ *ГДА СБ України* – Ф 6 – Спр 51895 ФП – Т 3 – Арх 222

³¹ *ГДА СБ України* – Ф 6 – Спр 51895 ФП – Т 3 – Арх 188

³² **Клячківський Дмитро** ("Охрім", "Клим Савур-Бандит"– 04.11.1911, м. Збарж Тернопільської обл. – 12.02.1945, біля с. Суусь Костопільського р-ну Рівненської обл.). Закінчив гімназію (1932), торговель курси (1933) у Львові. Член ОУН, полтавський польський торговель (1937) Обласний провідник Юнація ОУН Станіславівщині (1940), заарештований НКВД 10.09.1940, засуджений 18.01.1941 до смертної кари звільнився з ув'язненні поч 07.1941. Обласний провідник ОУН у м. Львові (II пол 1941), крайовий провідник ПЗУЗ (01.1942–02.1945) Член Проводу ОУН, один з організаторів УПА командир УПА на Волині (05.1943–11.1943), командир УПА Північ (11.1943–02.1945) Майор (22.01.1944) полковник УПА (домертво) відзначений Золотим Хрестом заслуги УПА (11.10.1952) і Золотим Хрестом Бойових заслуги УПА I кл. (08.02.1946).

³³ *ГДА СБ України* – Ф 6 – Спр 51895 ФП – Т 4 – Арх 91

³⁴ *ГДА СБ України* – Ф 13 – Спр 376 – Т 60 – Арх 281–282

³⁵ Псевдонім Василя Порубиши

³⁶ *ГДА СБ України* – Ф 6 – Спр 51895 ФП – Т 1 – Арх 31

³⁷ Псевдонім Василя Кузика

³⁸ Псевдонім Михайла Зайця

³⁹ *ГДА СБ України* – Ф 6 – Спр 51895 ФП – Т 3 – Арх 192–193 м

⁴⁰ *ГДА СБ України* – Ф 6 – Спр 51895 ФП – Т 4 – Арх 55–56

⁴¹ *ГДА СБ України* – Ф 6 – Спр 51895 ФП – Т 14 – Арх 186–187

¹⁰² **Ковач Микола** (*Своє* - Сергій Хортинці, "Богдан", 1914, с. Радина Долішнього ву Івано-Франківської обл - 08.02.1949 біля с. Питухівці Млинівського р-ну Рівненської обл.). Закінчив гімназію (1933), студент Львівської політехніки. Член ОУН (1934), заарештований польською поліцією 03.1937 заслужений до 3 років ув'язнення, виїздом на волю 09.1939. Повітовий провідник ОУН (в. Левківцяті (1940-1941), член подпункту групи ОУН влітку 1941, обласний провідник ОУН Кам'янець-Подільської обл. (1941-1942), організаційний референт і обласний провідник ОУН Вінницької обл. (1942-1943) референт СВ при ВО УПА (1943-1944), крайовий референт СВ ОСУЗ (1944) крайовий референт СВ ПЗУЗ (1945), крайовий провідник ОУН ПЗУЗ (1946-1948), ред журналу "За волю наші", заступник крайового провідника ОУН ПЗУЗ (1948-1949) Майор СВ, відзначений Золотим Хрестом заслуги УПА (08 10 1945) Загинув у бою із спецгруповою МГБ

¹⁰³ *ГДА СБ Україна - Ф 6 - Спр 51895-ФП Т 2 Арх 111*

¹⁰⁴ *ГДА СБ Україна - Ф 6 - Спр 51895-ФП - Т 2 - Арх 135-138*

¹⁰⁵ Докладніше про рейд в Румунію написано в третій книжці з цієї серії: Мантуренко В., Пумсьок В. Рейд УПА в Румунію. 1949. - Львів: Рівне, 2007.

¹⁰⁶ *ГДА СБ Україна - Ф 6 - Спр 51895-ФП - Т 2 - Арх 140-142*

¹⁰⁷ Псевдонім Васала Галуса

¹⁰⁸ Додаток до Спр 51895-ФП

¹⁰⁹ *ГДА СБ Україна - Ф 6 - Спр 51895-ФП Т 1 Арх 189-190*

¹¹⁰ *ГДА СБ Україна - Ф 6 - Спр 51895-ФП - Т 1 - Арх 187*

¹¹¹ *ГДА СБ Україна - Ф 6 - Спр 51895-ФП Т 1 Арх 9*

¹¹² *ГДА СБ Україна - Ф 6 - Спр 51895-ФП - Т 4 - Арх 83*

¹¹³ *ГДА СБ Україна - Ф 6 - Спр 51895-ФП - Т 4 Арх 147-148*

¹¹⁴ *Семчишин Г. Вільна земля Радром вооруженого повстання в Західній Україні. - Москва, 2002*

¹¹⁵ М. Хрущов 15.11 1944 р. надіслав листа В. Сталіну, в якому заарештовував при військах НКВС запровадити військово-польові суди: "С целью устранения быстрого по приговорам этих военных полейных судов приговоренных к смерти не распространять, а вводить Суды необходимо проводить открыто с привлечением местного населения. Результаты судов в печати не освещать" (ЦДАГО України Ф. 1. - Оп 23 - Спр 1060. - Арх. 13) Ще одна пропозиція М. Хрущова склалася з того щоб тимчасово створити при обласних управліннях НКВС спеціальні "трибуни" в складі секретаря обкому партії, начальника обласного управління НКВС та обласного прокурора і надати їм право розгляду справ націоналіста а також право застосовувати розстріл з негайним виконанням вироку (Там само. Арх. 14.) Подані пропозиції не отримали підтримки в радянського керівництва про що свідчить лист наркома внутрішніх справ СРСР Л. Берія від 02.12.1944 р.

¹¹⁶ *ГДА СБ Україна - Ф 6 - Спр 51895-ФП Т 4 Арх 151-152*

¹¹⁷ *Мудряк Мечислав С. Закардонні частини Організації Українських Націоналістів - "Вільна Воля" Київ - 1995. - С. 140-141*

¹¹⁸ *ГДА СБ Україна - Ф 6 - Спр 51895-ФП - Т 4 - Обладнання*

¹¹⁹ Український астрономічний каталог УКРАСТРО належить Астрономічному союзові і базується на зведеному каталогі астрометричних стандартів USNO A2.0 (підготований US Naval Observatory), який містить відомості про координати понад 526 мільйонів зірок.

ПРИМІТКИ

(Олександр Ішук «ЖИТТЯ ТА ДОЛЯ УЛЯНИ КРЮЧЕНКО»)

¹ Наприклад, Кук В. Рако чи глибо правада про заслуги ОУН УПА ставлять задоволення? // *Сучасність* – 2001

Ч 2 С 82–84; Українське державотворення. Акт 30 червня 1941 р.: Збірник документів і матеріалів / НАН України. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. Львівське відділення. За ред. Я. Дашкевича і В. Кука. Упоряд. О. Дашкевич. – Львів: Київ: Піраміда, 2001 – 557 с.; Кук В. Генерал Роман Шумченко – Головний Командир Української Повстанської Армії (УПА) – К. Бібліотека українця 1997 – 110 с.; Кук В. Степан Бандера (1909 - 1999 рр.) – Івано-Франківськ: "Лілея - НВ", 1999 – 48 с.; Кук В. (Ю. Лемко) До історії конфлікту між ЗЧ ОУН і ЗП УГВР (Роз'яснення документів) за їхню 1951-1953 роки отримало ЗП УГВР за кордоном від "ОУН УГВР в Україні" // Воля і Батьківщина 1999 Ч 1 (14/30) С 80–85; Кук В. Ми завжди дбали про Закарпаття // *Визвольний шлях* – 1999 Кн 10 С 1182-1187 Кук В. Микола Климичанин. До 90-річчя від дня народження // *Визвольний шлях*. – 1999 – Кн. 6. – С. 701–706; Кук В. Українська Повстанська Армія та її історія. (До 60 річчя утворення УПА) // *Сучасність*. – 2002. – Ч. 10. – С. 57–67; Кук В. Ярослав Старух (17.XI.1910–17.IX.1947) // *Українська ідея і час*. – 1998 – № 3. – С. 77–88 та інші.

² Наприклад, Василь Кук – полковник УПА // *Сурма / Обсідання бунтів воєни українців у Великій Британії – 1997* – Ч. 1–4 (131–134). – С. 46–51; Русначенко А. М. Народ збурений. Національно-визвольний рух в Україні в національній руху опору в Болгарії, Литві, Латвії, Естонії у 1940–50 х роках – К. Унів. вид-во "Пульсар", 2002 – 519 с. Ваданос Д. В. Виструхін Г. С. "Повстанська революція де точно і відложко..." К К І С 2006 368 с та інші

³ Савиниця Г. *Большая охота, разгром вооруженного подполья в Западной Украине.* – М.: ОЛМА ПРЕСС 2002 – 512 с.

⁴ Так у документі

⁵ ГДА СБ України – Ф 6 – Спр 51896 ФП – Т 1 – Арх 112

⁶ ГДА СБ України – Ф 6 – Спр 51896 ФП – Т 1 – Арх 113

⁷ ГДА СБ України – Ф 6 – Спр 51896 ФП – Т 1 – Арх 113–114, Т. 3. – Арх. 94–95

⁸ ГДА СБ України – Ф 6 – Спр 51896 ФП – Т 1 – Арх 181

⁹ ГДА СБ України – Ф 6 – Спр 51896 ФП – Т 1 – Арх 115

¹⁰ ГДА СБ України – Ф 6 – Спр 51896 ФП – Т 1 – Арх 117–119

¹¹ ГДА СБ України – Ф 6 – Спр 51896 ФП – Т 1 – Арх 131

¹² ГДА СБ України – Ф 6 – Спр 51896 ФП – Т 1 – Арх 132

¹³ ГДА СБ України – Ф 6 – Спр 51896 ФП – Т 1 – Арх 132

¹⁴ ГДА СБ України – Ф 6 – Спр 51896 ФП – Т 1 – Арх 133, Т 2 – Арх 125–126

¹⁵ ГДА СБ України – Ф 6 – Спр 51896 ФП – Т 2 – Арх 126

¹⁶ ГДА СБ України – Ф 6 – Спр 51896 ФП – Т 1 – Арх 134 196

¹⁷ ГДА СБ України – Ф 6 – Спр 51896 ФП – Т 1 – Арх 196–199

¹⁸ ГДА СБ України – Ф 6 – Спр 51896 ФП – Т 2 – Арх 6, Т 2 – Арх 223

¹⁹ ГДА СБ України – Ф 6 – Спр 51896 ФП – Т 2 – Арх 7

²⁰ ГДА СБ України – Ф 6 – Спр 51896 ФП – Т 2 – Арх 8 Т 2 – Арх 95–96

²¹ ГДА СБ України – Ф 6 – Спр 51896 ФП – Т 2 – Арх 8

²² ГДА СБ України – Ф 6 – Спр 51896 ФП – Т 1 – Арх 135 196, 209 210

²³ ГДА СБ України – Ф 6 – Спр 51896 ФП – Т 1 – Арх 210–212

²⁴ ГДА СБ України – Ф 6 – Спр 51896 ФП – Т 1 – Арх 212

²⁵ ГДА СБ України – Ф 6 – Спр 51896 ФП – Т 1 – Арх 213 218

²⁶ ГДА СБ України – Ф 6 – Спр 51896 ФП – Т 1 – Арх 213–214 Т. 2 – Арх 169 171

²⁷ ГДА СБ України – Ф 6 – Спр 51896 ФП – Т 1 – Арх 214

²⁸ ГДА СБ України – Ф 6 – Спр 51896 ФП – Т 1 – Арх 215

²⁹ ГДА СБ України – Ф 6 – Спр 51896 ФП – Т 1 – Арх 216

³⁰ ГДА СБ України – Ф 6 – Спр 51896 ФП – Т 1 – Арх 216

³¹ ГДА СБ України – Ф 6 – Спр 51896 ФП – Т 1 – Арх 217

³² ГДА СБ України – Ф 6 – Спр 51896 ФП – Т 1 – Арх 218

³³ ГДА СБ України – Ф 6 – Спр 51896 ФП – Т 1 – Арх 219

³⁴ ГДА СБ України – Ф 6 – Спр 51896 ФП – Т 1 – Арх 236 237 Т. 3 – Арх 57–91

³⁵ ГДА СБ України – Ф 6 – Спр 51896 ФП – Т 1 – Арх 238 240

³⁶ Щодо дати втечі у арванних документах є деякі розбіжності. У Крюченко на слідстві запитав, що втекла в кінці липня або на початку серпня 1949 р Іван Андрушак під час його допиту органами МДБ 6 серпня 1949 р полковник, що втеча відбулася 4 серпня до 10 години ранку. Ми сподіваємось більше вірити І Андрушаку.

³⁷ ГДА СБ України – Ф 6 – Спр 51896 ФП – Т 1 – Арх 239 247 249; Т 2 – Арх 152–154, 161–163

³⁸ ГДА СБ України – Ф 6 – Спр 51896 ФП – Т 1 – Арх 239–240

³⁹ ГДА СБ України – Ф 6 – Спр 51896 ФП – Т 1 – Арх 239–240

- Арх. 248
 * ГДА СБ України - Ф 6 - Спр 51896 ФП - Т 1 - Арх 249
 * ГДА СБ України - Ф 6 - Спр 51896 ФП - Т 1 - Арх 248-249
 * ГДА СБ України - Ф 6 - Спр 51896 ФП - Т 1 - Арх 249
 * ГДА СБ України - Ф 6 - Спр 51896 ФП - Т 1 - Арх 249 250
 * ГДА СБ України - Ф 6 - Спр 51896 ФП - Т 1 - Арх 250
 * ГДА СБ України - Ф 6 - Спр 51896 ФП - Т 1 - Арх 269-270
 * ГДА СБ України - Ф 6 - Спр 51896 ФП - Т 1 - Арх 271-272
 * Так у текст документа
 * ГДА СБ України - Ф 6 - Спр 51896-ФП - Т 2 - Арх 116
 * ГДА СБ України - Ф 6 - Спр 51896 ФП - Т 1 - Арх 290-292
 * ГДА СБ України - Ф 6 - Спр 51896 ФП - Т 1 - Арх 292 293
 * ГДА СБ України - Ф 6 - Спр 51896 ФП - Т 1 - Арх 294
 * ГДА СБ України - Ф 6 - Спр 51896 ФП - Т 2 - Арх 102-106; Т 3 - Арх. 181-198
 * ГДА СБ України - Ф 6 - Спр 51896 ФП - Т 2 - Арх 116
 * ГДА СБ України - Ф 6 - Спр 51896-ФП - Т 2 - Арх 116-117.
 * ГДА СБ України - Ф 6 - Спр 51896 ФП - Т 2 - Арх 117
 * ГДА СБ України - Ф 6 - Спр 51896 ФП - Т 2 - Арх 117
 * ГДА СБ України - Ф 6 - Спр 51896-ФП - Т 2 - Арх 118
 * ГДА СБ України - Ф 6 - Спр 51896 ФП - Т 2 - Арх 107
 * ГДА СБ України - Ф 6 - Спр 51896 ФП - Т 2 - Арх 100-101
 * ГДА СБ України - Ф 6 - Спр 51896-ФП - Т 2 - Арх 187-188
 * ГДА СБ України - Ф 6 - Спр 51896 ФП - Т 4 - Арх 195-196
 * ГДА СБ України - Ф 13 - Спр. 372. - Т 70 - Арх. 145
 * ГДА СБ України - Ф 6 - Спр 51896-ФП - Т 3 - Арх 262 269
 * ГДА СБ України - Ф 6 - Спр 51896 ФП - Т 3 - Арх 256
 * ГДА СБ України - Ф 6 - Спр 51896 ФП - Т 3 - Арх 259-260
 * ГДА СБ України - Ф 6 - Спр 51896 ФП - Т 3 - Арх 261-262
 * ГДА СБ України - Ф 6 - Спр 51896 ФП - Т 3 - Арх 280-282
 * ГДА СБ України - Ф 6 - Спр 51896 ФП - Т 3 - Арх 263-264
 * ГДА СБ України - Ф 6 - Спр 51896 ФП - Т 3 - Арх 265-266
 * ГДА СБ України - Ф 6 - Спр 51896 ФП - Т 3 - Арх 270-271
 * ГДА СБ України - Ф 6 - Спр 51896 ФП - Т 3 - Арх 272 273
 * ГДА СБ України - Ф 6 - Спр 51896 ФП - Т 3 - Арх 292-295
 * ГДА СБ України - Ф 6 - Спр 51896 ФП - Т 3 - Арх 276
 * ГДА СБ України - Ф 6 - Спр 51896 ФП - Т 3 - Арх 243 244
 * ГДА СБ України - Ф 6 - Спр 51896 ФП - Т 3 - Арх 249-250
 * ГДА СБ України - Ф 6 - Спр 51896 ФП - Т 3 - Арх 251-252
 * ГДА СБ України - Ф 6 - Спр 51896-ФП - Т 3 - Арх 252
 * ГДА СБ України - Ф 6 - Спр 51896 ФП - Т 3 - Арх 253-254
 * ГДА СБ України - Ф 6 - Спр 51896 ФП - Т 3 - Арх 257 258
 * ГДА СБ України - Ф 6 - Спр 51896 ФП - Т 3 - Арх 274 275
 * Іванюк - це Омелян Логун, один з керівників ОУН(б) в Східній Україні та член Проводу ОУН
 * Катерина Верещак - це Катерина Мешко дружина О Логуня
 * Василь Старий - це Іван Довгук
 * Слюк - це Микола Кошак, керівник СБ ОУН на південно-західних українських землях у 1944-1945 рр.
 * Йдеться про одного з керівників пропаганди ОУН(б) Йосипа Поліщачюка.
 * Йдеться про Ростислава Володимира керівника штабля ОУН(б) на Волині у 1943-1944 рр
 * Ймовірно йдеться про Михайла Степанюка
 * Ярослав Дудар постою Верес - один з керівників штабля на Волині
 * Ясст - це Микола Сивистук, генерал козубівців УПА
 * Максим - це Роман Крайчук, член Проводу ОУН(б).
 * Чупринка - це Роман Шульженко, Волинський командир УПА в 1943-1950 рр
 * Крайчук - це Роман Крайчук, член Проводу ОУН(б).
 * Бурдан - це Іван Провопинич член Подільського крайового проводу ОУН(б).
 * Улас - це Іван Бей керівник Подільського крайового проводу ОУН(б) у 1947-1951 рр
 * Дубовий - це Іван Литвинчук керівник крайового проводу ОУН - Москва
 * Йдеться про Василя Охримовича, члена Проводу СБ ОУН(б)
 * Орлан - це Василь Палка член Проводу ОУН(б)
 * Омелья - це керівник Тернопільського окружного проводу ОУН(б) у 1950-1952 рр
 * Йдеться про Романа Крайчука - Максима' керівника ОУН(б) на ЗУЗ
 * Йдеться про Петра Федута - Полтаву', керівника ГОСП ОУН(б)
 * Йдеться про Осипа Дякова - Горюхового керівника Львівського крайового проводу ОУН(б) в 1945-1950 рр

Перелік умовних скорочень

АБГ – агентство бойова група	ПЗУЗ – північно-західні українські землі
ВВ – Внутрішні війська	ПСУЗ – північно-східні українські землі
ВЗ ОУН – Великий збір Організації українських націоналістів	ПУН – Провід українських націоналістів
ВЗ УГВР – Великий збір Української Головної Визвольної Ради	РМ СРСР – Рада міністрів Союзу Радянських Соціалістичних Республік
ВО – воєна округа	СБ – Служба безпеки
ГВШ – Головний військовий штаб	СБУ – Служба безпеки України
ГДА – Галузевий державний архів	СВУ – Стійка визвольна Україна
ЗП УГВР – Загородні представництво Української Головної Визвольної Ради	СМ СРСР – Совет міністрів Союзу Соціалістичних Республік (з рос.)
ЗУЗ – західні українські землі	СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік
ЗЧ ОУН – Загородні частини Організації українських націоналістів	СССР – Союз Соціалістичних Республік (з рос.)
КГБ – Комітет державної безпеки (з рос.)	СУНМ – Союз українських націоналістичної молоді
КДБ – Комітет державної безпеки	УВО – Українська військова організація
КЕ – крайова ексекутива	УГА – Українська Галицька Армія
КПУ – Комуністична партія України	УГВР – Українська Головна Визвольна Рада
МВД – Міністерство внутрішніх дел (з рос.)	УДП – Українське державне правління
МВС – Міністерство внутрішніх справ	УМДБ – Українська міністерства державної безпеки
МГБ – Міністерство державної безпеки (з рос.)	УНР – Українська Народна Республіка
МДБ – Міністерство державної безпеки	УПА – Українська Повстанська Армія
НКЗ – надзвичайний великий збір	УПСР – Українська партія соціал-революціонерів
НВРО – Народна визвольна революційна організація	УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка
НКВС УРСР – Народний комісаріат внутрішніх справ Української Радянської Соціалістичної Республіки	УСС – Українські січові стрільці
ОДВУ – Організація державного відродження України	УССД – Українська самостійна соборна держава
ОСУЗ – осеретні і східні українські землі	УЦК – Український центральний комітет (Київ 1939–1944)
ОУН(б) – Організація українських націоналістів (бандерівців)	УЧК – Український червоний хрест
ОУН(м) – Організація українських націоналістів (меланьківців)	ЦК КПУ – Центральний комітет комуністичної партії України
	ШВО – штаб воєної округи (на правах штабу дивізії)

Автори

будуть вдячні за будь-які уточнення та доповнення,
які можна надіслати на адресу
vit@polynet.lviv.ua

Зміст:

В.Сергійчук. Перша правда про трагедію Василя Кука	3
В.Мантуренко. Василь Кук - Головний Командир УПА	4
О.Іщук. Життя та доля Уляни Крюченко	47
Примітки	64
Перелік використаних скорочень	71

Науково-популярне видання
Бібліотека журналу «Однострій»
Серія «Українські військові формування
XX століття. Події, персоналій, документи»

Віталій Мантуренко, Олександр Іщук **Василь Кук - Головний Командир УПА**

Редактор *Сергій Мушкет*
Літературний редактор *Маріамна Дришак*
Технічний редактор *Віталій Махдремко*
Художник *Борис Прото*
Комп'ютерний дизайн *Людмила Махдремко*
Верстка *Сергій Мушкет*
Попередньо до друку 29.03 2008 р.
Формат 64x90/4. Паритурна Таймс
Друк офсетний. Умови друку арк 8
Наклад 300 пр.

Виданням займається *Світ Зоря*
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до ДР України РР/МДВ від 4 лютого 2008р.
20022-м.Рівне,пр.Бєлоруський/54,тел.(3805) 34 43 99

Видавничо-поліграфічне підприємство
СПД «Націонал С.Б.»
Вул. Соборна 3/28, м.Рівне, 20022
e-mail: dr@svit.com

Редакція військово-історичного журналу
«Однострій» видає книги:

Серія «Українські військові формування ХХ століття.
Організація, уніформа, символіка»:

«Українська Повстанча Армія»
«Галицька Армія»

Серія «Українські військові формування ХХ століття.
Події, персоналії, документи»:

«Рейд УПА в Румунію 1949 р.»
«Василь Кук - Головний командир УПА»

Готуються до друку інші випуски. Будемо щиро вдячні кожному, хто зможе підтримати матеріально наступні видання серії, посприяти надходженню цікавих архівних матеріалів, фото та документів, і, таким чином, przислужитися до розкриття багатьох «білих плям» нашої вітчизняної історії. З питань підтримки та придбання книг просямо звертатися на ім'я координатора серії Сергія Мушкетера за тел. +38-066-780-22-15, e-mail: odnostriy@ukr.net або у ТОВ «Криївка», пл.Ринск, 14, Львів, тел. +38(032) 272-18-18, e-mail: info@kryivka.com.ua

Львів
Пл. Ринск 14

КРИЇВКА

WWW.KRYJIVKA.COM.UA

Приході в криївку
витри ноги!

КРИЇВКА

Манзуренко Віталій Володимирович
Редактор військово-історичного журналу "Однострій"

Народився 1957 р. у м. Львові. 1980 року закінчив Національний університет "Львівська політехніка". Багато років досліджує питання фалеристики. Сфера наукових зацікавлень - історія української фалеристики, вивчення національно-визвольного руху українців у ХХ ст. Від 2000 р. заступник головного редактора журналу "Однострій". Полковник УВК. Заступник уповноваженого УВК Канади та США в Україні. Нагороджений Хрестом УВК з мечами та Хрестом Другої дивізії УНА (2002 р.). Автор понад 70 наукових статей українською, російською, польською та англійською мовами.

Ішук Олександр Степанович

Заступник начальника курсу - видавничого відділу Галузевого державного архіву Служби безпеки України.

Кандидат історичних наук. Народився у 1977 р. у Києві. Закінчив історичний факультет Київського національного університету імені Т.Г. Шевченка. У 2005 р. захистив дисертацію на тему "Діяльність молодіжних структур ОУН як складової українського національно-визвольного руху у 1929-1955 рр.". Автор понад 40 публікацій з історії України ХХ століття.

В. Манзуренко, О. Ішук

Василь Кук - Головний командир УПА

Книжку присвячено Василю Куку, який після смерті Романа Шухевича у 1950 р. став Головним командиром УПА, Головою Проводу ОУН та Головою Генерального Секретаріату УГВР. Людина, яка все своє свідоме життя присвятила справі виконання України. У дослідженні зроблено спробу розповісти про повстанського командира та його внеску до неї на основі архівних документів, які зберігаються в Галузевому державному архіві СБ України, та деяких документів з особистого архіву В. Кука. Матеріали його архівно-кримінальної справи з колишніх спецархівів тепер проливають світло на багато питань, які виникають навколо цієї безумовно історичної постаті, а протоколи допитів В. Кука є надзвичайно цінним джерелом з історії українського визвольного руху 1930-50-х років ХХ століття.

Також у книжці чи не вперше вміщено детальну розповідь про дружину Василя Кука - Улану Крюченко, яка розділила зі своїм чоловіком його трагедію до кінця.

Видання проілюстровано великою кількістю фотографій, більшість з яких досі не публікувалися, та унікальними архівними документами.

Для широкого кола читачів.

ISBN 978-966-2096-44-6

0120000714